

ชื่อโครงการวิจัย
รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันตระของชาวไทจีน
เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า

Format Ceremony on Vessantara Jātaka of Tai Khün People
(Keng Tung, Shan State, Union of Myanmar)

โดย
ว่าที่พันตรีชวลิต รัตนยรรยง

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔

หัวข้อวิจัย : รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเนียมเสันตระของชาวไทยจีน

เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า

ชื่อผู้วิจัย : ว่าที่พันตรีชวลิต รัตนยรรยง

คณะกรรมการตรวจรับงานวิจัย

: นางสาวกุลวดี เจริญศรี

นายชูพนิจ เกษมณี

นางมณฑิรา สวัสดิ์รักษา

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษารูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเนียมเสันตระและ ศึกษาคติความเชื่อ ค่านิยม คุณค่าของประเพณีตั้งธรรมเนียมเสันตระที่มีต่อชาวไทยจีนเมืองเชียงตุง สหภาพพม่า

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีการตั้งธรรมเนียมเสันตระของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า เป็นประเพณีที่สำคัญประเพณีหนึ่งที่ชาวไทยจีนยึดถือปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาตั้งแต่โบราณ ประเพณีการตั้งธรรมเนียมเสันตระของชาวไทยจีน เป็นประเพณีเดียวกับการเทศน์มหาชาติ หรือการเทศน์มหาเวสสันดรชาดกที่จัดขึ้นในประเทศไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ไท อื่นๆ แต่มีรูปแบบของประเพณีแตกต่างไปออกไปจากประเพณีการเทศน์มหาเวสสันดรของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ

ประเพณีการตั้งธรรมเนียมเสันตระของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า นั้นสามารถแบ่งออกเป็นรูปแบบได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่

๑. รูปแบบที่เป็นเทศกาลหรือประเพณี ซึ่งรูปแบบนี้ยังสามารถแบ่งออกเป็นลักษณะได้อีก ๒ ลักษณะ คือลักษณะที่เทศน์ในวันพระช่วงฤดูเข้าพรรษาและ ลักษณะที่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๑๑ ของชาวไทยจีน

๒. รูปแบบที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ รูปแบบนี้ยังสามารถแบ่งออกเป็นลักษณะได้อีก ๓ ลักษณะได้แก่ลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้น โดยเฉพาะลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กตุ้และลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศให้ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว

ในด้านคติความเชื่อ ค่านิยม คุณค่าของประเพณีตั้งธรรมเนียมตะวันตกที่มีต่อชาวไต้หวัน ชาวไต้หวันเชื่อว่า ผู้ที่ได้ฟังการเทศน์ธรรมเวสสันดระ ตั้งแต่กัณฑ์แรกจนถึงกัณฑ์สุดท้ายจบในวันเดียว จะได้รับอานิสงส์มาก เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดในพระศาสนาของพระศรีอาริย์เมตไตรย นอกจากนี้คนไต้หวันยังมีความเชื่อเรื่องของบาปบุญ เชื่อว่าใครทำในสิ่งใดก็จะได้รับผลของกรรม นั้น ด้านค่านิยมในประเพณี พบว่าคนไต้หวันนิยมที่จะเป็นเจ้าภาพในการเทศน์ธรรมเวสสันดระ ในด้านคุณค่าของประเพณี พบว่าประเพณีดังกล่าวมีคุณค่าทางด้านจิตใจ เพราะวัดเป็นแหล่งรวมใจของคนไต้หวันที่นับถือศาสนาพุทธ คุณธรรมคำสอนที่สอดแทรกในเนื้อเรื่องในคัมภีร์ธรรมสามารถกล่อมเกล่าจิตใจของผู้ฟังให้เป็นคนอ่อนโยน มีเมตตากรุณา กตัญญูรู้คุณ และเป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม ส่วนคุณค่าทางสังคม พบว่าประเพณีดังกล่าวก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในกลุ่มชนชาวไต้หวันเป็นอย่างดี

Research Topic: Types of the tradition of making ceremony on Vessantara Jā́taka Sermon of Tai Khun People in Keng Tung, Shan State, Union of Myanmar

The Researcher: Acting Police Major Chavalit Rattanayunyong

The Research Examination Committee:

Miss Kulvadee Charoensri

Mr. Chupinit Kedmanee

Mrs. Montira Swasdiraksa

ABSTRACT

The Objectives of this research are to study the types of the tradition of making ceremony on Vessantara Jā́taka Sermon, and the belief, value and worth of the tradition of making ceremony on Vessantara Jā́taka Sermon towards Tai Khun People in Keng Tung, Union of Myanmar.

From the research, it found out that the tradition of making ceremony on Vessantara Jā́taka Sermon of Tai Khun People in Keng Tung, Union of Myanmar, was the important tradition that Tai Khun People have inherited from generation to generation since ancient times. The tradition of this ceremony was the same tradition as the Mahajati Sermon or Maha Vessandorn Jakata Sermon, which was arranged in Thailand and also in others Tai groups. However, for others Tai groups, there are many different types of each tradition of making ceremony on Maha Vessandorn Jakata Sermon.

There are 2 types of the tradition of making ceremony on Vessantara Jā́taka Sermon of Tai Khun People in Keng Tung, Union of Myanmar as follows:

1. Festival or Traditional Type: This type can also be divided into another 2 categories: giving a sermon on Buddhist holy day during the Buddhist Lent, and arranging the ceremony on the full moon day of the 11th lunar month of Tai Khun People.

2. Unseasonable or Special Type: This type can also be divided into another 3 categories: giving a sermon of Vessantara Jā́taka Sermon on particular occasions, giving a

sermon of Vessantara Jāta Sermon as a part of Peg Tu Ordination, and giving a sermon of Vessantara Jāta Sermon as a part of making a merit to the deceased.

Concerning the belief, value and worth of the tradition of making ceremony on Vessantara Jāta Sermon aspects towards Tai Khun people, they believe that whoever listen to Vessantara Jāta Sermon from the first episode to the last episode within a day, they will extremely receive good result of the merit. If they died, they would be born in the religion of Sriaraya. Moreover, Tai Khun People also believe in merit and sin. To explain, whatever one does, one will receive the results of that. Concerning the traditional value aspect, Tai Khun People prefer to be the host of giving Vessantara Jāta Sermon. About the traditional value aspect, the tradition has spiritual worth on them as they use the temple to be a center of Tai Khun Buddhist. Furthermore, the virtue or the doctrine which is appeared in the contents of Dhamma Sermon can help to train the listener to be a gentle, charitable, grateful and ethical person. Regarding the social value of this tradition, it brings about the harmony among Tai Khun People as well.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์.ดร.อนาโตน เป็ลดิเยร์ พระปลัด ดร.มหาเสน่ห์ ทุมวโร รองศาสตราจารย์เรณู วิชาศิลป์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ มาโดยตลอดจนสำเร็จเรียบร้อยรวมทั้งขอแนะนำอัน ทรงคุณค่าจากคณะกรรมการตรวจรับงานวิจัย ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว อาจารย์กุลวดี เจริญศรี อาจารย์ชูพินิจ เกษมณี อาจารย์มณฑิรา สวัสดิรักษา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณพระเดชพระคุณเจ้า สมเด็จพระอัครราชาอาชาวัชรธรรม พระเจ้า เขมจารี นรินทรญาณมุนี ปรีชติโกศลคุณาลังการ องค์ที่ 14 แห่งเมืองเชียงตุง พระครูบาทิพย์ ชุตินมโม วัดพระธาตุสายเมือง ทำจี๋เหล็กรักษาการเจ้าอาวาสวัดราชฐานหลวงหัวข่วง เมืองเชียงตุง พระสวาทิอ้าย จันทวโร เจ้าอาวาส ปู่อาจารย์วัด และคณะศรัทธาของวัดราชฐานหลวงเชียงยีน วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หนองผา วัดเชียงขุ่ม วัดเชียงอิง วัดป่าแดง และวัดยางกวง สนามโคปะกะ เมืองเชียงตุงทุกท่าน และคุณชายหลง บ้านกลางนาปู่ห้อย เมืองเชียงตุงที่ให้ความช่วยเหลือ และ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยทุกขั้นตอน

ขอกราบขอบพระคุณครอบครัวรัตนขรรยงทุกคน ที่ให้ความรักความเมตตา รวมถึง ผู้บังคับบัญชา เพื่อนๆ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังกาย กำลัง ปัญญาและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

คุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณอันยิ่งใหญ่ของบิดา มารดาและครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ผู้วิจัย

ว่าที่พ.ต.ชวลิต รัตนขรรยง

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญของเกือบทุกชนชาติ ซึ่งโดยเนื้อแท้ของประเพณีและพิธีกรรมแต่อดีตที่ผ่านมาเป็นเรื่องของการผสมผสานระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์อย่างแยกไม่ออก การแสดงออก ในด้านความเชื่อของคนมีทั้งการอ้อนวอนขอร้องสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ หรือการกระทำทางสัญลักษณ์ที่เป็นการควบคุม ซึ่งเป็นการใช้อำนาจนอกเหนือธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ตนและสังคม ทำให้คนในสังคมอยู่ในกรอบ ไม่ออกนอกกฎระเบียบที่วางไว้ ในสังคมของชาวพุทธก็มีระบบความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ที่ผสมผสานเป็นรูปแบบการใช้ชีวิตของชาวพุทธ โดยมีผู้ศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับความเชื่อกับความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางสังคมกับสถาบันทางศาสนา ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (๒๕๔๐) ได้อธิบายว่า ศาสนาและความเชื่อมีหน้าที่ในการช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้ และนอกจากนั้นยังเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยพิธีกรรมจะเป็นภาษาสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความเชื่อ โดยพิธีกรรมมีหลายมิติหลายระดับตั้งแต่ปัจเจก คราวเรือน และชุมชน ในมิติของการถ่ายทอดสารนั้น พิธีกรรมมีทั้งการถ่ายทอดสารทางเนื้อหาความเชื่อและถ่ายทอดอารมณ์ร่วม (อภิญา เพื่องฟูสกุล, ๒๕๔๑) ในท้องถิ่นต่างๆ ในรอบหนึ่งปีจะมีประเพณีและพิธีกรรมของตนเอง ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมบางอย่างอาจจะมีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ แต่ประเพณีและพิธีกรรมที่มีลักษณะคล้ายกันในบรรดาประเพณีต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวินที่นับถือพุทธศาสนานั้น มีประเพณีหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและยังคงมีการยึดถือปฏิบัติมาช้านาน คือ ประเพณีการเทศน์มหาชาติ

การเทศน์มหาชาติในเมืองไทยนั้น ยากที่จะกำหนดอายุแน่นอนว่ามีมาแต่เมื่อใด แต่น่าจะมีมาตั้งแต่ สมัยสุโขทัย ดังที่มีหลักฐานปรากฏในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย หรือศิลาจารึกนครชุม หลักที่ ๓ สมัยพญาธิไท ตอนที่กล่าวทำนวยลัญชนะพุทธศาสนาในอนาคตว่า ภายหน้าบ้านเมืองจะหาผู้รู้ธรรมพระไตรปิฎกไม่ได้ แม้คนที่สวดเวสสันดรก็ยังไม่รู้ได้

(ถัลลนา ศิริเจริญ, ๒๕๒๕ : ๔๒๐) ถือได้ว่าการเทศน์มหาชาติ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อทาง พุทธชาดกที่แพร่หลายและรู้จักกันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่เชื่อเรื่องเกี่ยวกับพระชาติ สุดท้ายที่สำคัญที่สุดของพระพุทธเจ้า ชาวพุทธมี ความเชื่อกันว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีธรรม สูงสุดยิ่งกว่าในพระชาติก่อนๆ กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญบารมีครบ ทั้ง ๑๐ ประการ พระชาตินี้จึงได้รับ ยกย่องว่า “เป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่” เรียกว่า “มหาชาติ” ในแต่ละท้องถิ่นอาจมีชื่อเรียกประเพณีและ ช่วงเวลาในการจัดงานที่ต่างกันไป เช่น ภาคกลางของประเทศไทย เรียกว่า “ประเพณีงานเทศน์ มหาชาติ” แต่เดิมนิยมจัดในช่วงประมาณเดือน ๑๑-๑๒ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ นิยมจัดในเดือน อ้าย นอกจากนั้น การจัดงานเทศน์มหาชาติ ยังมีจัดขึ้นเป็นการพิเศษ ซึ่งถือเอาศรัทธาของผู้ร่วม ทำบุญเป็นสำคัญว่า จะกำหนดให้มีงานในเดือนใด ก็แล้วแต่ความเหมาะสมก็ได้ (นิตยา ประยูร, ๒๕๔๕:๘๕) ส่วนภาคอีสานนิยมจัดให้มีการเทศน์มหาชาติในเดือน ๔ เรียกว่า “งานบุญพะเหวด” ซึ่งเป็นช่วงที่เสร็จจากการทำบุญลาน เอาข้าวเข้ายุ้ง งานบุญพะเหวดนี้จะทำติดต่อกันสามวัน คือวัน แรกจัดเตรียมสถานที่ ตกแต่งศาลาการเปรียญ วันที่สองเป็นวันเฉลิมฉลองพระเวสสันดร ชาวบ้าน รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์จากหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาร่วมพิธี มีทั้งการจัดขบวนแห่เครื่องไทยทาน ฟัง เทศน์และแห่ผ้าพะเหวด (ผ้าผืนยาวเขียนภาพเล่าเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งสมมุติเป็นการแห่ พระเวสสันดรเข้าสู่เมือง) เมื่อถึงเวลาค่ำจะมีการเทศน์คัมภีร์พระมาลัย ส่วนวันที่สามเป็นงานบุญพิธี ชาวบ้าน จะร่วมกันตักบาตรข้าวพันก้อน พิธีจะดำเนินไปถึงเวลาค่ำ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่ฟ้อนรำ พร้อมกับนำกัณฑ์เทศน์ มาถวายทาน หลังจากที่การเทศน์เวสสันดรชาดกจบแล้ว จะมีการเทศน์ คัมภีร์อานิสงส์เวสสันดรอีกกัณฑ์หนึ่งจึงถือว่าเสร็จพิธี (เวชพล อ่อนละมัย, ๒๕๔๕ : ๘๑-๑๒๓) และในทางภาคเหนือของประเทศไทยตอนบน หรือที่เรียกว่าล้านนา นั้น เรียกว่า “ประเพณีตั้งธรรม หลวง” ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในเดือนยี่เป็ง (ตรงกับวันเพ็ญ เดือน 12 ของภาคกลาง) โดยจะมีการ ประดับประดาตกแต่งสถานที่ เช่น ชั้ตราขั้วตรรอบพระวิหาร ทำขุ่มประตู่ ปลูกต้นกล้วย อ้อย และปักช่อธงทั่วบริเวณ และเตรียมเครื่องบูชาธรรมมหาชาติตามความเชื่อของท้องถิ่น (พระมหา พิระพงษ์ พยัคกาฬ, ๒๕๔๕ : ๔)

กลุ่มชนชาติพันธุ์ไทอื่นๆ เช่น ไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ ก็มีการจัดประเพณีการเทศน์ มหาชาติเช่นกัน โดยเฉพาะชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงถือว่าเป็นประเพณีสำคัญ เรียกว่า “การตั้ง ธรรมเวสสันดร” คือ การนำวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระ โพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเทศนา นิยมจัดในช่วงเข้าพรรษา คือเดือน 11 แต่บางครั้งอาจจัดในเดือนอื่นๆ ก็ได้ตามความต้องการของวัดหรือเจ้าภาพ นอกจากนั้นชาวไทจีน เมืองเชียงตุง ยังนิยมนำธรรมสุขวันฉะว้าวหลวง ธรรมค่านาม และธรรม กัณฑ์กัณฑ์อ้อย (ธรรม

น้ำอ้อย) มาเทศน์ด้วย ทำให้ระยะเวลาในการจัดงานแต่ละครั้ง อาจใช้ ๓-๗ วัน (โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน, ๒๕๕๒:๖๕-๗๐)

จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้น พบว่า พ.ศ.2551 วัดชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงเกือบทุกวัดได้จัดให้มีประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรพร้อมกันในช่วงเดือน ๑๑ ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมพิธีกรรมและสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล จำนวน ๓ วัด คือ วัดเชียงขุ่ม วัดเชียงอิง และวัดยางโคงหรือยางควง โดยแต่ละวัดจะใช้เวลาในการจัดงาน ๓ วัน มีลำดับพิธีกรรม ดังนี้

วันแรก (ขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๑๑) จะเป็นการเทศน์ธรรมที่มีเนื้อหาจบภายในผูกเดียว และธรรม สุขวัฒนธรรมวัฬวณ ซึ่งการเทศน์จะเป็นทำนองแบบธรรมคาหรือเรียกว่าเทศน์ทำนองธรรมวัตร โดยมีการสร้างคัมภีร์ธรรมอื่นๆ ถวาย เช่น ปารมี นิพพานสูตร อุณหาสสะ มาลัยเค้า มาลัยปลายคาถาพัน อานิสงส์มหาเวสสันดร ธรรมค่านาม คัมภีร์ธรรมเหล่านี้จะเทศน์โดยนิมนต์พระภิกษุสามเณรในวัดนั้นๆ เป็นผู้เทศน์จนถึงเวลาที่เที่ยงคืน จากนั้นจึงจะเทศน์มหาเวสสันดรชาดก จากการเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่ามีการจัดวางข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ อาทิ เครื่องนอน เครื่องครัว เครื่องใช้ส่วนตัวและรูปถ่ายของผู้ที่ตายไปแล้วในบริเวณพิธีด้วยและบางวัดก็จะมีการสร้างหอปราสาทที่เจ้าภาพจัดสร้างขึ้นถวายเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ขึ้นไปนั่งเทศนาธรรม

วันที่ ๒ (ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑) จะเป็นวันที่มีการเทศน์ธรรมมหาเวสสันดรชาดก โดยจะเริ่มเทศน์ตั้งแต่ว่ายเช้าสู่วันใหม่ เริ่มเทศน์จากกัณฑ์ทศพร และกัณฑ์อื่นๆ ตามลำดับตลอดทั้งวันและคืน ในการเทศน์ธรรมมหาเวสสันดรชาดกนี้จะมีการแบ่งคัมภีร์หรือบทเทศน์แต่ละกัณฑ์ออกเป็นหลายๆ ตอน เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มาจากวัดต่างๆ ได้เทศน์ครบทุกรูป ในการแบ่งคัมภีร์เป็นตอนๆ ให้พระภิกษุเทศน์นั้นจะมีการแบ่งกันเป็นเจ้าภาพ หรือจะเป็นเจ้าภาพคนเดียวกันทั้งหมดเป็นกัณฑ์ๆ ไปก็ได้ ในคืนที่สองนี้ขณะที่มีการเทศน์ก็จะมีการถวายดอกไม้ไฟ หรือที่ชาวไทจีนในเชียงตุงเรียกว่า “ไฟดอกไม้” เป็นพุทธบูชาอีกด้วย เมื่อมีการถวายดอกไม้ไฟแล้วเจ้าของดอกไม้ไฟจะนำออกไปจุดในบริเวณวัด ในขณะที่จุดดอกไม้ไฟนั้นจะมีการแห่ฆ้องกลองไปด้วย และเป็นที่น่าสังเกตว่าเจ้าของดอกไม้ไฟจะเป็นผู้ตีกลองใหญ่ และทั้งหมดเป็นผู้หญิง เมื่อเทศน์มาถึงนรกกัณฑ์ ตอนที่กล่าวถึง “ฝนท่าแก้ว” ชาวบ้านที่มาร่วมฟังเทศน์จะโปรยข้าวดอกดอกไม้ด้วย ปิดท้ายพิธีกรรมในคืนนั้นด้วยการ ถวายสังฆทาน ครอบน้ำ และรับพรจากพระภิกษุสามเณร

วันที่ ๓ (แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑) เรียกว่า “วันหยาดน้ำ” หลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้วจะนำเอาเครื่องไทยทานต่างๆ ที่จัดเตรียมไว้มาทำพิธีเวนทาน แล้วถวายสังฆทาน ครอบน้ำเพื่ออุทิศกุศลไปให้ ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และรับพรจากพระภิกษุสงฆ์ โดยในวันนี้จะมีการถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสามเณร และเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มาร่วมทำบุญด้วย เป็นอันเสร็จพิธี

“ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดร” ของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า มีลักษณะแตกต่างไปจากประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ คือ การนำเอาคัมภีร์ธรรมอื่นๆ เช่น ธรรมประจำปีเกิด ธรรมอุทิศหา คนตาย ธรรมสุขวันฉัตรวิหค และคัมภีร์ธรรมอื่นๆ มาเทศน์ในประเพณีนี้ด้วย นอกจากนี้ในการตั้งธรรมเวสสันดรของแต่ละวัดจะมีการนิมนต์พระภิกษุสามเณรจากวัดต่างๆ ทั่วเมืองเชียงตุงมาเทศน์ด้วย โดยเฉพาะคัมภีร์ธรรมเวสสันดรที่มี ๑๓ กัณฑ์ จะนำแต่ละกัณฑ์มาแบ่งเป็นตอนๆ ให้พอดีกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มาเทศน์ด้วย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าลักษณะรูปแบบประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า ประเพณี การตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีนมีรูปแบบและขั้นตอนพิธีกรรมอย่างไร มีคติความเชื่อ ค่านิยมในประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดร และการเลือกคัมภีร์ธรรมที่นำมาเทศน์อย่างไร ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงคติความเชื่อ ค่านิยม และพัฒนาการของประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า

วัตถุประสงค์

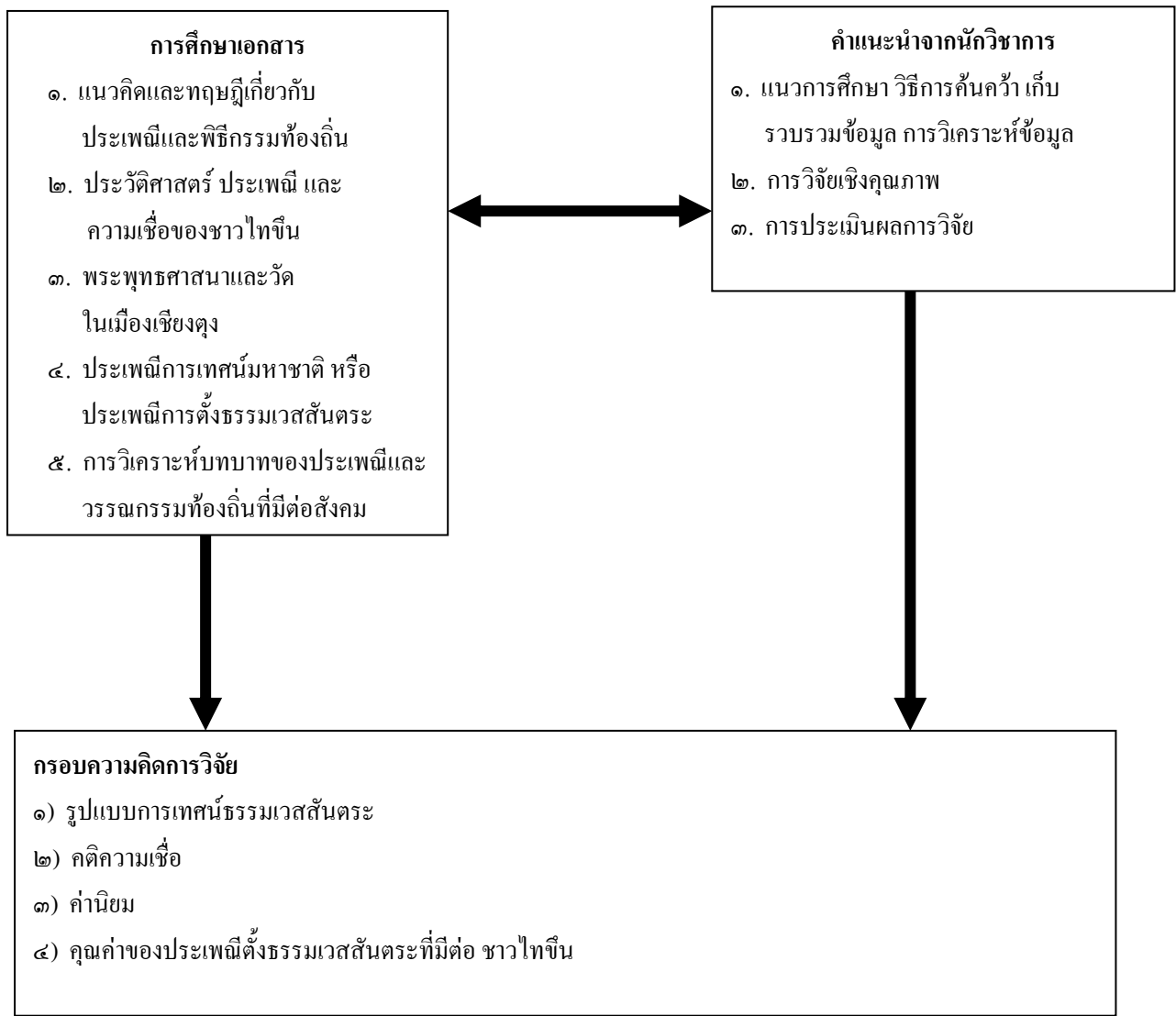
๑. เพื่อศึกษารูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า
๒. เพื่อศึกษาคติความเชื่อ ค่านิยม และคุณค่าของประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรที่มีต่อชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงความเป็นมา รูปแบบและขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมและคุณค่าของคัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศน์ในประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า
๒. ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีนเมืองเชียงตุง และสามารถนำไปเป็นแนวทางการสืบทอดประเพณีในอนาคต

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นพื้นฐานในการสร้างกรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมีกรอบแนวคิดของการวิจัยดังแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบความคิดการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย ดังนั้นเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

รูปแบบ หมายถึงรูปแบบในการจัดการเทศน์เวสสันตระของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศสหภาพพม่า

ประเพณีตั้งกรรมเวสสันตระ หมายถึงประเพณีที่จัดให้มีการฟังกรรมเทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พิธีกรรม หมายถึงการกระทำหรือรูปแบบของพฤติกรรมกรปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งที่กำหนดขึ้นอันเป็นรูปแบบเฉพาะ สำหรับใช้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่นับถือกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามค่านิยม ความคิด ความเชื่อ โดยเชื่อว่าการกระทำนั้นจะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้

ชาวไทยจีน หมายถึงชนชาติหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ส่วนมากอาศัยอยู่ในเขตเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง

คัมภีร์กรรม หมายถึงธรรมะหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา อาจบันทึกไว้ในพับสา หรือใบลาน ซึ่งจะนำมาเทศนาในประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ

คติความเชื่อ หมายถึงสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือสภาพจิตใจของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยความสุขและถ่ายทอดสืบกันมา มีการยอมรับและฝังแน่นกับความรู้สึกรักของคน

ค่านิยม หมายถึงสิ่งที่บุคคลพอใจหรือเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ค่านิยมจะฝังอยู่ในตัวบุคคลในรูปแบบของความเชื่อ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงใหม่ รัฐฉาน สหภาพพม่า ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น
๒. ประวัติศาสตร์ ประเพณี และความเชื่อของชาวไทยจีน
๓. พระพุทธศาสนาและวัดในเมืองเชียงใหม่
๔. ประเพณีการเทศน์มหาชาติ หรือประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดร
๕. การวิเคราะห์บทบาทของประเพณีและวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีต่อสังคม

๑. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น

นักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามความหมายเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม ไว้หลายทัศนะ ดังนี้

ความหมายของประเพณีและพิธีกรรม

คำว่า ประเพณี (Tradition) กับคำว่า พิธีกรรม (Rite) มีความหมายใกล้เคียงกันมาก บางครั้งก็ใช้ในความหมายเดียวกัน แต่เท่าที่ผ่านมา คำแรก น่าจะมีความหมายกว้างกว่า คือ ทัศนคติ ความไปถึงวิถีชีวิต (Way of life) ในขณะที่คำว่า พิธีกรรมมีความหมายไปในเชิงพิธีการ หรือกิจกรรมเฉพาะกิจมากกว่า พิธีกรรมที่พบในสังคมไทยอาจแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท คือ พิธีกรรมตามเทศกาล (festival) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต (Rite of passage) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งแต่ละพิธีกรรมที่แจกแจงแยกย่อยนี้ก็ยังคงมีความเหลื่อมล้ำและซ้อนทับกันด้วย

ประเพณี หมายถึงความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมานานถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็เป็นการผิดประเพณี ประเพณีนั้นไม่มีการหยุดนิ่งอยู่กับที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยๆ จึงทำให้ประเพณีนั้นมีความเจริญงอกงามและยังคงอยู่ในสังคมแต่การเปลี่ยนแปลงประเพณีนั้นจะต้องเป็นไปในลักษณะที่จะรักษา

บุคลิกลักษณะและเสถียรภาพของตนเองและ ของส่วนรวมไว้ให้คงอยู่ (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๐๕ : ๕๑) ประเพณีเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเช่นเดียวกับสิ่งอื่นที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กล่าวคือ มีทั้งเกิดใหม่ เจริญขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไปตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อมทั้งทางภูมิศาสตร์และทางสังคม มีผู้ให้ทรรศนะว่าประเพณีคือ วัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมคือประเพณี เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นวิถีชีวิตของบุคคลใน ส่วนร่วม และมีการถ่ายทอดปรับปรุงสืบต่อกันมาให้เป็นความก้าวหน้าโดยลำดับประเพณีโบราณบางประเพณีแม้จะหมดความสำคัญและความหมายเดิมไปแล้ว แต่ยังมีผู้ปฏิบัติตามอยู่เพราะความเคยชิน ถ้าเลิกเสียจะรู้สึกไม่สบายใจเกิดวิตกไปต่าง ๆ นานาและถ้าเกิดเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาขึ้นโดยไม่ทราบเหตุผลก็มักจะโทษว่าเป็นการฝ่าฝืนประเพณีเดิม (ภารดี มหาจันทร์, ๒๕๓๒ : ๑๖๒-๑๖๔)

ประเพณีหรือจารีตประเพณีนั้นเมื่อแรกตั้งหรือมีขึ้นเป็นความรู้สึกเห็นว่าเหมาะสมว่าดีของผู้เป็นเจ้าของประเพณี จึงได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเพราะฉะนั้นประเพณีจึงเป็นแบบแผนแม่พิมพ์ให้ผู้ที่อยู่ในหมู่เป็นส่วนรวมประพฤติปฏิบัติแบบเดียวกันเป็นประโยชน์ผูกพันให้คนในหมู่รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน สะดวกแก่การปกครอง ประเพณีนั้นเกิดจากความประพฤติของคนๆ หนึ่งก่อน คนอื่นๆ ในหมู่จะด้วยถูกบังคับหรือจะด้วยเหตุผลอย่างไรก็ตามที่เมื่อเห็นว่าดี ก็ทำตามเอาอย่างบ้าง ถ้าคนอื่นเห็นว่าไม่เหมาะสมไม่ดีก็ไม่ใคร่ทำตามแม้จะถูกบังคับก็ทำตามอย่างฝืนใจเสียไม่ได้ไปชั่วคราหนึ่งเท่านั้นครั้นแล้วก็หันกลับไปทำตามความประพฤติที่เคยชินกันมาแต่เดิมเพราะง่ายดี ประเพณีถ้าหมู่ชน ที่เป็นเจ้าของยังเห็นว่าเป็นคุณประโยชน์แก่คนอยู่ ก็จะไม่ยอมเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ แม้ประเพณีนั้นจะหมดความหมาย หรือผิดสมัยไปแล้ว ก็ยังไม่ยอมเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ ก็ยังคงปฏิบัติตามด้วยถือว่าเป็นแม่พิมพ์หรือสัญลักษณ์แห่งส่วนรวมของตน ประเพณีใดเป็นเครื่องกีดขวางหรือถ่วงความเจริญก็จะทิ้งเสียและ หาใหม่เข้ามาแทนที่ หากประเพณีนั้นเกี่ยวกับความเชื่อด้วยแล้วก็แน่นแฟ้นมาก เลิกหรือเปลี่ยนไม่ได้ในทันที (ปรีชา นุ่นสุข, ๒๕๔๘ : ๓๖-๓๗)

พิธีกรรม ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อลัทธิ ความขลัง เป็นวิธีการที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเท่านั้น (วิชาภรณ์ แสงมณี และประเสริฐ ลิวานนท์, ๒๕๒๕ : ๑) เป็นการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่างๆ ซึ่งแสดงออกถึงพฤติกรรมทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียม (สมิทธิ สระอุบล, ๒๕๓๔ : ๖๓) เป็นการกระทำที่มีแบบแผนปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระเบียบเป็นเรื่องเป็นราวเป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรีและถูกต้องกับสังคมกลุ่มชน (แสงอรุณ โปร่งธุระ, ๒๕๓๗ : ๒๔๑) ในทางพุทธศาสนาพิธีกรรมเป็นแบบแผนการบำเพ็ญคุณงามความดีหรือแบบอย่างของการทำบุญ (ไสว มาลาทอง, ๒๕๔๒ : ๑๘๑) พิธีกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของสังคม (Social Solidarity) การกระทำ

พิธีกรรมมิใช่เป็นการกระทำเพียงหน้าที่เท่านั้น แต่ยังมีวัตถุประสงค์อื่นๆ ที่สำคัญมากกว่านั้น ด้วยอย่างเช่นกระทำพิธีกรรมเพื่อต้องการดำรงรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมของตนเอาไว้กระทำเพื่อแสดงความกตัญญูทศเวทต่อบรรพบุรุษกระทำเพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเป็นต้น (มยุรี วัดแก้ว, ๒๕๒๑ : ๗๔) พิธีกรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น และความรู้สึกร่วมกันก่อให้เกิดความขริบขลัง ตลอดจนความปลื้มปิติยินดีแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในงานพิธีกรรมนั้น (เสฐียร โกเศศ, ๒๕๒๔ : ๕๘) พิธีกรรมแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน วัฏจักรชีวิต การแต่งกายและการประดับตกแต่ง การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และศาสนา

จากแนวคิดดังกล่าวความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของสังคมหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งก็ตามย่อมที่จะมีความเหมาะสมกับสังคมหรือชุมชนนั้นซึ่งอาจไม่เหมาะสมกับอีกสังคมหรืออีกชุมชนหนึ่ง นอกจากนี้แล้วความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมยังเป็นพลังอย่างหนึ่งที่ทำให้ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันช่วยสร้างศรัทธา และยึดมั่นในสิ่งที่บรรพบุรุษที่ได้สร้างไว้ในอดีตให้คงอยู่ต่อไป

กิ่งแก้ว อรรถากร (๒๕๒๕ : ๕-๖) ได้กล่าวว่าพิธีกรรมโดยทั่วไปเป็นวิธีการหรือการปฏิบัติที่มีคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ และเป็นเรื่องของสัญลักษณ์

๑. พิธีกรรมที่เน้นเรื่องจิตใจ หมายถึง พิธีกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อตอบสนองจิตใจ หรือสิ่งต่างๆ ที่อ้างว่ามีอำนาจ แม้ไม่มีตัวตน แต่เป็นสิ่งที่จิตยอมรับว่ามีภาวะเหนือธรรมชาติ หรือมีภาวะเหนือปกติวิสัย นอกจากนี้ในการประกอบพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีย่อมหวังผลอันดับแรก คือความสบายใจ และการมีกำลังใจ ความเชื่อมั่นเช่นนี้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจและกาย หากขาดสิ่งนี้แล้วชีวิตก็คงดำรงอยู่เหมือนป่วยเสียครั้งหนึ่ง ป่วยเพราะความกังวลและความระแวง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมจึงเป็นทั้งอาหารและยาสำหรับจิตใจและอารมณ์ของมนุษย์

๒. พิธีกรรมเน้นเรื่องสัญลักษณ์ หมายถึง พิธีกรรมเป็นตัวแทนหรือเครื่องหมายที่บอกถึงจุดมุ่งหมายและคติความเชื่อในการประกอบพิธี สัญลักษณ์ต่างๆ ของพิธีกรรมปรากฏแสดงออกด้วย อุปกรณ์ กิริยาท่าทาง รวมทั้งถ้อยคำ การแสดงออกเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรมที่บอกให้รู้ดังเช่น พิธีทำขวัญแม่โพสพในระยะข้าวออกรวง ชาวนาจะปักเจลวไว้ที่มุมพื้enna เจลวเป็นอุปกรณ์ที่บอกสัญลักษณ์ให้รู้ว่า เขตนี้เป็นเขตหวงห้าม ต้องปกป้องรักษาให้พ้นภัยจากนก กาหรือสัตว์ทั้งหลายที่จะเข้าไปเบียดเบียนนอกจากนี้ การที่ชาวนายกมือประนมไหว้และกล่าวคาถา ก็เป็นสัญลักษณ์ที่บอกถึงความรู้สึกคารวะและความตั้งใจแน่วแน่ที่จะ จัดกระทำสิ่งต่างๆ ให้ถูกต้องตามวิธีการของการเพาะปลูก

การใช้สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้หรือบางสิ่งบางอย่างในขณะที่ทำพิธีกรรมยังช่วยแผ่ขยายพฤติกรรมทางจิต อีกด้วย กล่าวคือ ช่วยให้เกิดกิจกรรม โภภาพ แนวความคิด จินตนาการ มีเป้าหมายที่ชัดเจน และมั่นคงเป็นพลังทางอารมณ์สร้างความสำเร็จ ความเชื่อมั่นและความรู้สึกร่วมกันให้เกิดความเคร่งขรึม ความขลัง ตลอดจนความปลื้มปิติ เกิดผลดีต่อพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรม รวมทั้งผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมด้วย (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๒๔ : ๘๘)

ประเพณี - พิธีกรรม หรือกิจกรรมตามวันสำคัญต่างๆ มีบทบาทในการทำให้สมาชิกมีความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็น โอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญทำทานกินเลี้ยงและรื่นเริงสนุกสนานร่วมกัน หนุ่มสาวก็มีโอกาสพบปะกันอีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีการรวมญาติรวมมิตรที่อาศัยอยู่ห่างไกลได้มาร่วมสังสรรค์กัน ทั้งหมดนี้คือพิธีกรรมที่จะทำให้ทุกคนรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนสังคมหรือประเทศชาติ ในที่สุดนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนหากใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ก็เท่ากับว่าเราไม่ตกเป็นทาสของพิธีกรรม แต่เป็นนายของพิธีกรรมแต่มีข้อสงสัยว่า ประเพณีสงกรานต์ซึ่งประชาชนเดินทางไกลเพื่อไปร่วมประกอบพิธีกรรมเนื่องในวันปีใหม่แบบเดิมของไทย ในระยะหลังมานี้กลับกลายเป็นเทศกาลของการเดินทางไกลและทำให้เกิดอุบัติเหตุมากจนน่าทบทวนในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งทางฝ่ายรัฐบาลและเอกชนตลอดจนประชาชนทั่วไป

พิธีกรรมเป็นภาษาสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่สื่อถึงความเชื่อซึ่งอาจจะเป็นความเชื่อที่เป็นศาสนาหรือมิใช่ศาสนาก็ได้พิธีกรรมมีหลายมิติหลายระดับในมิติของการถ่ายทอดสารนั้น พิธีกรรมมีทั้งการถ่ายทอดทั้งสารทางเนื้อหาความเชื่อและการถ่ายทอดอารมณ์ พิธีกรรมเป็นโอกาสที่สารบางอย่างจะถูกผลิตซ้ำและต่อยอดเข้าสู่จิตสำนึกของสมาชิกที่เข้าร่วมการที่อุดมการณ์ร่วมถูกผลิตซ้ำให้ทรงพลังได้นั้นก็เพราะพิธีกรรมเป็นภาษาที่เน้นการใช้ความรู้สึกเป็นสื่อถ่ายทอดสารที่เป็นเนื้อหาความรู้สึกแบบต่างๆ จะถูกสร้างผ่านสัญลักษณ์หลายๆ ชนิด เช่น คนตรี การสวดมนต์ เครื่องประกอบพิธีกรรม เป็นต้น บางพิธีกรรมอาจจะเน้นความรู้สึกขรึมขลังศักดิ์สิทธิ์แต่บางพิธีก็เน้นความสนุกสนานแต่ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด การเร้าความรู้สึกในพิธีกรรมก็เป็นการสื่อที่มีพลังมีชีวิตและมีอำนาจเหนือจิตใจของปัจเจกบุคคลเป็นการดึงสมาชิกออกนอกประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อเข้าสู่ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณร่วมที่มีความลุ่มลึกมากกว่าถ้าจะมองจากมิติของหน้าที่ทางสังคมของพิธีกรรมมีการจัดแบ่งประเภทพิธีกรรมได้หลายลักษณะ เช่น พิธีกรรมที่เน้นการควบคุมธรรมชาติ(Technological Ritual) ในแง่นี้พิธีกรรมเปรียบเสมือนเทคโนโลยีที่มีผู้เชี่ยวชาญ (คือผู้ประกอบพิธี) มาเป็นตัวกลางที่เชื่อมต่อกับพลังเหนือธรรมชาติเช่นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวและบวงสรวงเทพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือพิธีกรรมการรักษาพยาบาลต่างๆ เป็นต้น พิธีกรรมที่มุ่งควบคุมมนุษย์ หรือเป็นที่ถ่ายทอดค่านิยมร่วมแก่สมาชิกสังคม

(Ideological Ritual) เช่น พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านต่างๆ ในขั้นตอนของชีวิต พิธีกรรมที่ช่วยให้ปัจเจกเข้าถึงจุดมุ่งหมายความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเจ้า (Salvation Ritual) เช่น การสวดมนต์ หรือการสารภาพบาปและสุดท้ายคือพิธีกรรมสำหรับเยียวยาความเจ็บป่วยหรือภาวะวิกฤติทางสังคม (Revitalization Ritual) อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมหนึ่งๆ อาจจะมีหน้าที่หลายอย่างประกอบกันก็ได้และการจำแนกพิธีกรรมนั้นยังสามารถแบ่งประเภทพิธีกรรมได้อีกแบบหนึ่งคือแบ่งเป็นพิธีกรรมที่มุ่งสงวนรักษาโครงสร้างสังคมที่เป็นอยู่และพิธีกรรมที่มุ่งเปลี่ยนแปลงมัน (Confirmative and Transformative Ritual) แนวการแบ่งแบบนี้เห็นว่าพิธีกรรมในการสงวนรักษานั้นได้รับอิทธิพลมาจากเอมิล เดอร์ไคม์ และสกุลแนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยม รวมทั้งบางส่วนของกลุ่มนิเวศวัฒนธรรมด้วย โดยศึกษาแง่มุมเชิงโครงสร้างสถาบันว่าเนื้อหาพิธีกรรมอย่างหนึ่งสอดคล้องต่อการดำรงอยู่ของโครงสร้างอำนาจ ระบบเครือญาติ หรือการสงวนรักษาสภาพทางนิเวศแบบใดแบบหนึ่งอย่างไร

แนวที่เน้นบทบาทพิธีกรรมในการเปลี่ยนแปลงสังคม ได้รับอิทธิพลจากวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) ซึ่งได้ขยายความมโนทัศน์เรื่องขั้นตอนเปลี่ยนผ่านในพิธีกรรมประเภทการเปลี่ยนผ่านในขั้นตอนต่างๆของชีวิต (Rite de Passage) โดยโยมโนทัศน์ดังกล่าวเข้ากับเรื่องของอำนาจเชิงสัญลักษณ์อำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจในการปฏิเสธกฎเกณฑ์สังคมที่เป็นอยู่ยามปกติ เช่นการเอ่ยถึงสิ่งหยาบโลนในพิธีกรรมพื้นบ้านของไทยหรือในพิธีแต่งตั้งหัวหน้าเผ่าในบางวัฒนธรรมของแอฟริกัน ผู้จะเป็นหัวหน้าต้องทำตัวต่ำต้อยที่สุดเพื่อระลึกว่าที่มาแห่งอำนาจคือชุมชน ช่วงเปลี่ยนผ่านในพิธีกรรมจะเป็นช่วงที่สัญลักษณ์ของอำนาจพลิกกลับด้าน เป็นช่วงที่ความเท่าเทียมมาแทนที่การมีช่วงชั้น ดังนั้น ถ้า Confirmative Ritual มุ่งรักษากฎสังคมที่ยอมรับการแบ่งแยกและการมีช่วงชั้น Transformative Ritual ก็มีอำนาจในการมุ่งเปลี่ยนขั้วอำนาจที่เป็นอยู่

อย่างไรก็ตามการแบ่งประเภทของพิธีกรรมต่างๆเหล่านี้ก็พบว่ามีมิติของการซ้อนทับกันอยู่ ดังนั้นประเด็นสำคัญในการศึกษาพิธีกรรมคือวิเคราะห์ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมแบบใดเอื้อให้พิธีกรรมมีหน้าที่แบบใดบ้าง เช่น งานทำบุญของชาวพุทธนอกจากศึกษาได้จากมิติที่เกี่ยวข้องกับคำสอนในเรื่องความหลุดพ้นตามเป้าหมายสูงสุดของศาสนาแล้ว ยังศึกษาได้ในแง่ของหน้าที่ทั้งในเชิงสงวนรักษาหรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้วยงานบุญเป็นโอกาสของการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีหลายระดับตั้งแต่ในระดับเครือญาติเพื่อนบ้านหมู่บ้านและสังคมภายนอกหมู่บ้าน งานบุญใหญ่ เช่น งานปอยหลวง ตั้งกรรมหลวง งานทอดกฐินหรือผ้าป่า จึงเป็นฐานอำนาจทางสังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างยิ่ง พิธีกรรมทางศาสนามีคุณสมบัติเหมือนกันกับปรากฏการณ์อื่นๆ ในสังคมมนุษย์ก็คือ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง

กับคนจำนวนมากหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งพิธีกรรมทางศาสนามีมิติหรือหน้าที่ต่อสังคมนั้นๆ ด้วยเสมอ ในขณะที่เดียวกันก็มีหน้าที่ต่อปัจเจกบุคคลที่เข้าร่วมพิธีนั้นด้วย

นักมานุษยวิทยาในกลุ่มโครงสร้าง-หน้าที่นิยม อาทิ E Durkheim และ Radcliffe-Brown จะให้ความสำคัญในระดับสังคม ในขณะที่ Malinowski เน้นที่ปัจเจกบุคคล พิธีกรรมทางศาสนา ตามแนวคิดของ นักทฤษฎีกลุ่มนี้ จะมีบทบาทหรือมีหน้าที่แน่นอนต่อสังคมเสมอ รายละเอียดของแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพิธีกรรมและศาสนาที่มีต่อสังคม ในการศึกษาของสุริยา สมุทกุลป์ดี และคณะในเรื่อง “บุญคุณของชาวอีสาน”และ“สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟอีสาน”เป็นข้อค้นพบหนึ่งในการศึกษามิติทางสังคมวัฒนธรรม ในพิธีกรรมของชาวบ้านอีสาน นั่นคือการพบข้อสรุปว่า พิธีกรรมทางศาสนาหรือประเพณีการทำบุญในแต่ละเดือนของชาวอีสานมีส่วนช่วยให้ชาวบ้านได้ กระชับความสัมพันธ์ทางสังคมของตนให้แน่นแฟ้นและมั่นคงยิ่งขึ้น โดยผ่านการร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้วยกันและการทำบุญที่มีความหมายถึงอุดมคติอย่างเดียวกัน

ดวงใจ ดำรงค์สุทธิพงศ์ (๒๕๔๒) กล่าวว่าพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมสร้าง ขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ โดยเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วย่อมมีความสุขสบายใจและมีความหวังในชีวิตและเชื่อว่าพิธีกรรมจะนำไปสู่ผลที่มุ่งหวังไว้ ดังนั้นพิธีกรรมที่มีต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นวิธีการสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติเมื่อมนุษย์ ต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผู้มีอำนาจลดบันดาลอะไรต่างๆ ให้ และมนุษย์ยังต้องมีการให้บางสิ่ง บางอย่างเป็นการตอบแทนรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวมานี้เข้าก็มีความซับซ้อน มีการ จัดระบบระเบียบ มีแบบแผน ขึ้นตอนเกิดเป็นพิธีกรรม เพื่อเช่นสังเวชบูชา ผีสงเทวดา เทพเจ้า ต่างๆ

อมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๓๗) ได้วิเคราะห์ถึงพิธีกรรมในส่วนประกอบของศาสนาซึ่ง ประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดพิธีกรรมบางอย่างอาจมี ลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์หรือมีส่วนประกอบของหลายศาสนาผสมกัน ทั้งในระดับคติความเชื่อและการปฏิบัติหรือการประสานคติความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกันจนเกือบจะ เป็นเนื้อเดียวกัน คนโดยทั่วไปไม่สามารถแยกได้ว่าส่วนใดเป็นของศาสนาใด และในทางปฏิบัติ ตามสภาพความเป็นจริงก็ไม่มี ความจำเป็นที่จะแยกให้ชัดเจน

ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๓๖ : ๓๐-๓๑) กล่าวว่าคติความเชื่อเป็นนามธรรมที่แลเห็นได้ยากจึงต้องแสดงออกด้วยการกระทำดังนั้นการประกอบพิธีกรรมจึงมีความหมายสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นการชักนำให้คนที่อยู่ร่วมในกลุ่มเดียวกันหรือสังคมเดียวกันมาพบปะกันก่อให้เกิด ความรู้จักและสัมพันธ์กันขึ้น

๒. เป็นการสื่อความหมายให้เข้าใจกันในการอยู่ร่วมกันเพราะเรื่องของพิธีกรรมเป็นระบบสัญลักษณ์เพื่อการสื่อสารทั้งสิ้น

๓. เป็นเรื่องทางด้านจิตใจที่เป็นผลมาจากคติความเชื่อและการกระทำที่เชื่อว่าเป็นสิริมงคลก็จะเกิดความสบายใจและมั่นคง

แนวคิดการศึกษาคุณค่าของพิธีกรรมทางศาสนาต่อการดำเนินชีวิต

การศึกษาคุณค่าของพิธีกรรมทางศาสนาต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมหรือชุมชนหนึ่งๆ นั้น พิธีกรรมมีคุณค่าต่อโครงสร้างสังคม ชุมชน ดังนี้

๑) พิธีกรรม เป็นกลไกสร้างความเข้มแข็ง

การมีความคิดความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อมหมายถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ไปด้วยกัน ซึ่งส่งผลถึงความเป็นปึกแผ่น ความเข้มแข็งของสังคมในที่สุด ความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษย์ต่อไป เพราะเมื่อถึงจุดหนึ่งที่ความคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบข้อสงสัยของมนุษย์ได้เราก็จะไปที่ระบบความเชื่อ สังคมไทยในอดีตจึงจัดระบบความเชื่อเรื่องผีไว้อย่างสลับซับซ้อนมีเหตุมีผลประกอบด้วยผีดีที่ให้คุณและผีร้ายที่ให้โทษเมื่อทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ความเชื่อในเรื่องนี้จึงกลายเป็นกลไกควบคุมสังคมที่สำคัญแต่สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันด้วยการเติบโตของระบบทุนนิยม รวมทั้งกฎหมายบ้านเมืองที่ลบล้างจารีตประเพณีดั้งเดิม ความเชื่อเรื่องผีที่เคยเป็นส่วนสำคัญในการควบคุมสังคมก็ลดบทบาทที่เป็นระบบลง (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๓๕ : ๓๔)

๒) พิธีกรรมเป็นที่พึ่งทางใจ ขจัดความกังวล ความไม่มั่นใจ

มนุษย์มีสัญชาตญาณของความกลัวยิ่งเป็นในยุคที่ยังไม่มีหลักวิทยาศาสตร์มาอธิบายปรากฏการณ์ เหนือธรรมชาติได้ มนุษย์ก็ยิ่งกลัว ไฟร้อง ไฟแลบ ไฟผ่า พายุ น้ำท่วม ฯลฯ มนุษย์จึงเชื่อว่ามีผีวิญญาณสิงอยู่ตามป่า เขา ทะเล ต้นไม้ แม้กระทั่งของใช้ในชีวิตประจำวัน การเช่นสรวง ไหว้ผี อ้อนวอน แม้กระทั่งติดสินบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ ทำให้มนุษย์หายหวาดกลัว สบายใจขึ้น มั่นใจขึ้น และเกิดเป็นรูปแบบวัฒนธรรมต่างๆ ขึ้น อย่างไรก็ตามแม้วิทยาศาสตร์จะอธิบายสิ่งนอกเหนือธรรมชาติเหล่านี้ได้ แต่บางครั้งก็ยังอธิบายไม่ได้ทั้งหมด เราจึงเห็นว่า คนในยุคปัจจุบันก็ยังนับถือภูตผีวิญญาณอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความตาย (แสงอรุณ โปร่งธูระ, ๒๕๔๒ : ๓๘) เมื่อญาติพี่น้องคนใกล้ชิดถึงแก่ความตาย จึงมีพิธีกรรมเข้ามาช่วยลดความหวาดกลัวลงไป ต้องเอาข้าวอาบน้ำไปเช่นไหว้ที่โลงศพให้มากินเครื่องเช่น เพราะเกรงว่าวิญญาณจะหิวโหยถึงเทศกาลที่เชื่อว่าโลกของผีจะเปิดประตูให้ลงมาเยี่ยมญาติในเมืองมนุษย์ก็จะมีพิธีทำบุญให้ และพิธีกรรมทำนองนี้จะพบว่า มีทุกภูมิภาค ทุกกลุ่มชนในสังคมไทย เช่น ภาคกลางมีพิธีทำบุญบังสุกุล

อัฐวันสงกรานต์ ภาคใต้มีประเพณีชิงเปรตหรือที่เรียกว่าสารทเดือนสิบ คนจีนมีประเพณีไหว้เซ่งเม้ง เป็นต้น พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงโลกของคนเป็นกับโลกของคนตายให้ใกล้กันทำให้คนเป็นไม่รู้สึกรำเหว่มากนัก เพราะมีกิจกรรมร่วมกับญาติพี่น้อง ที่ล่วงลับไปแล้วเป็นครั้งคราว

นอกจากนี้ จะพบว่าประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตยังสร้างความเชื่อมั่นต่อสภาวะที่เรียกว่า จุดเปลี่ยนผ่านของชีวิตให้ดูสนิทแนบเนียนขึ้น เช่น ประเพณีบวชก็จะมีพิธีทำขวัญนาคเสมือนหนึ่งเป็นการกล่อมเกลาคใจก่อนที่จะก้าวเข้าสู่สภาวะภิกษุผู้มุ่งห้ามฝ่าเหลือง เพื่อก้าวเข้าสู่การบวชเรียน ให้เป็นคนสุกตามคตินกไทยก่อนจะเป็นผู้ใหญ่ที่ได้รับการยอมรับนับถือในสังคมและเข้าพิธีแต่งงานมีครอบครัวเป็นหลักเป็นฐานสืบไป

ในพิธีแต่งงานก็เช่นกันการที่คนสองคนจะตกลงใจหรือได้รับการตกลงจากผู้ใหญ่ให้ใช้ชีวิตร่วมกันไปตลอดชีวิต อาจเป็นความไม่คุ้นหน้า(ในยุคที่สังคมยังให้ความสำคัญกับความบริสุทธิ์ของทั้งคู่บ่าว-สาว) ความแปลกหรือความไม่คุ้นเคยนี้ทำให้ต้องมีพิธีแต่งงานเข้ามาเกี่ยวข้องกับพิธีกินดอง (กินเลี้ยงเพื่อดองความเป็นญาติกันทั้งสองฝ่าย) ของทางภาคอีสาน เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ่าวสาว ตลอดจนญาติทั้งสองฝ่ายกล่าวคือมีการ“ผูกข้อต่อแขน”ให้ญาติ ที่จะมาเป็นเขยหรือสะใภ้กับฝ่ายตนด้วย เท่ากับว่า พิธีกรรมเปิดโอกาสให้สร้างความคุ้นเคย ความอบอุ่นระหว่างญาติมิตรที่จะมาเกี่ยวข้องด้วยกันด้วยอากัปกริยาใกล้ชิดสนิทสนม จากสัมผัสและเส้นฝ้ายที่ใช้เท่ากับเป็นการสร้างความสบายใจ ความมั่นใจให้ทุกคน โดยเฉพาะบ่าว-สาว

๓) พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ

ชาวกระเหรี่ยงสะกอ รือปกากะญอ มีพิธีเอากระบอกสายสะดือเด็กเกิดใหม่แขวนกับต้นไม้ใหญ่ในป่า แสดงว่าห้ามตัดต้นไม้ต้นนั้น ถ้ามีเด็กเกิดใหม่มาก ต้นไม้ที่ห้ามตัดก็มากขึ้นด้วย เป็นวิธีเก็บรักษาป่าแบบกระเหรี่ยง (อรศิริ ปาณินท์, ๒๕๔๕) ภูมิปัญญาของชาวกระเหรี่ยงที่โยงความเชื่อกับการรักษาธรรมชาติ ด้วยวิธีนี้เป็นแนวเดียวกับการที่คนไทยแต่ก่อนจะฝังรกไว้ที่ใต้ต้นไม้หรือปลูกลงต้นไม้บนหลุมที่ฝังรกรนี้ พร้อมกับบอกเล่าให้เด็กฟังเมื่อเด็กโตขึ้นเด็กก็จะรักษาต้นไม้เสมือนเป็นต้นไม้คู่ชีพของเขา (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๕:๓๗)

สังคมไทยยังมีประเพณีที่เกี่ยวกับธรรมชาติอีกมาก เช่น ทางภาคเหนือมีพิธีสืบชาตาแม่น้ำ พิธีสืบชาตาต้นไม้ สืบชาตาป่า ในส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวกับน้ำนั้น ที่คนไทยทุกภูมิภาครู้จักกันดี คือ ประเพณีลอยกระทง ซึ่งวัตถุประสงค์ดั้งเดิมก็คือ การขอขมาแม่พระคงคา ที่ตนได้ล่วงเกินไป และขอขมาคุณแม่พระคงคาแต่ประเพณีนี้ได้ถูกแปรเปลี่ยนไปมากอย่างที่เห็นในปัจจุบัน เช่น เทศกาลลอยกระทงเพื่อขอขมาแม่พระคงคา กลับกลายเป็นเทศกาลลอยกระทงเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

๒. ประวัติศาสตร์ ประเพณี และความเชื่อของชาวไทจีนในเมืองเชียงตุง

“ไทจีน”เป็นชนชาติหนึ่งในกลุ่มไทส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมืองเชียงตุงรัฐฉานประเทศพม่า (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ๒๕๔๑ : ๖๘) ให้ความเห็นว่า คำว่า “จีน” หรือ “จิ้น” น่าจะมาจากสภาพน้ำขึ้นที่ไหลขึ้นเหนือจึงถูกเรียกว่า “เมืองจีน” หรือ “เมืองจิ้น” ดังนั้นผู้คนที่ย้ายมาอาศัยในบริเวณนี้ จึงมีชื่อว่า “ไทจีน”หรือ “ไทจิ้น”จากการสัมภาษณ์ชาวไทจีนในเมืองเชียงตุง ยังพบคำอธิบายอื่นอีกว่า เดิมเมื่อฤๅษีเอาไม้เท้ามาขีดให้น้ำไหลออกจากเมืองนั้น ทำให้น้ำไหลขึ้นไปทางทิศเหนือจึงเป็นที่มาของคำว่า “เมืองจิ้น”หรือ“ไทจิ้น”ต่อมาได้เพี้ยนเป็น “เมืองจีน”หรือ“ไทจีน”ส่วนเมืองเชียงตุงมีชื่อเรื่องหลายชื่อ เช่น เมืองจิ้น เมืองเงิน เมืองเขมรัฐ มีข้อสันนิษฐานเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับที่มาของชื่อเหล่านี้ดังนี้

๑. แม่น้ำสายหนึ่งของเชียงตุงที่ไหลสู่แม่น้ำโขง มีการไหลกลับขึ้นไปทางทิศเหนือเนื่องจากสภาพพื้นที่สูงชันในทางทิศใต้ จากลักษณะของการไหลที่ต่างกับแม่น้ำสายอื่นๆ จึงได้ชื่อว่าแม่น้ำจีน (สืบจากสภาพที่เป็นจริง) เมืองนี้จึงเรียกว่าเมืองจิ้น ผู้คนที่อาศัยอยู่บนฝั่งแม่น้ำนี้จึงได้ชื่อว่า ไทจีน

๒. ในสมัยพระยามังรายรบชนะชาวฉว้จันได้เมืองเชียงตุง จึงมอบหมายให้น้ากุ่มน้านานพาไพร่พลจากเมืองเชียงแสนและเมืองเชียงรายอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เชียงตุง ชาวเมืองทั้งสองไม่ชอบอยู่เมืองเชียงตุงได้อพยพหลบหนีมาอยู่ถิ่นฐานเดิมพระยามังรายทรงให้กลับไปไพร่พลเหล่านี้ก็หนีลงมาอีก เมืองนี้จึงได้ชื่อว่าเมืองจิ้น(จิ้น-กลับคืน) ผู้คนที่อยู่ในเมืองนี้จึงได้ชื่อว่า ไทจีน

๓. เจ้าฟ้าเขมรัฐราชบุตรของเจ้าลาวคำคอบ นำบ่าว ๗๐ คน ไปสร้างเมืองเชียงตุง บ่าวที่ไปสร้างเมืองตายไป ๑ คน ยังเงิน (เงิน-เหลืออยู่) ๖๘ คน เมืองนี้จึงได้ชื่อว่าเมืองเงิน ผู้คนที่อยู่ในเมืองนี้จึงได้ชื่อว่า ไทจีน (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ๒๕๔๘:๖๘)

ส่วนภาษาพูดและภาษาเขียนของไทจีนมีความคล้ายคลึงกันกับไทยองและไทลื้อมากซึ่งเป็นภาษาในกลุ่มภาษาย่อยไทยพายัพกลุ่มภาษาตระกูลไทกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งในประเทศไทยพบชาวไทจีนบริเวณอำเภอสันป่าตอง สันกำแพง แม่แตง คอยสะเก็ด และในเขตอำเภอเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ ไทกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า “ไทจีน” แต่คนไทยเรียกว่า “ไทจีน” (ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร, ๒๕๓๗)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า “ไทจีน” คือชนชาติหนึ่งที่อาศัยอยู่บริเวณเมืองเชียงตุงรัฐฉานประเทศสหภาพพม่า คำว่า เชียงตุง มาจากชื่อหนองใหญ่ที่อยู่ใจกลางเมือง คือหนองตุง นับว่าในอดีตน้ำหนองตุงได้เอ่อล้นท่วมบ้านเมืองชาวบ้านอยู่ไม่ได้และมีฤๅษีคนหนึ่งชื่อ ตุงฤๅษี ใช้

อภินิหารของไม้จักขาย หรือไม้เท้า จิตพื้นดินจนเป็นลำแม่น้ำ ระบายน้ำออกจากหนองตุงให้ไหล ย้อนไปทางเหนือแล้วค่อยไหลลงทางใต้ ชื่อว่า แม่น้ำจีน ที่เรียกว่า “จีน” เพราะในเอเชียอาคเนย์ แม่น้ำใหญ่ทุกสายส่วนมากจะไหลลงใต้ แต่ที่เชียงตุงมีแม่น้ำสายหนึ่งที่ไหลขึ้นเหนือคือ แม่น้ำจีน ชนิดที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำจีนจึงเรียกว่า “ชาวจีน” ตามสำเนียงไทยกลางจึงอ่านเป็นไทจีน

นอกจากนี้อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (๒๕๕๒:๘,๑๐) ยังได้กล่าวถึงเมืองเชียงตุงว่า “เมืองเชียงตุงเป็นเมืองสำคัญในรัฐชาน ประเทศพม่า หรือปัจจุบันเรียกว่า เมียนมา ตั้งอยู่ห่างจากชายแดน ไทยด้านเหนือที่ด่านท่าขี้เหล็ก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ๑๖๘ กิโลเมตร เมืองนี้เป็นเมืองปิดมา นานกว่า ๓๐ ปี รัฐบาลพม่าประกาศเปิดเมืองเชียงตุงให้ชาวต่างประเทศเข้าไปได้เมื่อประมาณ ๒ ปี มาแล้ว ด้วยเหตุนี้เมืองเชียงตุงจึงเป็นที่สนใจของผู้คนทั่วไป”

ประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงตุง

โครงการศูนย์ศึกษาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราช วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่(๒๕๕๐) ได้ศึกษาประวัติและวัฒนธรรมประเพณีเมืองเชียงตุง สหภาพ พม่า สรุปได้ดังนี้

เมืองเชียงตุงมีชื่อเรียกอื่นๆอีกคือเมืองทมิลาบเมืองอั้งปูเมืองจันทคาม(จันทคาม) เมืองเขมรัฐตุงคบุรีซึ่งเมืองเชียงตุงนั้นมีฐานะเป็นรัฐชายขอบที่ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของทั้งสามฝ่าย คือ อาณาจักรล้านนา จีน และพม่ายุคสมัยของเมืองเชียงตุง แบ่งออกได้เป็น ๕ สมัย ตามเหตุการณ์ สำคัญ ดังนี้

ยุคตำนานการสร้างเมือง

ตำนานพื้นเมืองเชียงตุงได้กล่าวว่าเมืองแห่งนี้เป็นจันทคามหรือประจันตคามเป็นภาษา บาลีมีความหมายว่า เมืองเดือนหรือเมืองชายแดน ผู้แต่งอาจมีเจตนาหมายถึงเมืองที่อยู่นอกเขตของ อินเดียโบราณเพื่อโยงความสอดคล้องกับตำนานพระพุทธเจ้าเลียบโลกหรือพุทธทำนายตามความ เชื่อทางศาสนาของคนไทยในภูมิภาคแถบนี้แต่ตำนานต่อมาที่คาดว่ามีส่วนที่เป็นจริงตาม ประวัติศาสตร์ คือการกล่าวถึงการเข้ามาของโอรสพระเจ้าว่องดีฟางราชวงศ์จีนที่พาผู้คนเข้ามาตั้ง บ้านเมืองเขตเชียงตุงประมาณ ๕๐๐ ครอบครั้ว แสดงให้เห็นว่าในยุคนี้เชียงตุงตกอยู่ภายใต้ อิทธิพลของจีน ต่อมาเมื่ออิทธิพลของจีนอ่อนลง กลุ่มคนลัวะจึงเข้ามายึดพื้นที่แห่งนี้ แล้วตั้งเป็น หลักแหล่ง จนลุมาถึงสมัยของพญามังรายได้ส่งกำลังไปยึดเมืองเชียงตุงจากคนลัวะซึ่งเป็นชน พื้นเมืองเดิมของเชียงตุง

สมัยลูกช้างหางเมือง : อาณาจักรล้านนา

พงศาวดารเมืองเชียงตุงกล่าวไว้ว่า จุลศักราช ๕๕๑ พญามังรายประพาสาป่าและได้ไล่ตามกวางทองมาจนถึงเมืองเชียงตุงและได้ส่งกองทัพนำโดยมังคุดและมังเกียนมาชิงเมืองจากชาวลัวะเมื่อสิ้นมังคุดและมังเกียนก็ได้ให้ราชบุตรไปปกครองเมืองเชียงตุง เชียงตุงจึงเป็นเมืองลูกช้างหางเมืองขึ้นกับอาณาจักรล้านนาตามหลักฐานปรากฏมีผู้ปกครองเมืองจำนวน ๓๓ พระองค์ บ้างก็ว่ามี ๔๑ พระองค์ จ.ศ. ๘๕๑ พญาผายุกษัตริย์เชียงใหม่ได้ส่งโอรส คือ พญาเจ็ดพันตู ไปครองเมืองเชียงตุง ในการเสด็จไปกินเมืองในครั้งนั้น พญาเจ็ดพันตูได้นำเอาช้างม้าเข้าคนคิดตามไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งพระไตรปิฎก และพระสงฆ์ ๔ รูป คือ พระมหาธัมมไตร วัดพระแก้ว พระธัมมลังกา วัดหัวข่วง พระทศปัญญา วัดพระกลาง พระมหาหงสาวดี วัดจอมทองการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงตุงและเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังราย อาจกล่าวได้ว่ามี ๒ ช่วง คือ ช่วงแรกในสมัยราชวงศ์มังรายตอนต้นเสริมสร้างความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ เนื่องจากเจ้าเมืองเชียงตุงส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายของกษัตริย์เชียงใหม่ ช่วงที่สอง สมัยพระยาเกือนาถึงสมัยพญาแก้ว เป็นช่วงที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากในอาณาจักรล้านนาการเสริมสร้างความสัมพันธ์จึงเน้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนา จากเชียงใหม่สู่เชียงตุงและผ่านเข้าเชียงรุ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า กระแสพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในเชียงใหม่ในแต่ละยุคสมัยมีความสัมพันธ์กับความเจริญเติบโตของพระพุทธศาสนาในเชียงตุงความขัดแย้งระหว่างสงฆ์นิคายรามัญวัดสวนดอกและฝ่ายป่าแดงจากเชียงใหม่ก็มีผลกระทบต่อสงฆ์ฝ่ายขางกวงและป่าแดงเชียงตุงเช่นกันนอกจากนี้อักษรธรรมล้านนาได้แพร่เข้าไปในเชียงตุงพร้อมกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอักษรไทจีนจึงคล้ายกันกับอักษรล้านนามากได้สันนิษฐานว่าในสมัยของเจ้าอาขอนเชียงตุงเคยตกเป็นเมืองขึ้นของจีนระยะเวลาหนึ่งและได้ปรากฏหลักฐานว่าเชียงตุงกลับมาเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่อีกครั้งในสมัยพระเจ้าติโลกราช ทำให้ความสัมพันธ์ถูกกระชับให้แน่นแฟ้นมากขึ้น

เมื่อพระเจ้าศรีวิชัยราชาถูกลองพระชนม์ ก็เกิดปัญหาการแย่งชิงอำนาจของพระโอรสคือท้าวเชียงคองและพญาหินภายหลังท้าวเชียงคองได้รับการสถาปนาขึ้นครองเมืองเชียงตุงและหลังจากนั้นพญาหินก็ได้ยกกองทัพมาตีเมืองเชียงตุงจนแตกความสัมพันธ์ในลักษณะบ้านพี่เมืองน้องดำรงสืบมาภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองที่ผันแปร กล่าวคือในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เชียงตุงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าส่วนเชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสยามความขัดแย้งของพม่ากับสยามมีผลต่อความสัมพันธ์เชียงใหม่และเชียงตุงซึ่งนำไปสู่การทำสงครามเชียงตุงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึง ๓ ครั้ง

ในปลายสมัยอาณาจักรล้านนาक्षัตริย์มีความอ่อนแอเกิดปัญหาการกบฏของข้าราชการขุนนาง บุรณองกษัตริย์พม่าจึงสามารถยึดครองเชียงใหม่ได้สำเร็จในสมัยของพระเมกุฎี เมื่อพ.ศ. ๒๑๐๑ อำนาจที่เชียงใหม่เคยมีก็สิ้นสุดลง

สมัยประเทศราช : ในการปกครองของพม่า

พ.ศ. ๒๑๐๓ เชียงตุงแสดงการยอมรับอำนาจพม่าอย่างเป็นทางการ โดย พญาแก้วรัตนภูมินทร์ยกกองกำลังชาวไทยจีนลงไปเข้าเฝ้ากษัตริย์พม่าซึ่งยึดครองเมืองเชียงแสนเป็นศูนย์กลาง แม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าแต่เชียงตุงก็มีอำนาจการปกครองตนเองอย่างเต็มที่ หลังจากปฏิบัติหน้าที่ในฐานะประเทศราชพม่าได้ช้โยบายตัวประกันในการควบคุมเมืองเชียงตุงโดยให้ส่งราชโอรสหรือพระกนิษฐาของเจ้าฟ้าไปอยู่ที่ราชสำนักอังวะเพื่อประกันความจงรักภักดีและหล่อหลอมให้ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมพม่า เชียงตุงตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าร่วม ๒๐๐ ปี อย่างสงบ โดยแทบไม่ได้แสดงความขัดแย้งที่รุนแรงใดๆ ต่อมาเมื่อพญากาวิละกอบกู้เอกราชและยึดเมืองเชียงใหม่จากการครอบครองของพม่า ก็ถึงยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” โดยการยกกองทัพไปตีเมืองต่างๆ ริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน รวมถึงเมืองเชียงตุง แล้วกวาดต้อนผู้คนเข้ามาไว้ในเชียงใหม่ ชาวไทจีน เมืองเชียงตุง ที่ถูกกวาดต้อนในครั้งนั้นได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เช่น ถนนวัวลาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านทรายมูล บ้านสันก้างปลา อำเภอสันกำแพง บ้านออนกลาง อำเภอแม่ออน บ้านต้นแก้ว บ้านป่าสัก บ้านป่าลาน บ้านต้นกอก บ้านต้นแหนหลวง บ้านต้นแหนน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ยุคต้นๆ ของพญากาวิละนั้นเชียงใหม่กำลังอยู่ในยุคฟื้นฟูจากการปกครองของพม่า เจ้านายบางองค์ของเชียงตุงไม่เชื่อมั่นและไม่ไว้วางใจว่าเชียงใหม่จะสามารถขยายอำนาจไปถึงเมืองเชียงตุงได้ จึงไม่ยอมเข้ามาสวามิภักดิ์แต่ก็ยังรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับเชียงใหม่ในขณะที่เชียงใหม่เป็นเมืองประเทศราชของไทย เชียงตุงก็เป็นเมืองประเทศราชของพม่าแม้ว่าไทยกับพม่าจะมีความบาดหมางกันแต่ต่างฝ่ายก็มีนโยบายต่อประเทศราชคล้ายคลึงกัน ดังนั้นแม้ว่าเจ้านายเชียงตุงจะยอมรับอำนาจของพม่าแต่ก็ได้มีการทำสัมพันธไมตรีที่ดีต่อเชียงใหม่ โดยก่อนเกิดศึกเชียงใหม่-เชียงตุงเชียงใหม่ก็ได้รับหนังสือขอเป็นไมตรีจากเมืองเชียงตุงแต่ไทยก็ไม่ไว้วางใจมากนัก ได้กำชับให้เชียงใหม่สอดส่องความเคลื่อนไหวของเชียงตุงและพม่าอย่างใกล้ชิดถึงแม้เชียงใหม่จะพยายามขอประนีประนอมโดยเสนอว่าจะให้เจ้ามหาพรหมผู้เป็นน้องของเจ้ามหาขานานซึ่งหนีมาอยู่ที่เชียงใหม่ไปเกลี้ยกล่อมให้เจ้ามหาขานานสวามิภักดิ์แต่ผลก็ไม่ได้คืบหน้ามากนักเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นผลให้ความสัมพันธ์อันดีของเชียงใหม่กับเชียงตุงชะงักงันลงและเป็นชนวนให้เกิดศึกเชียงใหม่-เชียงตุงถึง ๓ ครั้ง แต่ถึงจะมีการรบเกิดขึ้นทั้งสามครั้ง เชียงใหม่ก็ไม่สามารถเอาชนะ

เมืองเชียงตุงได้ อาจกล่าวได้ว่า สาเหตุอันแท้จริง ที่ทำให้กองทัพเชียงใหม่และไทย ไม่สามารถเอาชนะเชียงตุงได้นั้นเป็นเพราะเชียงใหม่กับเชียงตุงมีความสัมพันธ์แบบบ้านพี่เมืองน้องโดยตลอด ทั้งสองก็ต้องการผู้นำที่มีความเข้มแข็งและต้องการมีอิสระในการปกครองตนเอง ดังนั้นเมื่อผู้นำของตนมอบนโยบายให้รบกันก็จำเป็นต้องจำใจยอมทำตามนโยบาย และในช่วงระยะเวลานั้น เชียงตุงถือว่าพม่ามีอำนาจเหนือเชียงใหม่จึงต้องการเป็นบ้านพี่เมืองน้องมิใช่เมืองจัน ขณะเดียวกัน เชียงใหม่ก็เกรงว่าหากช่วยเหลือไทย ซึ่งมีกองทัพขนาดใหญ่สามารถยึดเมืองเชียงตุงได้ตนอาจจะถูกยึดอำนาจแบบเบ็ดเสร็จได้ง่าย ฉะนั้นเมื่อถูกสั่งให้รบเชียงใหม่จึงแอบติดต่อกับเชียงตุงอย่างลับๆ เพื่อขอภัยที่ต้องทำตามที่ฝ่ายไทยบังคับและทั้งสองทำข้อตกลงว่าจะทำร้ายไพร่พลของอีกฝ่ายให้น้อยที่สุด กระทั่งหลังทำสงคราม เชียงตุงก็ได้พยายามช่วยเหลือเชลยศึกชาวแพร์และน่านกลับ โดยการปลอมคนเหล่านั้นให้คล้ายกับชาวเชียงตุงเพื่อหลอกทหารพม่า

สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ : สหรัฐไทยเดิม

อังกฤษยึดครองพม่าได้สำเร็จ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๕ ส่วนเชียงใหม่มีข้อบาดหมางกับอังกฤษเกี่ยวกับผลประโยชน์ด้านป่าไม้จนมีคดีความต่อกันอังกฤษจึงสนับสนุนให้ไทยมีบทบาทในการปกครองล้านนาได้อย่างเต็มที่ ไทยได้เข้าควบคุมความสัมพันธ์กับต่างประเทศของเชียงใหม่ และมีข้อห้ามเจ้าหน้าที่เมืองแต่งงานกับคนต่างชาติ อังกฤษเข้าปกครองเชียงตุงในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ โดยยอมรับอำนาจตามธรรมเนียมประเพณีเจ้าฟ้าแต่จะรักษาความสงบและควบคุมการติดต่อกับต่างประเทศ ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับเชียงตุงจึงถูกควบคุมการติดต่อกันทุกกรณีต้องผ่านอังกฤษเท่านั้น

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ไทยได้ลงนามสนธิสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น ส่งผลให้ต้องประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาตามญี่ปุ่นไปด้วย กองทัพไทยภายใต้การนำของพลตรีผิน ชุณหะวัณ จึงต้องรับหน้าที่รบกับเมืองเชียงตุงซึ่งอยู่ในบังคับของอังกฤษ โดยกองทัพไทยสามารถยึดเมืองเชียงตุงได้ในวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลอ้างความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ปกครองเชียงตุงในฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของไทยโดยใช้ชื่อว่า สหรัฐไทยเดิม รัฐบาลไทยได้แต่งตั้งพลตรีผิน ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่สหรัฐไทยเดิม เพื่อควบคุมและรักษาความสงบในเมืองเชียงตุง

หลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงรัฐบาลไทยต้องมอบเชียงตุงให้แก่สหประชาชาติ อังกฤษได้เข้าไปมีบทบาทต่อพม่าและเชียงตุงอีกครั้งหนึ่ง

สมัยปัจจุบัน

หลังจากที่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ เชียงตุงได้ถูกผนวกให้อยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ต่อมานายพลเนวิน ผู้นำของพม่า ได้ทำการรัฐประหาร และประกาศใช้ระบบสังคมนิยมปกครองประเทศ ระบบเจ้าฟ้าในเชียงตุงจึงได้สิ้นสุดลง เชียงตุงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของรัฐฉานประเทศพม่า

ประเพณีของชาวไทจีน เมืองเชียงตุง

ในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่นั้น มีวัฒนธรรม คล้ายคลึงกับชาวไทยล้านนา คือมีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ตัวอักษรธรรมอย่างเดียวกับล้านนา ชาวไทจีนแม้จะถูกปกครองโดยพม่ามาเป็นเวลานาน แต่ก็ไม่ละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะตัวอักษรประจำชาติยังคงรักษาไว้ในแบบดั้งเดิมซึ่งรัฐบาลพม่าเองก็จะมีที่ท่าแสดงความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้จึงไม่ปรากฏเหตุการณ์ว่ามีการห้ามสอนภาษาไทจีน หรือระงับการประกอบพิธีกรรมประเพณีท้องถิ่น ประเพณี ๑๒ เดือนของชาวไทจีนเมืองเชียงตุง ยังคงมีการปฏิบัติเป็นปกติทั่วไปดังนี้

เดือนเจียงหรือเดือน ๑ ตรงกับเดือนพฤศจิกายนของไทย มีประเพณีถวายผ้ากฐิน และทำบุญบูชาพระเจ้าหลวงระแงะ

เดือนยี่หรือเดือนสอง ตรงกับเดือนธันวาคมของไทย มีประเพณีเข้าปริวาสกรรมและทำบุญถวายน้ำอ้อย

เดือนสาม ตรงกับเดือนมกราคม มีประเพณีบูชาเทวดาประจำหนองตุง

เดือนสี่ ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ มีประเพณีอุปสมบทพระภิกษุ บรรพชาสามเณร

เดือนห้า ตรงกับเดือนมีนาคม มีประเพณีไหว้พระธาตุเจดีย์หนองผา และเดือนข้างแรม เลี้ยงเทวดา อารักษ์ตลาดเก่า

เดือนหก ตรงกับเดือนเมษายน มีประเพณีแขวนกลองและขอน้ำฝน ประเพณี ขึ้นปีใหม่มงกรานต์

เดือนเจ็ด ตรงกับเดือนพฤษภาคม มีประเพณีไหว้พระธาตุจุดบั้งไฟจรวด และอ่านมาดกลอนยาว

เดือนแปด ตรงกับเดือนมิถุนายน มีประเพณีทำบุญเจดีย์ทรายจำนวน ๑๐๘ องค์และสืบชาติเมือง

เดือนเก้า ตรงกับเดือนกรกฎาคม มีประเพณีเข้าพรรษาและส่งพระเคราะห์เมือง

เดือนสิบ ตรงกับเดือนสิงหาคม มีประเพณีชุมนุมอุโบสถครั้งใหญ่

เดือนสิบเอ็ดตรงกับเดือนกันยายนมีประเพณีตั้งธรรมมหาชาติและฟังเทศน์ มหาชาติ (มหาเวสสันดรชาดก)

เดือนสิบสอง ตรงกับเดือนตุลาคม มีประเพณีออกพรรษาทำบุญตักบาตร ถิ่นเกี้ยวหลวง และจุดบั้งไฟดอกไม้

ความเชื่อของชาวไทจีน เมืองเชียงตุง

การบูชาผีอารักษ์หรือที่พม่า เรียกว่า นัท หรือ แน้ท เป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่มีส่วนช่วยในการควบคุมสังคมและการเมือง เนื่องจากสังคมมีหน่วยการปกครองเป็นระดับชั้นลงมา ความเชื่อถือและการบูชาผีนั้น มีส่วนช่วยในการสนับสนุนอำนาจของผู้ปกครองแต่ละระดับชั้นด้วยผี จึงมีบทบาทอยู่ทุกระดับชั้นทางสังคมด้านการปกครองผีอารักษ์มักจะเป็นผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถเป็นบุคคลที่มีความโดดเด่น กล้าหาญ เมืองเชียงตุงและ รัฐอื่นๆ จะมีผีบ้านผีเรือนเป็นของตนเอง การนับถือผีอารักษ์นี้จะควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา ทุกเรือนจะมีหิ้งบูชาผีประจำเรือนทุกหมู่บ้าน ทุกเมืองมีหอผีหรือเทวดาเมืองที่เชียงตุงมีหอผีเมืองหรือเทวดาเมืองอยู่ใกล้หอเจ้าฟ้าและวัดพระแก้ว

มีการเลี้ยงเทวดาเมืองเชียงตุงเดือนแปดมีการฆ่าสัตว์เพื่อสังเวยเทวดาเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมของกลุ่มชน มีความผูกพันกับธรรมชาติและและการเคารพบูชาบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมที่พลเมืองและสมาชิกของหมู่บ้านจะต้องเข้าร่วม มีการติดเฉลว ห้ามบุคคลภายนอกเข้าในขณะที่มีพิธีกรรมเมือง ผู้ที่ละเมิดจะถูกปรับตามธรรมเนียมของบ้านหรือเมืองนั้น

๓. พระพุทธศาสนาและวัดในเมืองเชียงตุง

เมืองเชียงตุงเป็นเมืองพุทธศาสนาจะพบวัดสร้างติดกันในถนนสายเดียวกันหลายวัด เช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่ ถ้าเป็นเนินเขาหรือเรียกว่าจอมจะสร้างเป็นวัดและพระธาตุเจดีย์ มีหลายวัดทั้งภายในเมืองและนอกเมือง แต่ละวัดจะตกแต่งประดับประดาสวยงาม ภายในวิหารทุกวัดจะมีตุงแขวนห้อยลงมาหลายสาย ล้วนทำขึ้นอย่างประณีตสวยงามแสดงถึงความมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เดิมสันนิษฐานว่าในสมัยที่พวกลาวปกครองเมืองเชียงตุงนั้น พวกลาวจะเป็นพวกที่นับถือผีและวิญญาณต่างๆ ถ้ามีพุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาในสมัยนี้ก็อาจจะเป็นพุทธศาสนาระดับต่ำ คือถือศีลห้า ดังปรากฏเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพวกลาว ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกว่า ลาวรับศีลห้าจากพระพุทธเจ้า (กัตถัญญ ชูชื่น, ๒๕๒๕ : ๑๐๕ อ้างใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๕๒ : ๑๘)

สมัยพญาผายูได้บัญชาให้เจ้าเจ็ดพันตราขนบุตรไปปกครองเมืองเชียงตุงโดยพระองค์ได้ส่งพระเถระขึ้นไปด้วย ในปี พ.ศ. ๑๘๘๒ เป็นพุทธศาสนาแบบเดิมที่พระนางจามเทวีนำมาจากเมืองละโว้ไปประดิษฐานที่หริภุญไชย ประมาณ พ.ศ. ๒๑๐๔ ต่อมาชาวเชียงตุงเรียกว่าศาสนา “หนยางกวง” ซึ่งสืบมาจากวัดสวนดอกเชียงใหม่ มีศูนย์กลางที่วัดยางกวง นอกเมืองเชียงตุง ชาวเชียงตุงแบ่งพุทธศาสนาเป็น ๒ ฝ่ายคือ หนยางกวง เป็นคามวาสี เรียกว่า “ฝ่ายสวน” หรือ “วัดสวน” และอรัญวาสี เช่น วัดป่าแดงเชียงตุง เรียกว่า “ฝ่ายป่า” หรือ “วัดป่า” นอกจากนี้เจ้าเจ็ดพันตราบัญชาให้สร้างวัดพระแก้วและวัดพระกลาง (สมหมาย เปรมจิตต์, ๒๕๑๕ : ๙) พุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปในเมืองเชียงตุงครั้งที่สอง พระมหาสวามีเจ้าสุชาโต อยู่เมืองเซลิยง ได้ไปศึกษาที่เมืองมลาน (พม่า) ได้พาพระอินทปรีชา (อินทปัญญา หรือ อินทมุณี) และพระธัมมรังสีพร้อมกับพระสงฆ์อีก ๑๒ รูป พระพุทธรูป ๔ องค์ ไปเผยแผ่พุทธศาสนาในเมืองเชียงตุง พร้อมกันนี้ได้พาพระภิกษุย้ายอ่อน เข้าเมืองเชียงตุงซึ่งถูกจับไว้ที่เมืองอุชชาในคราวไปช่วยสุโขทัยทำสงครามกับอุชชาโดยได้พาไปถึงเชียงใหม่ พ.ศ. ๑๕๑๖ และไปเชียงตุง พ.ศ. ๑๕๑๗ ลัทธินี้คล้ายกับลัทธิรามัญวงศ์ที่พระสุมนเถระนำมาเผยแผ่ที่หริภุญไชยและเชียงใหม่พระสงฆ์ทั้งสองนิกายคือหนยางกวงกับลัทธิใหม่นี้ประกอบศาสนกิจร่วมกันได้

ตำนานมูลศาสนาบันทึกว่า เจ้าเมืองและประชาชนได้สร้างวัด รวมทั้งหมด ๖๐ วัด โดยสร้างวัดเชียงแล ถวายแด่พระมหาเถรอินทมุณีพร้อมกับสถาปนาเป็น “สมเด็จพระอินทมุณี” และสร้างวัดยางคำถวายแด่พระมหาเถรธัมมรังสี พร้อมกับสถาปนาเป็น “พระสวามีธัมมรังสี” วัดสำคัญที่ปรากฏชื่อในตำนานมีดังนี้ วัดมงคล วัดพระสิงห์ วัดอุมังคะ จอมมน วัดแสนเมืองมา วัดเชียงปิน วัดป่าพร้าว วัดบ่อเหมียง วัดบ่อแสงทอง วัดพระใหม่ วัดพระกลางจอมทอง วัดน้ำพุ วัดน้ำนา วัดเสื่อจอมสาง วัดจอมบัว วัดจอมแจ้ง วัดเชียงอิง วัดพระแก้ว และวัดช้างเกียง (สมหมาย เปรมจิตต์, ๒๕๑๕ : ๑๐) ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๓) เมืองเชียงตุงมีวัด จำนวน ๓๑๓ วัด มีพระภิกษุทั้งสิ้น ๖๕๓ รูป สามเณร ๓,๐๑๗รูป แม่ชี ๔๕ คน โดยปกติแล้วในหมู่บ้านหนึ่งจะต้องมีวัดพุทธประจำอยู่หนึ่งวัด แต่อย่างไรก็ตามในเมืองเชียงตุงก็มีการนับถือศาสนาอื่นด้วย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่มิโบสถ์คริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ตั้งอยู่ในเมืองซึ่งศาสนิกชนส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยใหญ่ และชาวเขา ทั้งยังมีที่ตั้งมัสยิดของศาสนาอิสลามและเทวสถานของศาสนาฮินดูอีกด้วย (โครงการศูนย์ศึกษาประเทศเพื่อนบ้านสำนักวิชาการมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยวิทยาเขต เชียงใหม่, ๒๕๕๐)

เมื่อพระมหากำเพียร (ธรรมคัมภีร์ หรือ ญาณคัมภีร์) นำศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ หรือศาสนาหนป่าแดง จากลังกามาเมืองเชียงใหม่ ปี พ.ศ. ๑๕๑๓ พุทธศาสนาหนป่าแดงหรือ ลังกาวงศ์ใหม่ได้แพร่หลายถึงเมืองพะเยา มีวัดป่าแดงที่พะเยา และมีวัดชื่อ สิงหลรัตนารามปักกะ ป่าแดงทอง

ที่เชียงแสน ต่อมาพระมหากำเพ็ญได้ส่งพระโสมจิตระเถระไปเผยแผ่ศาสนาในเมืองเชียงตุง ในปี พ.ศ. ๑๘๘๕ พระยาศิริขันธ์มจุพา เจ้าเมืองเชียงตุง บัญชาให้สร้าง วัดป่าแดงถวาย หรือสิ่งหลัรัตนมหาวนารามาธิบดี เรียกว่า “หนป่าแดง” “ฝ่ายป่า” หรือ “วัดป่า” ซึ่งสืบมาจากนิคายป่าแดงเชียงใหม่ พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายคือ “หนป่าแดง” และ “หนยางกวง” ทะเลาะวิวาทกันเป็นเวลายาวนานทั้งที่เมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงตุงสำหรับในเมืองเชียงตุงนั้นพญาเมืองแก้วกษัตริย์เชียงใหม่ได้ขอร้องให้พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายประนีประนอมกันได้ในปี พ.ศ. ๒๐๕๒

สาเหตุที่พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายทะเลาะกันนั้น พระภิกษุฝ่ายลังกาวงศ์หรือหนป่าแดง กล่าวหาว่า พระภิกษุรามัญวงศ์หรือหนยางกวงหรือสวนดอกเชียงใหม่เป็นอลัชชีไม่เป็นพระภิกษุ ลักองค์เดียว เพราะพระภิกษุรามัญวงศ์ถือไม้เท้าไปบิณฑบาตสะสมเงินทอง มีนาจ้งหันมากมาย เสียงสวดไม่ถูกต้อง เช่น ออกเสียงเป็น “พุทธัม สรณัม” แทนที่จะเป็น “พุทธัง สรณัง” ส่วนพระมหาสวามีอุทุมพร แห่งนครพัน (เกาะตะมะ) ซึ่งบวชที่ลังกาขณะเดินทางกลับมากับพระภิกษุอีก 4 องค์ บังเอิญพระภิกษุรูปหนึ่งมรณภาพไม่มีองค์คณะที่จะบวชผู้อื่นได้แต่พระมหาสวามีก็ได้บวชลูกศิษย์คนหนึ่งในเรือ โดยเอาพระพุทธรูปมาตั้งให้ครอบองค์คณะแทนพระภิกษุที่มรณภาพไป จึงกลายเป็นว่าพระสุมนเถระหรือพระเจ้าลิไทยแห่งสุโขทัยก็ไม่ได้เป็นภิกษุที่สมบูรณ์เพราะบวชกับสำนักพระมหาสวามีอุทุมพร พระภิกษุทั้งสองฝ่ายจึงถกเถียงทะเลาะกันมาโดยตลอด เนื่องจากพระสงฆ์หนยางกวงกล่าวหาว่าพระสงฆ์หนป่าแดงมีครูอาจารย์เลี้ยงผีไว้ทำให้เจ้าเมืองเชียงตุง เลื่อมใสพระสงฆ์หนป่าแดง ต่อมาพระสงฆ์หนยางกวงกล่าวหาว่า พระมหาญาณคัมภีร์วิวาทกับพระสงฆ์ หนสวนดอก เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงขับไล่ออกจากเมืองไป การกล่าวหาทั้งสองประการนี้ทำให้พระสงฆ์หนป่าแดงไม่พอใจ มีการร้องเรียนให้พิจารณาและให้ประชุมพบปะแถลงต่อกัน เจ้าเมืองเชียงตุงให้พระสงฆ์หนยางกวงขอขมาหนป่าแดง แต่พระสงฆ์หนยางกวงยังไม่ขอขมา เจ้าเมืองเชียงตุงจึงให้พระสงฆ์หนยางกวงไปบวชเป็นหนป่าแดงที่เชียงใหม่แต่ก็ยังไม่ได้บวชพญาเมืองแก้วจึงมีราชสารให้พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายยุติการทะเลาะกัน เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๕๒ (ประเสริฐ ณ นคร, ๒๕๕๓ : ๑๒๖ และสมหมาย เปรมจิตต์, ๒๕๑๕ : ๒๔-๓๑ อ่างใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๕๒ : ๒๐)

สำหรับความเชื่อเรื่องผีของไทยจีนก็จะมาพร้อมๆ กับความเชื่อในศาสนาพุทธ เนื่องจากชาวไทยจีนนั้นจะมีความผูกพันกับศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากเมืองเชียงตุงจะมีที่ตั้งของวัดไม่ห่างจากกันมาก จำนวนวัดในเมืองเชียงตุงทั้งวัดฝ่ายเมืองหรือไทยจีน มี ๓๓ วัด ฝ่ายไตหรือไทใหญ่ มี ๘ วัด ฝ่ายม่าน หรือพม่า มี ๓ วัด รวมแล้วมี ๔๔ วัด

๔. ประเพณีการเทศน์มหาชาติ (เวสสันดรชาดก) หรือประเพณีตั้งธรรมเวสสันดร

ประเพณีการตั้งธรรมหลวง หรือการเทศน์มหาชาติ หรือตั้งธรรมเวสสันดร หมายถึง การฟังพระธรรมเทศนาเรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญ เพราะธรรมหลวงที่ใช้เทศน์มักจะเป็นเวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะได้มาประสูติแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในชาติต่อมา คำว่า “ตั้ง” แปลว่าเริ่มต้น การตั้งธรรมหลวง ก็อาจแปลว่าการสดับพระธรรมเทศนา จากคัมภีร์ที่จารขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกด้วย ประเพณีนี้ตรงกับงานประเพณีฟังเทศน์มหาชาติของภาคกลาง (พระครูปลัดชูเกียรติ สุกิตติโก, ๒๕๕๒)

กัญญา ชมศิลป์ และอัมพิกา เครือนิล (๒๕๕๒) กล่าวว่า พิธีตั้งธรรมหลวงเป็นพิธีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งมีทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์ วัตถุประสงค์ของการจัดพิธีตั้งธรรมหลวงคือเป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำบุญร่วมกันในเชิงสามัคคีธรรม เพราะโดยส่วนใหญ่การทำบุญ จะมีลักษณะเป็นปัจเจก แต่หากมีการตั้งธรรมหลวงคนในชุมชนก็จะได้มีโอกาสร่วมบุญร่วมกุศล โดยถือเป็นงานของชุมชนนั้นประการต่อมาก็เป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ฟังพระที่มีเสียงดี ซึ่งได้รับการคัดสรรมาเทศน์ เพราะในการเทศน์แต่ละกัณฑ์นั้นจะมีลีลาและลักษณะของการเทศน์แตกต่างกัน เช่น กัณฑ์กุมาร หรือกัณฑ์มัทรี จะต้องใช้พระที่มีน้ำเสียงคล้ายผู้หญิง ซึ่งก็เป็นโอกาสที่จะได้ฟังเทศน์เหล่านี้ ปกติธรรมดาจะหาฟังได้ยาก ประการต่อมาก็ถือเป็นโอกาสที่ครอบครัวจะได้ทำบุญร่วมกัน โดยใส่ชื่อพร้อมทั้งวันเดือนปีเกิด และอาจมีสัญลักษณ์ประจำปีเกิด ซึ่งในการเทศน์ก็จะมีการบอกว่าเป็นกัณฑ์เทศน์สำหรับผู้ที่เกิดในปีเกิดใด ประการสุดท้ายก็เป็นโอกาสที่ทุกคนจะได้สะเดาะเคราะห์ สืบชะตาและถือเอาความเป็นสิริมงคล ถ้าหากว่าใครได้ร่วมงาน

การตั้งธรรมหลวงนี้ จะจัดขึ้นในเดือนยี่เป็ง คือวันเพ็ญเดือน ๑๒ จะมีการเตรียมงานมากมาย นับตั้งแต่การเตรียมคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ เตรียมองค์ธรรมกถึกหรือพระนักเทศน์ การเตรียมผู้รับผิดชอบกัณฑ์เทศน์หรือเจ้าของกัณฑ์ การจัดเตรียมสถานที่ในการเทศน์ และการเตรียมตัวของผู้จะมาฟังเทศน์ ถือเป็นพิธีใหญ่คู่กับงานทานสลากภัต ดังนั้นจึงมีคตินิยมว่า ในวัดหนึ่งนั้น ปีใดที่จัดงานทาน สลากภัตก็จะไม่จัดงานตั้งธรรมหลวง และปีใดที่จัดงานตั้งธรรมหลวงก็จะไม่จัดงานทานสลากภัต นอกจากเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดรชาดกแล้วยังมีธรรมหรือคัมภีร์อื่นที่นำมาเทศน์ในงานตั้งธรรมหลวงนี้ด้วยอาจเป็นคัมภีร์ขนาดยาวเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งทางวัดและคณะศรัทธาจะช่วยกันพิจารณาโดยอาจเป็นเรื่องในหมวดทศชาติชาดกปัญญาสชาดกหรือชาดกนอกนิบาต เรื่องอื่นมีความเชื่อกันว่า หากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ ๑๓ กัณฑ์ จะได้ไปเกิดในแผ่นดินยุคพระศรีอาริยมตไตรยในอนาคต ซึ่งหากเป็นธรรมที่มีชื่อเรื่องมหาชาติแล้วก็จะมักจะฟังกันไม่เกิน ๓ วัน แต่หากเป็นเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติแล้วอาจมีการฟังธรรมต่อเนื่องกันไปถึง 7 วัน

ก่อนที่จะเทศน์มหาชาติก็จะเทศน์เรื่องอื่นไปเรื่อยๆ พอจะถึงวันสุดท้ายก็จะเทศน์ด้วยคัมภีร์ชื่อ มาลัยต้น มาลัยปลาย และอานิสงส์มหาชาติ รุ่งขึ้นเวลาเช้ามีดก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติตั้งแต่ กัณฑ์ ทศพรไปเรื่อยๆ จนครบทั้ง ๑๑ กัณฑ์ ซึ่งมักจะไปเสร็จเอาในเวลาทุ่มเศษ ปัจจุบันนิยมเทศน์ให้จบ ภายในวันเดียว ด้วยเหตุที่เทศน์มหาชาติเป็นที่นิยมจึงมีนักปราชญ์ชาวล้านนาแต่งธรรมเป็นจำนวน ถึงประมาณ ๑๕๐ ตำนวน เช่น วิงวอนน้อย วิงวอนหลวง วิงวอนกลาง หิงแก้วมโนวอน ทำเป็นริม คองและสร้อยสังกร เป็นต้น ส่วนฉบับที่เป็นภาษาบาลีล้วนเรียกว่า “คาถาพัน”

มหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องสูงส่งแสดงให้เห็นถึงการเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน ของพระเวสสันดร เพื่อเป็นทางนำไปสู่พระโพธิญาณเมื่อได้บรรลุพระโพธิญาณแล้วก็มีได้รับ ประโยชน์เฉพาะตน แต่ได้นำมาสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกด้วย

มหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องที่คนไทยรู้จักกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแต่ไม่มีหลักฐาน เหลือมาให้เห็นหนังสือเวสสันดรชาดกเพิ่งมีลายลักษณ์อักษรแน่นอนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประมุขนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งขึ้น เมื่อปีขาลจุลศักราช ๘๔๔ คือ พ.ศ. ๒๐๒๕ เรียกชื่อว่า “มหาชาติ” เป็นคำคล้องกัน มีทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ ร่าย มีวัตถุประสงค์แต่งขึ้นเพื่อใช้ในการสวดในสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา เป็นต้น ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม โปรดให้รจนามหาเวสสันดรชาดกขึ้นอีก เมื่อจุลศักราช ๘๖๔ คือ พ.ศ. ๒๐๔๕ เรียกชื่อว่า “กาพย์มหาชาติ” เป็นคำประพันธ์ ชนิดร่ายยาว วัตถุประสงค์แต่ง ขึ้นเพื่อใช้สำหรับเทศน์ หนังสือกาพย์มหาชาติใช้เทศน์จบในวันเดียวไม่ได้ จึงมีผู้แต่งกัณฑ์ต่างๆ ขึ้นใหม่ เพื่อย่นย่อให้สั้นเข้าและเทศน์จบภายในวันเดียวปรากฏว่ามีผู้แต่งมากมายหลายสำนวนคำ ประพันธ์ ที่ใช้ก็ใช้ร่ายยาวเป็นพื้นแต่เรียกชื่อกันใหม่ว่า “มหาชาติกลอนเทศน์”

จากการศึกษาและวิเคราะห์ของนักวิชาการถึงคุณค่าของเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นหนึ่งใน สิบชาติของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นคาถา ภาษาบาลีนับได้ ๑,๐๐๐ พระคาถาซึ่งในประเทศไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมา ได้มีการเชิดชู เวสสันดรชาดกให้เป็นหลักในการเสริมสร้างอริยาศัยของคนในชาติ ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลของ มาลัยสูตร ที่กล่าวถึงพระมาลัยเถระผู้นำข่าวสารจากพระศรีอาริยมตไตรยมมาแจ้งแก่ชาวโลก โดยให้ มนุษย์ทั้งหลายสักการบูชาพระธรรมเทศนามหาชาติเวสสันดรชาดกแล้วนั่งสดับฟังให้จบในเวลา วันเดียวนั้นจะได้สำเร็จรอดพ้นและได้พบพระศรีอาริยมตไตรยในอนาคต

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับมหาชาติของล้านนานั้นมีผู้ศึกษาไว้ เช่น มณี พยอมยงค์ (๒๕๑๘) ได้วิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลางและภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้ ฉบับภาคเหนือเลือกศึกษามหาชาติภาคพายัพฉบับสร้อยสังกร โดยค้นคว้าความเป็นมาของมหาชาติ ที่กวีในท้องถิ่นแต่งขึ้น วิเคราะห์ในแง่ความเหมือน ความแตกต่างในเรื่องลักษณะการแต่ง สำนวน

โวหาร พฤติกรรมตัวละคร การพรรณนาสถานที่ คติธรรมและคำพังเพยและสังคมวิทยา การศึกษาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความรู้ทางภูมิศาสตร์ ค่านิยม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดถึงความเข้าใจในศิลปะที่ปรากฏในวรรณคดีมหาชาติ เป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างประชาชนในแต่ละท้องถิ่นอันเป็นการเสริมสร้างเอกภาพของคนในชาติ

ในด้านการใช้ภาษา กรรณิการ์ พันชนะ (๒๕๔๑) ได้ศึกษาวิจัยการใช้คำในมหาชาติล้านนาฉบับ สร้อยสังกร ซึ่งพบว่ามีการใช้ภาษาล้านนาแต่ได้บันทึกด้วยภาษาไทยกลาง และมีการใช้คำภาษาบาลีภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรอยู่จำนวนหนึ่งเพราะภาษาเหล่านี้ได้ใช้บันทึกคัมภีร์ในศาสนาพุทธมาช้านานในการยืมคำมาใช้จะมีการนำคำยืมนั้นๆ มาซ้อนเข้ากับคำในภาษาล้านนาเป็นส่วนใหญ่มีความหลากหลายในแง่ของความหมายช่วยในการหลีกคำอันทำให้มหาชาติฉบับ สร้อยสังกรมีความไพเราะน่าอ่านน่าฟังยิ่งขึ้น ในด้านการใช้ภาษาโดยทั่วไปมีการใช้สำนวนภาษาล้านนา ดังพบว่ามีการชี้แจงของผู้เรียบเรียงในการเขียนและการอ่านเป็นภาษาล้านนาอย่างชัดเจน

ในด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น สมหมาย เปรมจิตต์ (๒๕๔๔) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องมหาเวสสันดรชาดก วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมุ่งค้นคว้าเกี่ยวกับสภาพและอิทธิพลของมหาเวสสันดรชาดกที่มีต่อชีวิตชาวไทย โดยเฉพาะชาวล้านนา ว่ามีบทบาทสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีการเทศน์มหาชาติเรื่องมหาเวสสันดรชาดกมีบทบาทต่อความเชื่อของชาวล้านนา โดยภาพรวมพระจริยาวัตรของพระเวสสันดรเป็นตัวอย่างของคนดีในสังคมไทย อีกทั้งเป็นเรื่องที่ได้สรรดสอนอย่างหลากหลาย มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดในเรื่องตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่นทั้งยังเป็นแรงกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์งานศิลปกรรมต่างๆ อีกด้วย

นอกจากนี้ประคอง นิมานเหมินท์ (๒๕๒๖) ได้ศึกษาวรรณคดีเรื่อง มหาชาติของล้านนาในสภาพที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงสุนทรียศาสตร์และอาศัยความรู้พื้นฐานทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ตลอดจนความรู้ทางจิตวิทยาและพุทธธรรมมาช่วยในการวิเคราะห์ผลของการศึกษา ทำให้มองเห็นความสามารถของกวีล้านนาที่ได้ปรับวรรณคดีอันมีป่อเกิดจากอินเดียให้มีลักษณะกลมกลืนกับวรรณคดีท้องถิ่นล้านนาได้เป็นอย่างดี จึงถือได้ว่ามีความสำคัญต่อคนไทยมากพระพิจิตรธรรมพาทีกล่าวว่ามหาชาติหรือเวสสันดรชาดกเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณกาลเป็นคัมภีร์ที่หล่อหลอมอหฺษาศัยของผู้คนภายในชาติให้เสียสละ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้อภัยแก่กัน ดังอุปนิสัยของพระเวสสันดร ที่สืบทอดมาเป็นอุปนิสัยของคนไทยจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าปัจจุบันจะอ่อนล้าไปบ้างแต่คัมภีร์เรื่องนี้ยังช่วยลดช่องว่างทางสังคมลงได้ มหาชาติจึงมีคุณค่าหลายประการ ยกตัวอย่าง เช่น

- ๑) คุณค่าทางศรัทธา คือสอนให้เชื่อมั่นในการทำความคิด
- ๒) คุณค่าทางคุณธรรม คือสอนให้ประพฤติแต่สิ่งดีงาม
- ๓) คุณค่าทางศีลธรรม คือสอนให้ไม่ล่วงเกิน หรือละเมิดสิทธิซึ่งกันและกัน
- ๔) คุณค่าทางวัฒนธรรม คือสอนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างไม่เดี๋ยวยาย
- ๕) คุณค่าทางสังคม คือสอนให้อยู่ร่วมกันด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ
- ๖) คุณค่าทางภาษา คือสอนให้รู้จักอักษรศาสตร์และวรรณกรรมชั้นสูง
- ๗) คุณค่าทางการปกครอง คือสอนให้รู้จักกฎกติกาและการแก้ปัญหาบ้านเมือง
- ๘) คุณค่าทางการทูต คือสอนให้สร้างมิตร พิชิตศัตรู อยู่ร่วมกันฉันมิตร
- ๙) คุณค่าทางการเมือง คือสอนให้รู้จักฟังเสียงส่วนใหญ่ อันเป็นพื้นฐานแห่งประชาธิปไตย ไม่เผด็จการ
- ๑๐) คุณค่าทางอนุรักษ์ธรรมชาติ คือสอนให้รู้จักป้า นานา สรรพสัตว์ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ส่วนพระครูวิจิตรธรรมโกศล (๒๕๓๖ : ๑) นำเสนอไว้ว่า การเทศมหาชาติหรือคาถาพัน ซึ่งมีอานิสงส์มาก และยังให้ข้อคิดประจำกัณฑ์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ รวมทั้งตัวละครในเรื่องยังสะท้อนคุณธรรมด้านต่างๆ อีกด้วย นอกจากนี้ตีความ เปรมจิตต์ (๒๕๔๔ : ก) ยังวิเคราะห์มหาเวสสันดรชาดกมีอิทธิพลต่อชีวิตทางศาสนาของคนไทย โดยเฉพาะชาวล้านนา จะเห็นได้จากประเพณีการจัดเทศน์มหาชาติ แม้จะได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาบ้าง แต่ถึงกระนั้นมหาเวสสันดรชาดกยังช่วยให้คนไทยแตกต่างจากชนชาติอื่น กล่าวคือ ทำให้คนไทยมีพิธีกรรม วรรณกรรม และศีลธรรมจรยาดตลอดจนงานศิลปะไทยต่างๆ ที่สวยงามและเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

พระมหาภิรมย์ คุ้มเพชร (๒๕๓๖) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนา เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในด้านประวัติความเป็นมา อักษรและอักขรวิธี จุดมุ่งหมายและธรรมเนียมนิยมในการแต่งสภาพสังคมประเพณีและวัฒนธรรมของลาวศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณศิลป์และคุณค่าหลักธรรมทางพุทธศาสนาศึกษาเปรียบเทียบด้านเนื้อหา กับมหาชาติกลอนเทศน์ ฉบับกระทรวงศึกษาธิการของไทย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๖ บท บทที่ ๑ บทนำ กล่าวถึงจุดมุ่งหมาย ขอบเขตและวิธีการวิจัย บทที่ ๒ กล่าวถึง อักษรและอักขรวิธีภาษาลาว ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาไทย บทที่ ๓ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเรื่อง จุดมุ่งหมาย การแต่งลักษณะร่วมกันและต่างกันระหว่างฉบับภาษาลาวกับฉบับภาษาไทยซึ่งสันนิษฐานว่า ลาว

สมัยอาณาจักรล้านช้างได้รับเอาต้นฉบับไปจากอาณาจักรล้านนาและได้แต่งเติมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมของลาว บทที่ ๔ กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหา โครงเรื่องและการดำเนิน เรื่อง บทบาทของตัวละคร การประเมินคุณค่าทางวรรณศิลป์ บทที่ ๕ กล่าวถึง การวิเคราะห์ด้านสังคมและวัฒนธรรมของลาว วิธีชีวิตของชาวลาวตามหลัก ฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมสองฝั่งโขง มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชาวไทยในฐานะบ้านพี่เมืองน้องนอกจากนี้ได้ศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมทาง พุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของประชาชนทั้งสองประเทศ บทที่ ๖ กล่าวถึง บทสรุปและข้อเสนอแนะของงานวิจัย อนึ่ง จากการศึกษาครั้งนี้ได้รับประโยชน์อย่างยิ่งทั้งในด้านการศึกษาศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภาษาศาสตร์ เป็นต้น ทั้งยังเป็นการเสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรีและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศ ประการสำคัญเป็นการส่งเสริม การศึกษา และปฏิบัติธรรมตามหลักแห่งพุทธศาสนา อันจะอำนวยประโยชน์สุขแก่สังคมในที่สุด

พระมหาธวัช เมธโช (๒๕๓๘) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ซึ่งศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของการเทศน์มหาชาติของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน ทั้งท่วงทำนองและขั้นตอนของพิธีกรรม ซึ่งการเทศน์มหาชาตินั้นเป็นการสั่งสอนคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์หรืออานิสงส์ของการให้ทานรักษาศีลและเจริญสมาธิภาวนา การเทศน์มหาชาติมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา และการเมืองการปกครองอีกด้วย ในด้านความเชื่อนั้น คือเชื่อว่าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติ จบ ๑๓ กัณฑ์ ภายในวันเดียว ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ ๑) จะได้เกิดในศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรย ๒) จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ๓) จะไม่เกิดในอบายภูมิ ๔) จะเป็นผู้มีลาภยศและความสุข และ ๕) จะได้รับบรรลุผลนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพุทธศาสนา

นอกจากนั้นพระมหาบุญทัน อานนุโท (๒๕๔๐) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดกศึกษาเฉพาะทานบารมีซึ่งได้ศึกษาประวัติและอิทธิพลของการฟังเทศน์มหาชาติที่มีต่อสังคมไทย พบว่าสังคมไทยให้ความสนใจต่อประเพณีการเทศน์มหาชาติน้อยลงเพียงแต่รักษาประเพณีเท่านั้น การที่พุทธศาสนิกชนได้ฟังเทศน์มหาชาติเป็นประจำทุกปี ทำให้หลักคำสอนที่แฝงอยู่ซึมซาบอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ดังจะเห็นได้จากนิสัยของคนไทย คือ ชอบให้ทาน มักเสียสละ ให้อภัย ไม่โกรธง่าย เป็นต้น จึงนับว่าเป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย

พระครูวินัยธรรมาณพ ปาลพันธ์ (๒๕๔๘) ได้ศึกษาประเพณีการเทศน์มหาชาติ โดยศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ ซึ่งสรุปได้ว่าการเทศน์มหาชาติแบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ

การเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ และการเทศน์แบบประยุกต์ ซึ่งรูปแบบและขั้นตอนของประเพณี และเนื้อหาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย คือ มีการตัดทอนขั้นตอนบางอย่างและประยุกต์รูปแบบการเทศน์เป็นทำนองตามความต้องการของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น

ส่วนวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนที่เกี่ยวกับประเพณีการตั้งธรรมหลวงนั้น พระมหาพิระพงษ์ พยัคภาพ (๒๕๔๕) ได้ศึกษาความเป็นมาของประเพณีตั้งธรรมหลวงของชาวล้านนา ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนในการจัดการเทศน์มหาชาติของล้านนา ซึ่งศึกษาพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบพิธีกรรมในประเพณีตั้งธรรมหลวงแบบล้านนาของชุมชนวัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ พบว่ารูปแบบพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย พิธีกรรมและช่วงเวลาในการจัดประเพณีตั้งธรรมหลวงในอดีตจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งภิกษุสามเณรและคณะศรัทธาชาวบ้านแต่สมัยปัจจุบันความร่วมมือดังกล่าวลดน้อยลงไป แต่ยังคงมีการสืบทอดประเพณีดังกล่าวอยู่

นิตยา ประยูร (๒๕๔๘) ได้ศึกษาประเพณีการเทศน์มหาชาติทรงเครื่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยศึกษาประวัติ รูปแบบ ขั้นตอนพิธีกรรม และเครื่องดนตรีที่ใช้ในประเพณีการเทศน์มหาชาติทรงเครื่อง พบว่าในสมัยสุโขทัยนั้น ประเพณีการเทศน์มหาชาติจะเทศนาเป็นภาษาบาลี เรียกว่า “เทศน์คาลาพัน” ต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาไทยในลักษณะต่างๆ เช่น มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ มหาชาติกลอนเทศน์ และมหาชาติสำนวนต่างๆ การนำมหาเวสสันดรชาดกมาเทศนาในประเพณีการเทศน์มหาชาติทรงเครื่อง จะเน้นที่การเทศน์เหล่าทำนองต่างๆ มีการนำเอาเครื่องดนตรีมาเล่นประกอบด้วย

ไพรสาล สังข์เอี่ยม (๒๕๕๑) ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจากเนื้อหาในมหาชาติล้านนา ซึ่งพบว่าเนื้อหาของมหาเวสสันดรชาดกที่นำมาเทศนานั้น ประกอบด้วยภูมิปัญญาด้านการเกษตร อุตสาหกรรม หัตถกรรม การแพทย์แผนไทย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ธุรกิจชุมชน โภชนาการ ศิลปกรรม วรรณกรรม ปรัชญา ศาสนา และประเพณี ภูมิปัญญาเหล่านี้จะสอดแทรกไว้ในมหาเวสสันดรชาดกแต่ละกัณฑ์ ทำให้ผู้ฟังได้รับทั้งคำสอนและภูมิปัญญาที่ปรากฏในเนื้อหาของธรรมมหาชาติหรือเวสสันดรชาดก

ลมูล จันทร์หอม (๒๕๓๘ : ๔๘) กล่าวถึงความหมายของมหาชาติว่า คือเรื่องพระเวสสันดรอันเป็น เรื่องเกี่ยวกับพระชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ เป็นพระชาติที่ทรงบำเพ็ญบารมีสูงยิ่งกว่าพระชาติอื่นๆ กล่าวคือทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ประการ และเน้นหนักทางด้านทานบารมี จึงเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่

สรุปได้ว่า มหาชาติเป็นชาดกที่กล่าวถึงพระชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะมาเสวยพระชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นชาดกเรื่องที่ยาวที่สุดคือมีความ

ยาวถึง ๑,๐๐๐ คาถา พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญกับเรื่องมหาเวสสันดรชาดกมาโดยตลอด การเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีที่สำคัญและมีความเชื่อว่าหากได้ฟังเทศน์มหาชาติและบูชาด้วย รูปเทียนดอกบัวสี่พันจะทำให้ได้ไปบังเกิดร่วมศาสนากับพระศรีอาริยมุตไตรย เนื้อเรื่องใน ชาดกเรื่องนี้กล่าวถึงการกระทำทานบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อหวัง พระโพธิญาณ มหาเวสสันดร ชาดกมีทั้งสิ้น ๑๓ กัณฑ์ โดยเนื้อเรื่องย่อของแต่ละกัณฑ์ ดังนี้

๑. กัณฑ์ทศพร เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ แล้วเสด็จไปเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร แล้วเสด็จไปโปรดพุทธบิดาและพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ เกิดฝนโบกขรพรรษ ตกลงมาพระสงฆ์สาวกกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงเรื่องมหาเวสสันดรชาดก เริ่มตั้งแต่เมื่อกัปที่ ๕๘ นับแต่ปัจจุบัน พระนางมุลลดี ซึ่งจะทรงเป็นพระมารดาของพระเวสสันดร ทรงอธิษฐานขอเป็นมารดาของผู้มีใจบุญ จบลงตอนพระนางได้รับพร ๑๐ ประการ จากพระอินทร์ อานิสงส์ของผู้บูชา กัณฑ์นี้คือ ผู้นั้นจะได้รับทรัพย์สมบัติดังปรารถนา ถ้าเป็นสตรีจะได้สามีที่เป็นที่ชอบเนื้อใจบุญจะได้ภรรยาเป็นที่ต้องประสงค์ อีกเช่นเดียวกันจะได้บุตรหญิงชายเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีรูปร่างงดงาม มีความประพฤติดีกริยาเรียบร้อย

๒. กัณฑ์หิมพานต์ พระเวสสันดรทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสัทยชัยกับ พระนางมุลลดี แห่งแคว้นสิวีราชบุรีประสูติที่ตรอกพ้อคำ เมื่อพระเวสสันดรได้รับราชสมบัติจากพระราชบิดา ได้พระราชทานช้างปิงจัญนาเคนทร์แก่กษัตริย์แคว้นกลิงคราชบุรี ประชาชนไม่พอใจ พระเวสสันดร จึงถูกพระราชบิดาเนรเทศไปอยู่ป่าหิมพานต์ อานิสงส์ของผู้บูชา กัณฑ์นี้ คือยอมได้สิ่งที่ปรารถนา ทุกประการ ครั้นตายแล้วได้บังเกิดในสุคติโลกสวรรค์เสวยสมบัติอันมโหฬาร มีบริวารแวดล้อม บำรุงบำเรออยู่เป็นนิตย์จตุจากสวรรค์แล้ว จะลงมาเกิดในตระกูลชาติยะมหาศาลหรือตระกูลพราหมณ์มหาศาลอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคารบริวารมากมายนานาประการ จะประมาณ มิได้ ประกอบด้วยการสบายใจทุกอริยาบถ

๓. กัณฑ์ทานกัณฑ์ ก่อนเสด็จไปอยู่ป่าหิมพานต์ พระเวสสันดรได้พระราชทานสัตสดกมหาทาน คือ ช้าง ม้า รถ ทาสชาย ทาสหญิง โคนม และนางสนม อย่างละ ๑๐๐ อานิสงส์ของผู้บูชา กัณฑ์นี้คือ จะบริบูรณ์ด้วยแก้วแหวนเงินทองทาส ทาสี และสัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า ครั้นตายแล้วจะไปเกิดในฉกาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรแวดล้อมมากมายเสวยสุขในปราสาทพร้อมด้วยแก้ว ๗ ประการ

๔. กัณฑ์วนปเวสน์ พระเวสสันดรทรงพาพระนางมัทรีและพระชาติ (โอรส) พระกัณฑา (ธิดา) เสด็จจากเมืองผ่านแคว้นเจตราชบุรี จนเสด็จถึงเขาวงกตในป่าหิมพานต์ อานิสงส์ของผู้บูชา กัณฑ์นี้คือ จะได้รับความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้าจะได้เป็นบรมกษัตริย์ในชมพูทวีป เป็นผู้ทรงปรีชาเฉลียวฉลาดสามารถปราบอริราชศัตรูให้ย่อยยับไป

๕. กัณฑ์ชูชก ชูชกพราหมณ์ ขอทานได้นางอมิตตาบุตรสาวของเพื่อนมาเป็นภรรยา นางใช้ให้ชูชกไปขอสองกุมาร ชูชกเดินทางไปสืบข่าวในแคว้นสีวิราชภูริ์ สามารถหลบหลีก การทำร้ายของชาวเมือง ไปพบพรานเจตบุตรและ ลวงพรานเจตบุตรให้บอกทางไปยังเขาวงกต อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ จะได้บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ ประกอบด้วยสมบัติอันงดงามกว่าคนทั้งหลาย จะเจรจาปราศรัยก็ไพเราะเสนาะโสต จะได้สามีภรรยา และ บุตรธิดาก็ล้วนแต่มีรูปทรงงดงาม สอนง่าย

๖. กัณฑ์จุลพน ชูชกได้เดินทางผ่านป่าตามเส้นทางที่เจตบุตรแนะนำจนถึงที่อยู่ของอัจจุตฤาษี อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ แม้จะบังเกิดในปรภพใดๆ จะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมบัติบริวาร จะมีอุทยาน อันคารคาศด้วยไม้หอมตรลบไป แล้วจะมีสระ โบกขรณินันต์เต็มไปด้วยประทุมชาติ ครั้นตายไปแล้วก็ได้เสวยทิพย์สมบัติในโลกหน้าสืบต่อไป

๗. กัณฑ์มหาพน ชูชกลวงอัจจุตฤาษี ให้บอกทางผ่านป่าไม้ใหญ่ไปยังที่ประทับของ พระเวสสันดร อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ จะเสวยสมบัติใดในดาวดึงส์เทวโลกนั้นแล้ว จะได้ลงมาเกิดเป็นกษัตริย์มหาศาล มีทรัพย์ศฤงคารบริวารมากมี อุทยานและสระ โบกขรณินันต์ที่เป็นที่ประพาส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยด้วยศักดานุภาพเฟื่องฟูไปทั่วชมพูทวีป จักได้เสวยอาหารทิพย์เป็นนิตย์

๘. กัณฑ์กุมาร ชูชกทูลขอสองกุมารและทูลตีสองกุมารเฉพาะพระพักตร์ พระเวสสันดร แล้วพาออกเดินทาง อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ ย่อมประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา ครั้นตายไปแล้วได้เกิดในฉกามาจรสวรรค์ในสมัยที่พระศรีอาริยมต ไตรυμαอุบัติก็จะได้พบศาสนาของ พระองค์ จะได้ถือปฏิบัติในตระกูลกษัตริย์ ตลอดจนได้สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาของพระองค์ แล้วบรรลุพระอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ด้วยบุญราศีที่ได้อบรมไว้

๙. กัณฑ์มัทรี พระนางมัทรีเสด็จกลับจากหาผลไม้ในป่าออกติดตามสองกุมาร ตลอดทั้งคืน จนถึงทรงวิสัยัญญ์ (สลบ) เฉพาะพระพักตร์พระเวสสันดร เมื่อทรงฟื้นแล้วพระเวสสันดรตรัสเล่า ความจริงเกี่ยวกับสองพระกุมาร พระนางทรงอนุโมทนาด้วย อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ เกิดในโลกหน้าจะเป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติเป็นผู้มีอายุยืนยาวทั้งประกอบด้วยรูปโฉมงดงาม กว่าคนทั้งหลาย จะไปในที่ใดๆ ก็จะมี แต่ความสุขทุกแห่งหน

๑๐. กัณฑ์สักกบรรพ พระอินทร์เกรงว่าจะมีผู้มาขอพระนางมัทรีจึงแปลงเป็นพราหมณ์ชรา มาทูลขอพระนางมัทรีแล้วฝากไว้กับพระเวสสันดร อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ จะเป็นผู้ที่เจริญด้วยลาภยศ ตลอดจนจตุรพิธพรทั้ง ๔ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาล

๑๑. กัณฑ์มหาพรต ชูชกเดินทางเข้าไปแคว้นสีวิราชภูริ์ พระสัจจยทรวงได้สองกุมาร ชูชกได้รับพระราชทานเลี้ยง และถึงแก่กรรมด้วยกินอาหารมากเกินไป อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ จะได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระราชา เมื่อ

จากโลกมนุษย์ไปก็จะไปเสวยทิพย์สมบัติ ในฉกามาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรเป็นบริวาร ครั้น บารมีแก่กล้าก็จะได้นิพพานสมบัติอันตัดเสียซึ่งชาติ ชรา พยาธิ มรณะ พ้นจากโอฆะทั้งสาม

๑๒. กัณฑ์กษัตริย์ กษัตริย์แคว้น เถลิงราชย์ทรงคืนช้างปัจฉินาเคนทร์ พระเจ้ากรุง ลัญชัย พระนางมุสดี พระชาติ พระกัณหา เสด็จไปทูลเชิญพระเวสสันดร พระนางมัทรีกลับ พระนคร เมื่อกษัตริย์ทั้งหกพระองค์ทรงพบกันก็ทรงวิสาขัญญา ต่อมาฝน โบกขรพัสคุดกจึงพ่นขึ้น อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ จะเป็นผู้ที่เจริญด้วยพร ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกๆ ชาติ

๑๓. กัณฑ์นครกัณฑ์ กษัตริย์หกพระองค์เสด็จกลับพระนคร พระเวสสันดรได้ ครองราชย์ดังเดิม บ้านเมืองสมบุรณ์พูนสุข อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์นี้คือ จะได้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วย วงศาณาญาติข้าทาสชายหญิง ธิดา สามี หรือบิดามารดา เป็นต้น อยู่พร้อมหน้ากันด้วยความผาสุก ปราศจากโรคาพาธทั้งปวง จะทำการใด ๆ ก็พร้อมเพียงกันยังการงานนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๕. การวิเคราะห์บทบาทของประเพณีและวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีต่อสังคม

สุพิน ฤทธิเพ็ญ (๒๕๓๕) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของวรรณกรรมไทย เรื่อง สุขวันฉัตรแก้วที่มีต่อสังคมซึ่งศึกษาประเพณีการตั้งธรรมหลวงของชาวไทยพิธีกรรมและ เครื่องสักการะในการเทศน์สุขวันฉัตรแก้วพบว่ามีเรื่องสุขวันฉัตรแก้วแพร่หลายมากทั้ง ในล้านนา ไทลื้อ ไทใหญ่ และไทจีน โดยเฉพาะ ชาวไทจีนจะให้ความสำคัญกับชาดก เรื่อง สุขวันฉัตรแก้วเป็นพิเศษ ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต และความเชื่อของชาว ไทจีน ตลอดจนถึงอิทธิพลต่อศิลปกรรมและจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆ ของ ชาวไทจีนในเมือง เชียงตุง ส่วนลำพรณ น่วมบุญคือ (๒๕๔๖) ทำการวิจัยเรื่องบทบาทของพระพุทธรูปศาสนาต่อวิถี ชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและกวย กรณีศึกษาตำบลหนองสะและตำบลเสมิง อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและกลุ่มชาติ พันธุ์กวย และเพื่อศึกษาบทบาทของพระพุทธรูปศาสนาที่มีต่อค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวและกลุ่มชาติพันธุ์กวย ในตำบลหนองสะและตำบลเสมิง อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า

๑) หลวงอาดเป็นผู้นำกลุ่มชาวลาว ได้นำชาวบ้านอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ผ่าน หนองบัวลำภู มาตั้งอยู่บ้านเรือนอยู่ในพื้นที่บริเวณวัดโพธิ์หลวงอาสน์ในปัจจุบัน

๒) บทบาทของพระพุทธรูปศาสนาที่มีต่อค่านิยมชาวไทยลาวบ้านคือและชาวไทยกวยบ้าน หนองม้าเห็นด้วยว่า พระพุทธรูปศาสนา มีบทบาทสำคัญต่อค่านิยมทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม

๓) บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อ พบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อความเชื่อของชาวไทยลาวบ้านค้อและชาวไทยกวยบ้านหนองม้าใน ๒ ประเภท คือ

๓.๑) บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อโดยตรง ได้แก่ เชื่อในกฎแห่งกรรม นรกสวรรค์ บุญบาป การทำบุญให้ทาน และการรักษาศีล

๓.๒) บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อโดยอ้อม เมื่อมีพิธีกรรมความเชื่อใดเกิดขึ้น จะต้องนำพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ในรูปแบบการทำบุญอุทิศส่วนกุศลก่อน จากนั้นจึงทำพิธีกรรมตามความเชื่อแบบพื้นบ้านในภายหลัง

๔) บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประเพณีพิธีกรรม พบว่าพระพุทธศาสนาได้เข้าไป มีบทบาทสำคัญต่อประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยลาว บ้านค้อและชาวไทยกวยบ้านหนองม้าใน ๒ ประเภท คือ

๔.๑) บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประเพณีพิธีกรรมโดยตรง เป็นประเพณีเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ การบวช บุญมาฆบูชา บุญข้าวจี บุญวิสาขบูชา บุญอาสาฬหบูชา บุญเข้าพรรษา บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญทอดกฐิน และบุญผ้าป่า

๔.๒) บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประเพณีพิธีกรรมโดยอ้อม ได้แก่ การเกิดการแต่งงาน การตาย บุญสงกรานต์ บุญเบิกบ้าน และบุญลอยกระทง โดยพระพุทธศาสนาได้เข้าไปจัดระบบ ความเชื่อใหม่ตามธรรมเนียมของพระพุทธศาสนา

สมหมาย เปรมจิตต์ (๒๕๔๔ : ๑๒) กล่าวว่ากันว่า มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกมีบ่อเกิดจากชาดกเดิมเป็นภาษาบาลี เชื่อกันว่าเป็นพุทธพจน์ปรากฏใน ขุททกนิภาย พระสุตันตปิฎกเป็นคาถามีความยาว ๑,๐๐๐ คาถา ซึ่งคนไทยเรียกว่าคาถาพัน มหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวที่ใกล้เคียงกับพุทธกาลมากที่สุด จึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะฝ่ายเถรวาทนำมาเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตของตน เพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายสูงสุดคือพระนิพพานมหาเวสสันดรชาดกนี้เป็นชาดกที่พระสงฆ์นิยมนำมาเทศนาแก่ประชาชนมากกว่าบรรดาชาดกเรื่องต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากมหาชาติเป็นชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมี คือทานปรมัตถบารมีอย่างเต็มถ้วนที่สุดเป็นชาติสุดท้ายต่อจากชาตินี้ก็จะบรรลุนุเคราะห์สัมมาสัมโพธิญาณชาวพุทธ จึงถือว่าเป็นแบบอย่างแห่งการทำความดีละเว้นความชั่ว โดยถือเอาจากตัวละครที่แสดงพฤติกรรมต่างๆ เป็นตัวอย่างเช่น พระเวสสันดรทรงเป็นสุภาพบุรุษที่มีพระทัยประกอบด้วยพรหมวิหารทรงฝึกฝนแต่การสงเคราะห์ช่วยเหลือปวงชนตลอดจนมีชีพของพระองค์พระนางมัทรีเป็นกุลสตรีที่เป็นแบบอย่างในการวางตนอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมบำเพ็ญตนเป็นภรรยาและมารดาที่ดีที่สุดซึ่งกุลสตรีทั้งหลายถือเป็นแบบอย่างตลอดมา

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมไทยจีน ยังคงมีปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันเป็นจำนวนมากและยังมีลักษณะที่สมบูรณ์อยู่เนื่องจากชาวไทยจีนจะมีวัฒนธรรม ประเพณีและความเคารพต่อพุทธศาสนาที่ได้ปลูกฝังหยั่งลึกลงในจิตใจของชาวไทยจีน มีความศรัทธาและได้ทำบุญสร้างกุศลโดยการเชื่อว่าหากได้อ่าน ได้ฟัง ได้เขียน และได้สร้างธรรมหรือ วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าไว้จะเป็นอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ ด้วยเหตุนี้บุคคลที่มีทรัพย์สินจึง พยายามสร้างบารมีของตนโดยการให้นักปราชญ์คัดลอกคัมภีร์ธรรมต่างๆ ตามที่ตนเองศรัทธาแล้ว นำไปถวายวัด และมีการบอกบุญเชิญชวนญาติมิตรมาร่วมเฉลิมฉลองอย่างใหญ่โต บางครั้งก็จะมี การนำผ้าป่าที่มีอยู่มาเทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือ วันสำคัญต่างๆ นอกจากนี้การ รักษาวรรณกรรมของไทยจีนนั้นเกิดขึ้นได้เนื่องจากเชิงตุงอันเป็นที่อยู่ของชาวไทยจีน ไม่ได้ถูกรบกวนจากสังคมภายนอกมากนัก

คำประพันธ์ในวรรณกรรมไทยจีนที่ปรากฏสามารถแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท คือ ธรรม คำวชอ โคลง มาต อ่ายไค้ และเส็น ลักษณะการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมไทยจีนนั้น จะมีการ ดำเนินเรื่องที่คล้ายๆ กัน เช่น การขึ้นต้นและลงท้าย การสอดแทรกธรรมะในบางตอน ลักษณะเด่น ของวรรณกรรมไทยจีน คือการที่พยายามสอดแทรกคติธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้ในเรื่อง สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อของชาวไทยจีนที่มีต่อธรรมและวรรณกรรมอย่างเคารพว่า เป็นธรรมของพระพุทธเจ้านิทานพื้นบ้านหรือชาดกพื้นบ้านไทยจีนซึ่งเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์นั้น ส่วนใหญ่พัฒนามาจากวรรณกรรมศาสนาโดยเฉพาะปัญญาสชาดกตัวเอกของนิทานเหล่านี้มักแบ่ง ออกเป็น ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งคือเป็นเจ้าชาย อีกประเภทหนึ่งคือเป็นเด็กกำพร้า ตัวเอกที่เป็น เจ้าชายมีอยู่หลายเรื่อง เช่น เจ้าบุญหลง เจ้าเมืองคลอน เจ้าสุวัตร ฯลฯ ลักษณะของเรื่องที่มีเจ้าชาย นั้น โคร่งเรื่องมีอยู่ว่าเจ้าชายมักจะไปเล่าเรียนศิลปวิทยาอยู่ในป่าและได้ลูกสาวพระฤๅษีเป็นชายา หลังจากนั้นจึงพลัดพรากจากกันไป เจ้าชายไปพบกับยักษ์หรือเจ้าเมืองอื่นๆ ระหว่างนี้ก็ได้ช้ยามา อีกหลายๆคนซึ่งก็เป็นลูกสาวพระยายักษ์บ้างพระยานาคบ้างหรือเป็นธิดากษัตริย์บ้าง ในที่สุดก็กลับ เมืองของตนและได้ครองราชย์เป็นพระราชาสสำหรับเรื่องที่ตัวเอกเป็นเด็กกำพร้านั้นมีอยู่หลายเรื่อง ด้วยกันเช่น อolongยงคาว อolongมดส้ม แหคำฯลฯ ลักษณะของ โคร่งเรื่องคือพระโพธิสัตว์เกิดมาเป็น เด็กกำพร้าต่อสู้กับพระยาเจ้าเมือง ซึ่งคอยกลั่นแกล้งและแย่งชิงชายาไปเป็นมเหสีแต่ในที่สุด พระโพธิสัตว์ก็เป็นฝ่ายชนะและได้ขึ้นครองราชย์ดูเหมือนว่าในนิทานพื้นบ้านประเภทลายลักษณ์ จะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมและศิลปวัฒนธรรมของไทยจีนได้ละเอียดชัดเจนกว่านิทาน พื้นบ้านที่เป็นมุขปาฐะซึ่ง โดยมากจะมีเพียง โคร่งเรื่องใหญ่ๆแต่ขาดรายละเอียดปลีกย่อย บางประการเพราะผู้เล่ามักจะมองข้ามความสำคัญไป ในนิทานพื้นบ้านประเภทลายลักษณ์ เช่น สามลอนัน ถือได้ว่าเป็นตัวแทนที่เรื่องราวหนึ่งสามารถทำให้เรามองเห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรม

ความเป็นอยู่ในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดีเช่นการค้าขายในลักษณะของกองคาราวานหรือพ่อค้าวัวต่างตลอดจนถึงประเพณีการ “อุปัชฌ์สาว” (อนาโตน เป็ลติเยร์, ๒๕๓๒)

ในส่วนของภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏ ในวรรณกรรมไทจีน วรรณกรรมพื้นบ้านประเภทลายลักษณ์จะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทางสังคม ความเป็นอยู่ในแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น การพรรณนาถึงบ้านเรือน ภูมิประเทศ วัด ผู้คน สัตว์เลี้ยง การดำรงชีพ เป็นต้น

ดังนั้นในด้านวัฒนธรรมชาวไทจีนมีความคล้ายคลึงกับชาวล้านนามาก คือมีขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และตัวอักษรอย่างเดียวกับชาวล้านนา แต่ก็จะมีข้อแตกต่างกันในด้านของสำเนียงภาษา รูปแบบอักษร และพิธีกรรมทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามชาวไทจีนแม้ว่าจะถูกปกครองโดยคนในชนชาติอื่น คือ พม่า ที่ปกครองมานาน แต่ชาวไทจีนก็ไม่ละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะอักษรประจำชาติที่ชาวไทจีนยึดรูปแบบเดิมมากที่สุด

ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทจีนนั้นนอกจากจะนำเอาเวสสันดรชาดกมาเทศนาแล้ว ยังนำธรรมชาติเรื่อง สุขวันฉะวู้หลวง มาเทศน์ด้วย โดยให้ความสำคัญกับชาดกเรื่องนี้เท่าๆ กับมหาเวสสันดรชาดก ดังที่ อนาโตน เป็ลติเยร์ (๒๕๓๖) ได้ปริวรรตและจัดพิมพ์วรรณกรรมไทจีน เรื่องสุขวันฉะวู้หลวง จัดพิมพ์ด้วยแบบอักษรไทจีน ปริวรรต แล้วแปลเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสโดยได้กล่าวไว้ในคำนำว่าสุขวันฉะวู้หลวงเป็นชาดกพื้นบ้านที่ชาวไทจีน โดยทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสและนับถืออย่างยิ่ง โดยทุกวัดในเมืองเชียงตุงจะมีการเทศนาธรรมเรื่องนี้และมีการเขียนภาพธรรมจัดทำปราสาทเสาดิเรกตามแบบเนื้อเรื่องของธรรมชาดกนี้ถวายเป็นทานเป็นประจำทุกปี สอดคล้องกับที่สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ ได้สรุปไว้ว่า สุขวันฉะวู้หลวงมีแหล่งกำเนิดในกลุ่มชนชาวไทจีนเมืองเชียงตุงประเทศพม่าเป็นวรรณกรรมที่สร้างสรรค์มาจากเรื่องราวที่เกี่ยวข้องผูกพันกับกลุ่มชนปรากฏในบริบททางสังคมของกลุ่มชนชาวไทจีนในฐานะวัฒนธรรมรอง ในขณะที่วรรณกรรมมหาชาติ มีฐานเป็นวัฒนธรรมหลัก วรรณกรรมเรื่องนี้มีบทบาทตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มชนเป็นกลไกทางสังคมในการสร้างมาตรฐานจริยธรรมและวางแผนพฤติกรรมของกลุ่มชน (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ๒๕๓๘ : ข)

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ พบว่าประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์และจรรโลงให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและเป้าหมายในการดำรงชีวิตส่วนประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุงพุทธศาสนาและวัดในเมืองเชียงตุงนั้น ได้มีผู้ศึกษาและเรียบเรียงไว้จำนวนมาก นอกจากนี้ในส่วนที่เป็นประเพณีการตั้งธรรมหลวง หรือการเทศน์มหาชาตินั้น มีเอกสาร งานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์จำนวนหนึ่ง ซึ่งการศึกษาประวัติความเป็นมาของการเทศน์มหาชาติในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนถึงการศึกษาคุณค่าของ

มหาเวสสันดรชาดกที่นำมาเทศน์ในแง่มุมทางวรรณกรรม แต่ยังไม่มีการวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาประเพณีการตั้งธรรมเนียมเวสสันดรของชาวไทยจีน โดยตรงซึ่งลักษณะเด่นของประเพณีตั้งธรรมเนียมเวสสันดรของชาวไทยจีนจะแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งปฏิบัติกันมาช้านานแล้วคือการนำคัมภีร์ธรรมเรื่องอื่นๆ เช่น ปารมี อุณหาสะ สุตตันตะ วินัย อภิธัมมา ปถมมालย์ ทุคยมालย์ คาถาพันมหาวิบาก อาณิสสสังเวสสันดร และชาดกเรื่องสุขวัณณะวัฬหลงมาเทศน์ในประเพณีนี้ด้วย คัมภีร์ธรรมที่ไม่ใช่เวสสันดรชาดกนั้นชาวไทยจีนได้ให้ความสำคัญกับชาดกเรื่องสุขวัณณะวัฬหลงเป็นพิเศษ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่นประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุง ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและวัดในเมืองเชียงตุง ประเพณีการตั้งธรรมเนียมเวสสันดร และอิทธิพลของประเพณีท้องถิ่นที่มีต่อสังคมที่ผู้วิจัยได้สำรวจและศึกษาเบื้องต้น ถือได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาประเพณีการตั้งธรรมเนียมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศสหภาพพม่า

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัย เรื่อง รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเนียมสัณตระของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่ามีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเนียมสัณตระของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่าและวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อ ค่านิยม และคุณค่าของประเพณีตั้งธรรมเนียมสัณตระที่มีต่อ ชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า การวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษา ทั้งข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้ว เขียนรายงานผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์(Descriptive Analysis) กระบวนการวิจัยมี ๒ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาเพื่อสร้างกรอบความคิดในการวิจัย ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การขอรับคำแนะนำจากนักวิชาการด้านวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาวิจัยภาคสนาม เพื่อศึกษารูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเนียมสัณตระของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพ พม่า เพื่อวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อ ค่านิยม และคุณค่าของ ประเพณีตั้งธรรมเนียมสัณตระที่มีต่อ ชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า

ในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดในการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาเพื่อสร้างกรอบความคิดในการวิจัย ใช้วิธีการศึกษา ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การขอรับคำแนะนำจากนักวิชาการด้านวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ การศึกษาเอกสาร

การศึกษาเอกสาร ประกอบด้วยเอกสารปฐมภูมิ (primary sources) และเอกสารทุติยภูมิ (secondary sources) ดังนี้

๑) เอกสารปฐมภูมิ (primary sources) ศึกษาจากเอกสารที่มีผู้ศึกษาและนำเสนอ ประสบการณ์และแนวคิดของผู้ศึกษาโดยตรง ได้แก่ ข้อเขียน บทความ ผลการวิจัยที่ชาวไทยจีนหรือนักวิชาการไทยจีนเขียนขึ้นเอง

๒) เอกสารทุติยภูมิ (secondary sources) ศึกษาจากเอกสาร บทความทางวิชาการ งานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ วิทยานิพนธ์ในระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต ข้อมูลจากสื่อ อิเลคทรอนิกส์ ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

๓) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเอกสารต่างๆ โดยใช้เกณฑ์ด้านประสพการณ์ และบทบาทผู้นำทางวิชาการของผู้เขียน แหล่งผลิตที่เป็นหน่วยงานเปิดเผย จำนวนครั้งที่พิมพ์ การอ้างอิงแหล่งข้อมูล

๑.๒ การขอรับคำแนะนำจากนักวิชาการด้านวัฒนธรรม

การขอรับคำแนะนำจากนักวิชาการด้านวัฒนธรรมได้แก่ การเข้ารับฟังการบรรยายหรือ การสัมมนาด้านวัฒนธรรม ตลอดจนขอคำแนะนำจากนักประวัติศาสตร์ ผู้รู้และผู้เกี่ยวข้อง เช่น พระภิกษุสงฆ์ชาวไทยจีน เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และสร้างเป็นกรอบความคิดการวิจัย

เกณฑ์การคัดเลือกนักวิชาการด้านวัฒนธรรม เพื่อขอรับคำแนะนำในการศึกษาประเพณี การตั้งธรรมหลวงของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า วิธีการปฏิบัติตัวในชุมชนชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า วิธีการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้

- ๑) เป็นนักวิชาการที่มีผลงานด้านวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมไทยจีน
- ๒) เป็นผู้มิประสพการณ์ด้านวิชาการหรือมีผลงานด้านการเขียน การพัฒนาการ ส่งเสริมการธำรงรักษาวัฒนธรรมไทยจีน รายชื่อของ นักวิชาการด้านวัฒนธรรม นักประวัติศาสตร์ผู้รู้ และผู้เกี่ยวข้องจำนวน ๕ คน

ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษารูปแบบประเพณี การตั้งธรรมเวสสันดร ของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาและเก็บข้อมูลจากชาวไทยจีนที่เป็น ศรัทธาของวัดจำนวน ๔ วัด ได้แก่ วัดเชียงชุม วัดเชียงอิง วัดป่าแดง และวัดยางกวง และจากชาวไทยจีน ที่อาศัยอยู่ในเขตเวียงเชียงตุง หรือกำแพงเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า จำนวน ๕๐ คน ประกอบด้วย

- เจ้าอาวาสวัด หรือพระเถระที่เป็นผู้นำทางศาสนาในวัดของชาวไทยจีน จำนวน ๑๐ รูป
- ผู้ประกอบพิธีกรรม (มัคนายก) จำนวน ๑๐ คน
- ผู้อาวุโสทั้งชายและหญิงชาวไทยจีนที่อาศัยอยู่ในเขตเวียงเชียงตุง จำนวน ๑๐ คน

- ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งชายและหญิง จำนวน ๒๐ คน

๑. เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่วิจัย

๑) เป็นวัดของชาวไทยจีน จำนวน ๔ วัด เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมืองเชียงตุง ๒ วัด ได้แก่ วัดเชียงชุม วัดเชียงอิง และเป็นวัดที่ตั้งอยู่นอกเขตกำแพงเมืองเชียงตุงอีก ๒ วัด ได้แก่ วัดป่าแดง และวัดยางกวง ทั้งนี้ วัดป่าแดง และวัดยางกวง ต่างนิกายกันคือ วัดยางกวง เป็นคามวาสี เรียกว่า “ฝ่ายสวน” หรือ “วัดสวน” และวัดป่าแดงเป็นอรัญวาสีเรียกว่า “ฝ่ายป่า” หรือ “วัดป่า”

๒) คัดเลือกคัมภีร์ธรรมเวสสันดร และคัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศน์ในประเพณี การตั้งธรรมเวสสันดร จากแหล่งต่างๆ ดังนี้

คัมภีร์ธรรมเวสสันดร

- ธรรมเวสสันดร จำนวน ๑ เล่ม (ไม่ปรากฏชื่อผู้คัดลอก และปีที่คัดลอก) ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของ รองศาสตราจารย์ดร.อนาโตล เป็ลติเยร์ (ARP.๐๘๖) ใช้เป็นฉบับหลักในการศึกษาด้านวรรณกรรม (สัจฉีทั้ง ๕, สุขวิมลฉะวัพลวง, ปารมี, อุณหัสสะ, อภิธัมมา, สุตตันตะ, วินัย, คาถาพัน, ปถมมालย์, ทุติยมาลัย, เวสสันดร ๑๓ กัณฑ์, วิบากเวสสันดร และอานิสงส์เวสสันดร)

- ธรรมเวสสันดรชาดก ฉบับวัดสายเมือง เอ็งท่าจีเหล็ก สหภาพพม่า ฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทย (เชียงราย : แม่สายการพิมพ์, ไม่ระบุปีที่พิมพ์) เป็นฉบับรอง เพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูล (ปารมี, อุณหัสสะ, โลกวุฑฒิ, สุตตันตะ, วินัย, อภิธัมมา, ปถมมาโลย, ทุติยมาโลย, คาถาพัน, เวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์, อานิสงส์เวสสันดร และ วิบากเวสสันดร) ซึ่งคัมภีร์ธรรมทั้ง ๒ ฉบับนี้มีอายุและวิธีการในการสร้างต่างกัน

๒. การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล (key informants) มีวิธีการดังนี้

๑) การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเฉพาะด้าน ใช้วิธีการแบบ Snow Ball Sampling Technique คือการถามไปเรื่อยๆจนทราบชื่อบุคคลที่ถูกกล่าวอ้างถึงมากที่สุดในความเป็นผู้รู้เฉพาะด้าน เช่น สล่าหอบปราสาท สล่าเขียนหรือจารคัมภีร์

๒) เลือกแบบเจาะจงในกลุ่มผู้นำด้านวัฒนธรรมไทยจีน ได้แก่ โคปะกะ ปู่จารย์ หรือ มัคทายกวัด พระผู้ใหญ่เช่น อาญาธรรม

๓) เลือกแบบง่ายจากกลุ่มผู้ที่ระบุว่าตนเองเป็นไทยจีน ได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโสชาย กลุ่มผู้อาวุโสหญิง กลุ่มเยาวชนไทยจีน และผู้เป็นสมาชิกชุมชนไทยจีนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเมืองเชียงตุงหรือเป็นลูกหลานชาวไทยจีนทางสายเลือด

ด้านเนื้อหาการวิจัย

การศึกษารูปแบบประเพณีตั้งกรรมเวสสันตระของชาวไทจีน เมืองเชียงตุงในครั้งนี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาที่จะเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- รูปแบบของประเพณีตั้งกรรมเวสสันตระของชาวไทจีน เมืองเชียงตุง ในปีพ.ศ.

๒๕๕๓-๒๕๕๔

- การกำหนดวัน เวลา และสถานที่
- การตกแต่งและเตรียมเครื่องบูชา
- การนิมนต์พระภิกษุสามเณร
- การถวายทาน
- การเลี้ยงฉลอง
- คัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศน์ในประเพณีตั้งกรรมเวสสันตระของชาวไทจีน เมืองเชียงตุง
- ธรรมเนียมค่านาม ได้แก่ ธรรมเนียมปีเกิด ธรรมเนียมเดือนเกิด ธรรมเนียมวันเกิด ฯ
- ธรรมเนียมเวสสันตระ ได้แก่ มาลัยต้น-ปลาย คาถาพัน เวสสันตรชาดก และอาถรรพ์สงส์
- คติความเชื่อ ค่านิยม และคุณค่าของประเพณีตั้งกรรมเวสสันตระที่มีต่อชาวไทจีนเมือง

เชียงตุง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นแบบบันทึกรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์

๒. แบบการสังเกต และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง วิธีการสังเกตใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมควบคู่กันไปแบบมีส่วนร่วม ใช้ขณะที่เข้าร่วมพิธีกรรม และแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้ทุกขณะที่อยู่ในชุมชน

๓. กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ และเครื่องบันทึกเสียง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษา รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันตระของชาวไทจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม มีการขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกภาพ เครื่องมือที่สำคัญคือ ตัวผู้วิจัย แต่ละวิธีการ มีรายละเอียดดังนี้

๑) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) โดยการเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวไทจีน ได้แก่ กิจกรรม การเทศน์สุชาวันฉะวันหลวง กิจกรรมวันอุ้งนัง กิจกรรมการขึ้นวัด กิจกรรมการเทศน์มหาเวสสันตระ ตลอดทั้งกิจกรรมอื่นๆที่ได้รับเชิญหรืออนุญาตให้เข้าร่วมได้

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) โดยการสังเกตกิจกรรมในวิถีชีวิตไทจีน เช่น การพูด การกระทำ การแสดงออกถึงความเชื่อ การให้ความสำคัญต่อการเทศน์มหาเวสสันตระ ในด้านใดด้านหนึ่ง โดยไม่ทำให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกว่ามีคนกำลังสังเกตดูตนเองอยู่

๓) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เพื่อศึกษาถึงวิถีคิด ความเชื่อ ค่านิยม การปฏิบัติ การให้คุณค่าความสำคัญของประเพณีการตั้งธรรมเวสสันตระของชาวไทจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า

การสัมภาษณ์ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลบางคนพูดภาษาไทยไม่คล่องพูดไม่ได้จะใช้ล่ามแปล โดยเลือกคนที่เข้าใจทั้งภาษาไทย ภาษาไทจีนและภาษาไทยใหญ่ และต้องเป็นผู้รู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทจีน ไม่มีอคติในการถ่ายทอดข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

๑) การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้กระบวนการวิเคราะห์และการตีความข้อมูลแบบอุปนัย (analytic induction) คือการตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนา เพื่อวิเคราะห์คุณค่า ความเชื่อ ความสำคัญของประเพณีการเทศน์มหาเวสสันตระของชาวไทจีน ในเมืองเชียงตุง สหภาพพม่า โดยการวิเคราะห์นี้จะนำเสนอผลการวิเคราะห์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับชาวไทจีนเป็นระยะ หากตรวจสอบยืนยันแล้ว ก็ถือเป็นข้อค้นพบจากการวิจัย

๒) การตรวจสอบข้อมูล ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ดังนี้

๒.๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มานั้นว่าถูกต้องหรือไม่ โดยแหล่งที่พิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ แหล่งเวลา เช่น

การสังเกตในเวลาที่แตกต่างกัน แหล่งสถานที่ คือ ศึกษาในวัดเชิงชุม วัดเชิงอิง วัดป่าแดง และ วัดยางทอง หรือวัดอื่นๆในเชียงตุงที่มีการจัดประเพณีการเทศน์มหาเวสสันดร และแหล่งบุคคล คือ การสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลที่หลากหลายในประเด็นเดียวกัน การใช้การตรวจสอบโดยการสัมภาษณ์ผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดหรือการเข้าร่วมพิธีหรือประเพณีการเทศน์มหาเวสสันดร ของชาวไทยจีน ในเชียงตุงสหภาพพม่า เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลสอดคล้องหรือต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๒.๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ (methodological triangulation) เป็นการ เก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธี ทั้งจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกต แบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อตรวจสอบยืนยันข้อมูลในภาพรวมทั้งหมดไปพร้อมกับ การตรวจสอบ ข้อมูลกับเอกสารที่มีผู้ศึกษาในประเด็นเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันมาก่อน

ระยะเวลาทำการวิจัยและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

ในการดำเนินการศึกษาวิจัยนั้นผู้ศึกษาจะใช้ระยะเวลา ๑๒ เดือน นับตั้งแต่เดือน กรกฎาคม ๒๕๕๓ ถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๕๔

ภาพที่ ๔.๖ หอปราสาทกระดาศในพิธี ตั้งธรรมเวสสันดร และ“ตานจอมคนตาย” วัด
เชียงชุม

ส่วนในระยะเวลาและขั้นตอนพิธีการในการเทศน์นั้นก็จะใช้เวลา ๓ วัน ในการเทศน์ลักษณะนี้จะมีการนิมนต์พระภิกษุจากวัดต่างๆ ในเมืองเชียงตุงมาเป็นองค์เทศน์ โดยจะมีการแบ่งคัมภีร์ธรรมแต่ละกัณฑ์ออกเป็นส่วนๆ หรือใบๆ เพื่อแจกจ่ายไปให้กับพระสงฆ์วัดต่างๆ ในเมือง เชียงตุง ให้ได้เป็นองค์เทศน์อย่างทั่วถึงกันทุกรูป จากนั้นก็จะนำเอารายชื่อกัณฑ์มาทำเป็นสลากให้คณะศรัทธาได้จับสลากเพื่อเป็นเจ้าภาพกัณฑ์และใบต่างๆ เช่น “มัทรี ๓” หมายถึงกัณฑ์ มัทรี ใบที่ ๓ เป็นต้น ผู้ใดจับสลากได้กัณฑ์ไหนก็จะไปจัดเตรียมเครื่องไทยทานมาเป็นเครื่องกัณฑ์เทศน์

วันที่ หนึ่งของการตั้งธรรมเวสสันดร เช้าของวันเริ่มพิธีการเทศน์ ปุ๊จางจะนำ สวดมนต์ไหว้พระ ของมาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ๕ กล่าวอัญเชิญเทวดา ที่ชาวไทจีน เรียกว่า “โอกาสเทวดา” อาราธนาธรรม จากนั้นก็จะเป็นการเทศน์ธรรมย่อยต่างๆ ไปตามที่จะมีเจ้าภาพ หรือมีผู้ประสงค์จะฟังการเทศน์คัมภีร์ธรรมเหล่านั้น เท่าที่สังเกตพบว่า ส่วนใหญ่มักจะเป็นคัมภีร์ธรรมที่เกี่ยวข้องการการอุทิศส่วนกุศลให้คนตายหรือญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วเช่น ธรรมมหาวิบาก เปตพลี มหามูลนิพาน มาลัยโศคโลก อาณิสสสังฆานองหรือธรรมชาดกอื่นๆ เป็นต้น ในการเทศน์คัมภีร์ธรรมเหล่านี้ เจ้าภาพจะนิมนต์พระในวัดนั้นขึ้นมาเป็นองค์เทศน์ โดยจะไม่มีแบ่งคัมภีร์

ธรรมออกเป็นแผ่นๆ เหมือนการเทศน์เวสสันดระ เมื่อจบกัณฑ์ก็จะมีการตีกังสดาร เป่าสังข์ เหมือนกับการเทศน์ธรรมเวสสันดระ มีการถวายกัณฑ์เทศน์ และนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์คัมภีร์ ธรรมเรื่องต่อๆ ไปจนหมด หากคัมภีร์ธรรมที่มีผู้รับเป็นเจ้าของภาพหมดก็จะมีการถวายข้าวของ เครื่องใช้ต่างๆ ที่จัดเตรียมมาเพื่ออุทิศให้ญาติที่ตายไปแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนาให้พร จากนั้นหาก พอมีเวลาเหลือก็จะพักการเทศน์ไว้ระยะหนึ่งเพื่อให้พระสงฆ์และผู้สูงอายุได้พักผ่อนอิริยาบถ เมื่อ ถึงเวลา ๒๔.๐๐ น. ก็จะเริ่มเทศน์คัมภีร์ธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมเวสสันดระ เช่น มาลัยแก้ว มาลัย ปลาย กาถาพัน อานิสงส์ มหาเวสสันดระ เป็นต้น

วันที่สองของการเทศน์ เมื่อเวลา ๐๐.๐๐ น. ปู่จวนจะนำสาวดมนต์ให้พระ ขอบมาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ๕ กล่าว อัญเชิญเทวดา อาราธนาธรรม และเริ่มเทศน์มหา เวสสันดระ ไปตั้งแต่กัณฑ์แรกคือกัณฑ์ศพรถึงกัณฑ์สุดท้ายคือกัณฑ์นคร เมื่อจบการเทศน์ของ พระสงฆ์แต่ละรูปก็จะมีการเป่าสังข์ ตีกังสดารตีฆ้องกลองเป็นอาณัติสัญญาณ ว่าการเทศนาได้จบ ลงแล้ว เป็นการสื่อสารให้เจ้าภาพและพระสงฆ์ที่จะมาเป็นองค์เทศน์กัณฑ์ต่อไปได้เตรียมตัว นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า เป็นการบอกกล่าวแก่เทพดาในทุกชั้นฟ้าให้มาอนุโมทนาและเป็นสักขี พยานในกุศลบุญครั้งนี้ด้วย จากนั้นก็จะถวายกัณฑ์เทศน์พระสงฆ์องค์เทศน์ให้พร ปู่จวนนิมนต์ องค์เทศน์กัณฑ์ต่อไปขึ้นมาเทศน์ไปจนถึงกัณฑ์สุดท้าย จะมีการจุดประทีปซึ่งทำจากไม้ไผ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒ - ๓ ม.ม. ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร พันด้วยเส้นฝ้ายพันรูปพื้นเมือง “ฝ้ายเมิง” ชุบด้วยน้ำมันต่างๆ เช่นน้ำมันมะพร้าว หรือน้ำมันงา (แต่ปัจจุบันนี้มักใช้น้ำมันพืชแทน) ซึ่งได้รับคำอธิบายจากผู้สูงอายุชาวไทจีนว่า ใช้จุดแทนประทีปที่เรียกว่า “ประทีปพันดวง” นอกจากนั้นยัง มีการจุดดอกไม้ไฟหรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “ไฟดอกไม้” ในการเทศน์กัณฑ์นคร นั้นเมื่อพระสงฆ์เทศน์มาถึงตอนที่ฝน โบกขรพรรยตศรัทธาผู้ฟังเทศน์จะโปรยข้าวตอกดอกไม้ และเงินจืดหรือธนบัตรที่พับเป็นรูปเรือและรูปลักษณะต่างๆ ที่เตรียมมา โปรยเป็นการสักการะด้วย เป็นการสมมุติว่าเป็น “ฝนห่าแก้ว” หรือ “ฝน โบกขรพรรย” ตกลงมาเมื่อพระเวสสันดระได้เดินทาง กลับเข้าเมือง การเทศน์ธรรมเวสสันดระจะเสร็จสิ้นในเวลาประมาณ ๒๑.๓๐ น. จากนั้นก็จะเป็ นการแสดงมหรสพ การจุดดอกไม้ไฟ ผู้สูงอายุก็จะพูดคุยและพักผ่อนนอนหลับกันที่วัด

^๓ ไฟดอกไม้ หรือดอกไม้ไฟในภาษาไทยกลาง หรือ บอกลไฟดอกไม้ ในภาษาถิ่นนา ชาวไทจีนจะจัดทำขึ้นเอง บางวัดก็จะร่วมกันพระที่ วัดจัดทำขึ้น แต่ก็มีบางคนไปจ้างให้ช่างทำไฟดอกไม้ทำขึ้นโดยป็นถ่านไฟจาก ไม้มะม่วง นำมาผสมกับดินประสีหรือดิน ฝอพินละเอียด ผสมกับ กำมะถันเล็กน้อย ผสมกับขี้เหล็ก (เศษโลหะที่ได้จากการใสหรือการเลื่อย) อัดใส่กระบอกไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ - ๖ นิ้ว ยาวประมาณ ๕๐ - ๑๐๐ เซนติเมตร เจาะรูเพื่อสอดสายชนวนเข้าไป ใช้จุดเพื่อเป็นพุทธบูชา

วันที่ สามของการเทศน์ เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น มีการสวดมนต์ไหว้พระขอมาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ๕ กล่าวอัญเชิญเทวดา กล่าวสุมาครวदान^๔ กล่าวคำถวายเครื่องไทยทานและอาหารเพลแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนา เสร็จพิธีก็เป็นการเลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงานเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีการตั้งกรรมเวสสันดรละกษณะนี้ (นางหมวยคำ. นางหนุ่มโบแสง. นางบัวฟอง. นางบัวหอม. สัมภาษณ์, ๑๖ ส.ค. ๒๕๕๒)

สรุปได้ว่า ลักษณะของประเพณีการตั้งกรรมมหาเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉานสหภาพพม่า^๕ มีอยู่ ๒ ลักษณะคือลักษณะที่จัดขึ้นเป็นเทศกาลหรือประเพณีการเทศน์มหาเวสสันดรในลักษณะนี้ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีของวัดหรือของชุมชน เมื่อถึงฤดูกาลวัดและชุมชนนั้นๆ ก็จะจัดให้มีประเพณีตั้งกรรมมหาเวสสันดรชาดกขึ้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวยังสามารถแบ่งย่อยออกเป็นรูปแบบต่างๆ ได้อีก ๒ รูปแบบคือ รูปแบบที่จัดขึ้นในทุกวันพระช่วงฤดูกลางเข้าพรรษา การจัดการเทศน์รูปแบบนี้จะเป็นการเทศน์ที่ไม่มีการตกแต่งสถานที่และเครื่องประกอบพิธีเป็นพิเศษแต่อย่างใด คงเป็นการเทศน์ที่เหมือนกับการเทศน์คัมภีร์ธรรมเรื่องต่างๆ ไป เท่านั้น พระสงฆ์องค์เทศนาก็เป็นพระภิกษุหรือสามเณรของวัดนั้นๆ การเทศน์กรรมมหาเวสสันดรรูปแบบนี้จะไม่เรียกว่า “การตั้งกรรม” แต่จะเรียกว่าการฟังธรรมหรือการเทศน์ธรรมตามชื่อกัณฑ์เท่านั้นเช่น “เทศน์ธรรมมัทรี” “เทศน์ธรรมฝนท่าแก้ว” เป็นต้น โดยจะเริ่มเทศน์วันพระละ ๑ กัณฑ์จนถึงวันออกพรรษา ในบางวันพระอาจจะมีการนำเอาคัมภีร์ธรรมเรื่องอื่นๆ มาเทศน์ด้วยก็ได้ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้มีจิตศรัทธา นอกจากนี้บางวัดอาจจะจัดให้มีการตั้งกรรมหลวงหรือชาวไทยจีนที่เรียกว่า “กรรมโงหลง” (กรรมสุขวัฒนฉะวัหลวง) มาเทศน์ด้วยก็ได้

ส่วนการเทศน์กรรมมหาเวสสันดรอีกรูปแบบหนึ่งนั้น มีลักษณะในการจัดที่มีรายละเอียดเพิ่มขึ้นจากรูปแบบที่ ๑ โดยจะจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือที่ชาวไทยเรียกว่า “เหลินสิบเอ็ดมน” คำว่า “มน” ในที่นี้หมายถึงพระจันทร์เต็มดวง หรือวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ ตรงกับเดือน ๑๒ ของล้านนาหรือ เดือน ๑๐ ของไทยภาคกลาง การเทศน์มหาเวสสันดรรูปแบบนี้จะจัดขึ้นโดยชาวบ้าน หรือคณะศรัทธาของวัด ต่างๆ รวมกลุ่มกันจัดให้มีขึ้นเป็นส่วนรวม หรือที่ชาวไทยจีน เรียกว่า “หน้าหมู” การจัดเตรียมตกแต่งสถานที่ของพิธีการตั้งกรรมมหาเวสสันดรลักษณะนี้จะมีการจัดตกแต่งบริเวณพิธี ด้วยราชวัตร ฉัตรธง ต้นกล้วย ต้นอ้อย จำลองให้บริเวณพิธีมีลักษณะเหมือนป่าตามเนื้อเรื่องที่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในป่าหิมพานต์ บางแห่งอาจจะมีการ

^๔ “สุมาครวदान” คือการขอมาเครื่องไทยทาน เพราะคนไทยจีนเชื่อว่าข้าวที่จะนำมาถวายพระนั้นต้องทำให้สะอาด บริสุทธิ์ ในการจัดเตรียมอาจจะทำคืดพลาด พลังผลอ ไม่สมควร ด้วยประการต่างๆ หรือได้ ชิมอาหาร ก่อนถวายพระ บางครั้งอาจจะพลังผลอก้าวข้ามข้าวของเครื่องใช้ หรือได้คิดว่ากล่าวหรือพูดในสิ่งที่ไม่สุภาพเป็นต้น

สร้างหอปราสาทหรือธรรมาสน์ที่เป็นกระดาศถวยด้วยก็เป็นความเชื่ออีกประการหนึ่งของชาวไทจีนที่เชื่อว่าเมื่อได้สร้างหรือ ถวยหอปราสาทเป็นทานในงานพิธีตั้งธรรมหาเวสสันดรแล้ว จะส่งผลให้เขาได้ไปเกิดในภพที่ดี มีปราสาทเป็นที่อยู่อาศัยเมื่อตายไปแล้ว รวมไปถึงญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วก็จะมีส่วนได้รับในผลบุญเหล่านั้นด้วย

พิธีการและขั้นตอนของการเทศน์จะมีการแบ่งคัมภีร์ธรรมออกเป็นใบๆ และนำไปทำหมายเลขสลากกำกับชื่อภักดิ์ เพื่อให้ศรัทธาได้จับจองเป็นเจ้าของภักดิ์ เช่น “มัทรี ๓” หมายถึงภักดิ์มัทรี ใบที่ ๓ รวมไปถึงการแจกจ่ายคัมภีร์ธรรมให้พระสงฆ์ หรือสามเณรทุกรูปได้เทศน์นั้นก็นับว่าเป็นการให้โอกาสพระภิกษุสามเณรได้ฝึกฝนตนเองในการเทศน์ ได้เรียนรู้วิธีการเทศน์ ได้ศึกษาเนื้อหาสาระของเรื่องราวของมหาเวสสันดรและได้เรียนรู้ถึงท่วงทำนองในการเทศน์ การนิมนต์พระภิกษุ-สามเณรมาเป็นองค์เทศน์ในภักดิ์สำคัญๆ เช่น ภักดิ์มัทรี ภักดิ์มหाराช มักจะนิมนต์พระผู้ใหญ่ หรือพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ เช่น สมเด็จอาชญาธรรมพระเจ้า หรือเจ้าอาวาสมาเป็นองค์เทศน์ ข้อนี้มองได้หลายอย่าง เช่น คัมภีร์ธรรมภักดิ์เหล่านี้ต้องใช้พระองค์เทศน์ที่มีความชำนาญ มีน้ำเสียงดี ไพเราะ อาทิกการเทศน์ภักดิ์มัทรีต้องใช้พระที่มีโทนเสียงเล็ก มีเสียงออกอ่อน สอดแทรกอารมณ์ตามเนื้อเรื่อง นอกจากนี้พระองค์เทศน์ยังต้องเรียนรู้และมีความชำนาญในท่วงทำนองหลายทำนองในการเทศน์เช่น ทำนอง “สร้อยสังกร, ม้าจกคอก, มะนาวล่องของหรือล่องโจง, โกงเฮียวบง” เป็นต้น รวมไปถึงเป็นการให้เกียรติให้ความเคารพพระผู้ใหญ่ ตามชื่อภักดิ์ต่างๆ เช่น “ภักดิ์มหाराช” เป็นต้น ซึ่งคำว่า “มหา” แปลว่าใหญ่ เพราะฉะนั้นผู้ที่จะเป็นองค์เทศน์ควรที่จะเป็นพระผู้ใหญ่ ตามชื่อของภักดิ์ หรืออาจจะมียกเหตุผลหนึ่งก็คือการเทศน์ภักดิ์มหाराชนั้นเพื่อให้เข้ากับบรรยากาศและเนื้อเรื่อง พระองค์เทศน์ก็ควรเป็นพระที่มีน้ำเสียงหรือ โทนเสียงใหญ่ เป็นต้น

๑.๒.๒ ลักษณะที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ

เป็นการเทศน์ธรรมเวสสันดรที่แตกต่างไปจากการเทศน์ในลักษณะที่ ๑ ที่กล่าวไปแล้ว การเทศน์ในลักษณะนี้ยังแบ่งย่อยออกไปได้อีก ๓ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่จัดงานเทศน์เวสสันดรขึ้นโดยเฉพาะ

การจัดงานตั้งธรรมเวสสันดรขึ้น โดยเฉพาะนั้นหมายถึงการจัดพิธีตั้งธรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกขึ้น โดยไม่มีกิจกรรมอื่นใดมาปะปน การตั้งธรรมเวสสันดรแบบนี้เกิดจากความประสงค์ของเจ้าภาพผู้ที่มีจิตศรัทธาแรงกล้าและมีความพร้อม ทั้งทางด้านบุคคลกร ด้านงบประมาณเพราะชาวไทจีนมีคติและคิดว่าในชาติหนึ่งขอให้ได้เป็นเจ้าภาพในการตั้ง

กรรมเวสสันดระ สักครั้งหากไม่ได้เป็นเจ้าภาพก็ขอให้ได้มีส่วนร่วมในพิธีการตั้งกรรมมหาเวสสันดร เพราะเชื่อว่าจะเป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่นำดวงวิญญาณของตนเองไปสู่สุคติภพเมื่อตายไป

“เริ่มจาก เจ้าภาพจะปรึกษากันในบรรดาญาติพี่น้องถึงเรื่องการจัดงาน การเชิญแขก จัดแบ่งหน้าที่ เมื่อตกลงกันแล้ว เจ้าภาพจะไปหารือกับปู่จ่านและเจ้าอาวาสวัด เพื่อหาฤกษ์ยามวันเวลาที่จัดพิธีเรียกว่า “หาเมื่อจันวันดี” เมื่อกำหนดวันเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็จะออกบัตรเชิญที่จะนำไปแจกจ่ายหรือฝากไปบอกบุญหรือเชิญแขกที่เป็นเพื่อนที่สนิทหรือญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือกันหรือญาติที่อยู่ห่างไกล ไม่สามารถไปบอกบุญได้ด้วยตนเอง ส่วนญาติพี่น้องที่เป็นสายวงศ์ตระกูลลูกเขย ลูกสะใภ้ ที่สามารถไปเชิญได้ เจ้าภาพก็จะไปเองหรือให้वानให้ลูกหลานไป ในการไปบอกบุญวิธีนี้ เจ้าภาพจะนำเทียนจี๋ไป ๒ เล่ม เพื่อนำไปมอบให้กับผู้ที่เป็ญาติผู้ใหญ่ที่จะไปส่งข่าวถึงจากนั้นก็กล่าวด้วยวาจาว่า “ชื่อเจ้าภาพ...จะตั้งกรรมเวสสันดรในวันที่เท่าไร...ขึ้น/แรมกี่ค่ำ วันขึ้น/แรมกี่ค่ำเป็นวันตักแตงดาเครื่องไทยทาน วันขึ้น/แรมกี่ค่ำเป็น “วันขึ้นวัด” และวันขึ้น/แรมกี่ค่ำเป็น วันเทศน์กรรมเวสสันดรและหยาดน้ำ” เมื่อผู้ไปบอกบุญกล่าวเสร็จก็จะมอบเทียน ๒ เล่มนั้นให้แก่เจ้าของบ้านหรือญาติผู้ใหญ่ๆ ท่านก็จะรับเทียนและยกขึ้นจรดกลางหน้าผากพร้อมกับเปล่งคำว่า “สาธุๆ” และได้ถามความเป็นอยู่ข่าวคราวของญาติพี่น้องกันพอสมควร เมื่อถึงวันงานก็จะไปร่วมพิธี” (พ่อหนานตาล, ปู่อาจารย์วัดพระสิง. สัมภาษณ์, ๘ ก.ย. ๒๕๕๒) ซึ่งขั้นตอนพิธีกรรมการตั้งกรรมเวสสันดรในรูปแบบนี้จะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

รูปแบบที่จัดงานเทศน์เวสสันดรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กตู้ (บรรพชาและอุปสมบท)

การจัดงานเทศน์เวสสันดรที่เป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระ^{๑๐} (พระ)เป็กตู้^{๑๑} หมายถึงประเพณีการตั้งกรรมเวสสันดรที่มีความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ที่มีคติและความเชื่อสืบทอดต่อกันมาว่า ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะออกบวชและสำเร็จโพธิญาณ ได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ในพระชาติสุดท้ายได้กำเนิดเป็นพระเวสสันดรและได้กระทำทานบารมีอันยิ่งใหญ่ในพระชาติต่อมาจึงได้ออกบวชและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จากความเชื่อนี้เองทำให้ชาวไทยจัดพิธีการเทศน์มหาเวสสันดรก่อนการบวชพระเป็กตู้ การจัดงานเทศน์เวสสันดรในรูปแบบนี้มีขั้นตอนต่างๆคล้ายกับการตั้งกรรมในข้อ ๒.๑ (จัดงานเทศน์ เวสสันดรขึ้น โดยเฉพาะ) แต่มีจำนวน

^๘ “วันขึ้นวัด” คือวันแห่เครื่องไทยทาน เครื่องอัฐบริวาร เครื่องประกอบพิธี จากบ้านเจ้าภาพไปยังวัดที่จัดพิธีเทศน์กรรมเวสสันดร

^{๑๐} “บวชพระ” หมายถึง การบรรพชา “พระ” ชาวไทจีนออกเสียงว่า “กะ” ความหมายของชาวไทยและชาวล้านนา หมายถึง สามเณร

^{๑๑} “เป็กตู้” หมายถึง การอุปสมบท “ตู้” ความหมายของชาวไทยและชาวล้านนา หมายถึง พระภิกษุ

วันในการดำเนินพิธีกรรม การเตรียมเครื่องประกอบพิธี เครื่องอัฐบริขารที่เกี่ยวข้องกับการบวชกะเป็กตุ้เพิ่มขึ้น (ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อของเครื่องประกอบพิธี) ส่วนวิธีการไปบอกบุญแก่ญาติพี่น้องก็จะปฏิบัติคล้ายกันเพียงแต่ในการบอกบุญของการตั้งธรรมเวสสันดรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบวชกะเป็กตุ้นั้นจะมีผ้า ที่เป็นสบงหรือจีวร หรืออังสะ ขึ้นไฉนหนึ่งใส่สลุง^{๑๒}(ขัน) มีดอกไม้ เทียนนำไปบอกบุญด้วย

การไปบอกบุญที่เจ้าภาพหรือญาติไปด้วยตนเองนั้น จะบอกกล่าวด้วยวาจาบอกว่า ใครคือเจ้าภาพ จะทำบุญหรือจัดงาน บวชกะเป็กตุ้ ผู้ที่จะบวชหรือจะเป็ก เป็นบุตรหลานของใคร และจะมีการตั้งธรรมเวสสันดรด้วย นอกจากนี้ก็จะบอกกำหนดวันเวลาที่ วันขึ้น/แรมที่ค่าเป็นวันแตงดา (วันเตรียมงาน) วันขึ้น/แรมที่ค่าเป็นวันแห่เครื่องไทยทานไปวัดหรือที่เรียกว่าวัน “ขึ้นวัด” วันขึ้น/แรมที่ค่าเป็นวันฟังธรรม วันขึ้น/แรมที่ค่าเป็นวันหยาดน้ำ วันขึ้น/แรมที่ค่าเป็นวันบวชกะเป็กตุ้ และวันขึ้น/แรมที่ค่าเป็นวันฉลอง หรือที่เรียกว่า “วันอุ้นจัน”^{๑๓}

ประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรในงานบวชกะเป็กตุ้ ของชาวชาวไทยจีนในเมืองเชียงตุงในแต่ละครั้งใช้เวลา ๓ วันขึ้นไปแต่ไม่เกิน ๘ วัน

รูปแบบการจัดงาน เวสสันดรเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญกุศล ไปให้แก่ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วหรือที่เรียกว่า “ตานจอมคนตาย”

การจัดงานเวสสันดรที่เป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วหรือที่เรียกว่า “ตานจอมคนตาย” นั้นขั้นตอนต่างๆ ก็ไม่แตกต่างไปจาก ๒ รูปแบบ ที่กล่าวไปแล้วมากนัก มีเพียงการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีเท่านั้น ที่มีความแตกต่างออกไป เนื่องจากเครื่องประกอบพิธีในการเทศน์รูปแบบนี้จะเป็นข้าวของเครื่องใช้สำหรับที่ญาติ ที่เสียชีวิตไปชอบใช้ เครื่องครัว เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวันของคนโดยทั่วไป เช่น ของใช้ส่วนตัว เครื่องนอน เสื้อผ้าเครื่องสำอาง เป็นต้น โดยจะจัดเป็นชุดๆ เท่ากับจำนวนของญาติที่เสียชีวิตไป เป็นที่น่าสังเกตว่า ญาติที่เจ้าภาพทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ นั้นจะเป็นญาติของทั้งสองฝ่ายคือ ญาติทั้งฝ่ายชายหรือสามีและ ญาติของฝ่ายหญิงหรือภรรยาหรือลูกสะใภ้ที่ใกล้ชิดกัน จึงทำให้มีการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีจำนวนมากส่วนคิดความเชื่อว่า ทำไม่ต้องเทศน์ธรรมเวสสันดรในพิธี “ตานจอมคนตาย” นั้น จากการสัมภาษณ์(พระสวาทิชย์, พระครูบาทิพย์, สมเด็จพระญาณธรรม, พ่อหนานสามน้อย, สัมภาษณ์ ๕ ก.ย. ๒๕๕๒) พอสรุปได้ว่า ชาวไทยจีน มีความเชื่อ

^{๑๒} “สลุง” มีลักษณะเป็นขันขนาดใหญ่ ทำด้วยเงินหรือโลหะอลูมิเนียม สลักลวดลายแบบไทยจีน

^{๑๓} “วันอุ้นจัน” หมายถึงวันที่เจ้าภาพจัดงานเลี้ยงเพื่อฉลองความสำเร็จของงานและขอบคุณญาติพี่น้องที่มาร่วมช่วยหรือมาร่วมงาน

ว่า ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วอาจจะไปตกอยู่ในอบายภูมิ เมื่อจัดพิธีตั้งธรรมเวสสันดรขึ้น ก็จะเชิญดวงวิญญาณของญาติๆ ให้มาร่วมฟังเทศน์ด้วยเพื่อให้เขาเหล่านั้น ได้หลุดพ้นออกจากอบายภูมิ และคิดว่าอานิสงส์ของการตั้งธรรมเวสสันดรจะช่วยให้ญาติพี่น้องของเขาเหล่านั้น ได้เสวยสุขในทิพยพิมาน

นอกจากนั้นชาวไทจีน ยังนิยมเทศนาและถวายคัมภีร์ธรรมชาดกเรื่อง สุขวันฉะ วิวลวง ธรรมค้ำนาม ธรรมเขลวง ร้องขวัญเช้า(เรียกขวัญข้าว) และทานกรรมน้ำอ้อย ประกอบในการ ตั้งธรรมเวสสันดรด้วย

(นางดี. นางตีบ. นางอำม. จายหนานสาม. จายหล้าน้อย. จายสามคำ. จายแสง. สัมภาษณ์, ๕ ก.ย. ๒๕๕๒)

ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรหรือ ธรรมมหาปางของชาวไทจีน ในเมืองเชียงตุง นั้นเป็นกิจกรรมการบำเพ็ญบุญบารมีอย่างยิ่ง เพราะชาวพุทธไทจีน มีคติความเห็นเกี่ยวกับการตั้งธรรมเวสสันดรว่า หากผู้ใดได้ฟังพระธรรมเทศนาเวสสันดรครบ ๑๑ กัณฑ์จบภายในระยะเวลา ๑ วัน จะได้รับอานิสงส์เป็นอย่างยิ่ง ทำให้ตนเองและครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อตายไปจากโลกนี้ ก็จะได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย นอกจากนี้อานิสงส์จากการได้ฟัง ธรรมมหาเวสสันดรจะทำให้มีชีวิตที่สุขสบาย พรั่งพร้อมด้วยสมบัติ ข้าทาสบริวาร ถึงแม้ว่าไม่ได้ อยู่ฟังพระธรรมเทศนามหาเวสสันดรจะจนจบครบทุกกัณฑ์ แต่ได้มีส่วนร่วมในการจัดงานตั้งธรรมเวสสันดรก็จะได้รับผลบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ด้วย

การได้ฟังเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาอย่างตั้งเจ้านั้นย่อมทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย เกิดความเชื่อในบาปบุญคุณโทษ เกิดความเชื่อในผลบุญทาน และได้รับการหล่อหลอมจิตใจให้สงบสุขด้วยพระธรรมคำสั่งสอนที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหา คัมภีร์ธรรม เมื่อนำไปเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตประจำวันก็จะทำให้มีความสุขได้ นอกจากนี้ยังพบว่าประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดร ยังทำให้ชาวเชียงตุงได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากการที่ศรัทธาประชาชนมาร่วมกิจกรรมตั้งแต่การประชุม การจัดเตรียมสถานที่ และการร่วมฟังธรรมเทศนา นอกจากนั้นยังพบว่า ประเพณีการตั้งธรรมมหาเวสสันดรยังได้สร้างสรรค์งานศิลปะและวรรณกรรมด้านต่าง ๆ ออกมาตามศรัทธาและศักยภาพของแต่ละคนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา อีกด้วยเช่น การสร้างปราสาทธรรมาสน์ การตกแต่งเครื่องบูชา กัณฑ์เทศน์ การคัดลอกจารคัมภีร์ธรรมและ การวาดภาพเรื่องราวของพระเวสสันดรเป็นต้น (ป้าแสง(เจ้าภาพ). อ้ายหลง. พ่อหนานยี่. ลุงคำ(ชาวไตหลอย). พ่อหนานสาม. จายหลง. จายหลง. สัมภาษณ์, ๑๑ มี.ค. ๒๕๕๓)

สรุปได้ว่า นอกจากประเพณีการเทศน์กรรมมหาเวสสันดรที่เป็นเทศกาลหรือประเพณีแล้วยังมีการเทศน์กรรมมหาเวสสันดร อีกลักษณะหนึ่งที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษหรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “ประเพณีการตั้งกรรมมหาเวสสันดร” ประเพณีการตั้งกรรมในรูปแบบนี้จะเป็นการจัดการเทศน์ที่มีความพิเศษแตกต่างออกไปจากการเทศน์ในลักษณะที่ ๑ ทั้งในเรื่องของการเตรียมการ พิธีการ เครื่องประกอบพิธี เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการเทศน์ ประเพณีการตั้งกรรมมหาเวสสันดรในลักษณะนี้ยังสามารถแบ่งย่อยออกได้อีก ๓ รูปแบบ คือ

การจัดพิธีการตั้งกรรมมหาเวสสันดรขึ้น โดยเฉพาะการจัดพิธีในรูปแบบนี้จะไม่มีการหรือเป็นจุดประสงค์อื่นใดมาแอบแฝง นอกจากเป็นความประสงค์ของเจ้าภาพที่มีศรัทธาแรงกล้าอยากฟังการเทศน์และปรารถนาที่จะเป็นเจ้าภาพในการเทศน์กรรมมหาเวสสันดร

ตั้งค่านิยมและความเชื่อของชาวไทจีนที่ว่า เมื่อเกิดมาในชาติหนึ่งแล้วปรารถนาที่จะได้เป็นเจ้าภาพในการตั้งกรรมมหาเวสสันดรสักหนึ่งครั้ง และความเชื่อในอานิสงส์ของการได้ฟังธรรมดังกล่าวว่าจะส่งผลให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข อุดมสมบูรณ์ไปด้วยบุตรบริวาร หรือเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์หรือไปเกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย

การตั้งกรรมมหาเวสสันดรนั้น เจ้าภาพต้องมีความพร้อมทั้งกำลังทรัพย์ และกำลังคน ต้องมีการเตรียมสถานที่ทั้งที่วัดและที่บ้านเจ้าภาพ การจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องมากมายจึงต้องมีการบอกกล่าวไปยังพี่น้องญาติ เพื่อนฝูงทั้งใกล้และไกล ให้มาช่วยในการจัดเตรียมงาน ในการไปบอกกล่าวกับเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องนั้นก็ต้องมีพิธีรีตองตามธรรมเนียมที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเช่น ต้องมีเทียนสีผึ้งไป ๑ คู่ เพื่อเป็นเครื่องหมายของการนำเอาข้าวบุญกุศลไปแจ้งให้ซึ่งก็ยังคงมีให้เห็นแม้ในปัจจุบันจะมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีการติดต่อสื่อสารกันด้วยวิธีการอื่นๆ ก็ตาม สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความป็นอัตลักษณ์ของชาวไทจีนอย่างหนึ่ง

รูปแบบที่ ๒ คือการจัดงานเทศน์มหาเวสสันดรที่เป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระ (ละ) เป็กตุ้ หรือการบรรพชาอุปสมบท รูปแบบในการจัดการเทศน์นี้เป็นคติและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นการนำเอาเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามาเป็นข้อคิดมาเป็นส่วนประกอบในการนำคนเข้าสู่พระพุทธศาสนา การจัดงานเทศน์เวสสันดรที่เป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กตุ้มีการเตรียมงานคล้ายกับการเทศน์เวสสันดรที่จัดขึ้น โดยเฉพาะทั้งเรื่องของการเตรียมงาน การเตรียมต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน การเตรียมเครื่องกัณฑ์เทศน์ เครื่องประกอบพิธีและการจัดเลี้ยงฉลอง จะมีแตกต่างออกไปก็คือ มีการจัดเตรียมเครื่องอัฐบริวารสำหรับพระภิกษุสามเณรที่จะบวชในครั้งนั้นด้วย ประเพณีการตั้งกรรมมหาเวสสันดรรูปแบบที่ ๓ เป็นการจัดการเทศน์มหาเวสสันดรเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้องที่

เสียชีวิตไปแล้วหรือที่เรียกว่า “ตานจอมคนตาย” ก็เช่นเดียวกันแต่จะมีการจัดเครื่องประกอบพิธีในส่วนของญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วเพิ่มเข้ามาเช่น เครื่องใช้ในครัวเรือน ข้าวของเครื่องใช้ที่ผู้ตายนิยมชมชอบ เครื่องนอน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้บ่งบอกให้เห็นถึงความผูกพัน ความกตัญญูของบุตรหลานที่มีต่อบุพการีทำให้เรามองเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อและสังคมความเป็นอยู่ของชนชาวไทยจีน ที่อยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่หรือครอบครัวรวม ความรักความสามัคคีความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยังคงมีให้เห็น การให้ความเคารพกันตามลำดับชั้นเครือญาติและตามลำดับวัยวุฒิ

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่าประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดระ ยังทำให้ชาวไทยจีนในเชียงใหม่มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน ตั้งแต่การประชุม การจัดเตรียมสถานที่ และการร่วมฟังพระธรรมเทศนา และยังพบว่า ประเพณีการตั้งธรรมมหาเวสสันดระยังได้สร้างสรรค์งานศิลปะและวรรณกรรมด้านต่าง ๆ ออกมาตามศรัทธาและศักยภาพของคนไทยจีน เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอีกด้วยไม่ว่าจะเป็นการสร้างปราสาทธรรมาสน์ การตกแต่งเครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ การคัดลอกจารคัมภีร์ธรรมและ การวาดภาพเรื่องราวของพระเวสสันดรเป็นต้น

๑.๓ บทบาทหน้าที่ของชุมชนในพิธีตั้งธรรมเวสสันดร

ในการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงใหม่ รัฐบาล สหภาพพม่า นั้นจากการสังเกตและสัมภาษณ์ (พระยี่ ธรรมรภิโต, ครูบาทิพย์ ชูดิธมฺโม, จายจิ้น, จายยี่, จายตาล, ลุงหนานตาล, จายดวงแก้ว, ประธานสนามโคปะกะ, สัมภาษณ์, ๑๘ มี.ค.๒๕๕๓) พบว่าผู้ที่มีบทบาทในกิจกรรมนี้ประกอบไปด้วย

๑.๓.๑ บทบาทของวัด

วัดในเมืองเชียงใหม่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตชาวไทยจีนเป็นอย่างมาก เพราะวัดเป็นแหล่งรวมจิตใจ เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นโรงเรียน เป็นสถานที่ที่ให้คำแนะนำคำปรึกษา เป็นสถานพยาบาล สถานที่แจกจ่ายยา รวมไปถึงเป็นแหล่งข่าวหรือศูนย์รวมข่าวของชุมชน มาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาอักษรไทยจีนที่กำลังจะเริ่มเสื่อมสลายไปเพราะการเมืองการปกครองของพม่าที่ไม่สนับสนุนให้มีการเรียนการสอนภาษาไทยจีน (พระครูทิพย์, สัมภาษณ์, ๑๕ มี.ย. ๒๕๕๓)

ภาพที่ ๔.๑ เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ กำลังทำการรักษาโรคให้กับญาติโยมที่เจ็บป่วย

ชาวไทยจีนคิดว่า การได้ให้บุตรชายได้บวชในพระพุทธศาสนาเป็นความปรารถนาสูงสุดของพ่อแม่ เป็นการตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ที่ยิ่งใหญ่ นอกจากนั้นชาวไทยจีนยังมีความเชื่อในเรื่องของ บุญ บาป กรรมดี กรรมชั่ว การไปวัดของชาวไทยจีนไม่ใช่เพียงเพื่อการไปทำบุญฟังเทศน์เพียงอย่างเดียว ยังมีวัตถุประสงค์แฝงในการไปวัดคือ การได้พบปะกับบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม ดังจะเห็นได้จากในวันพระที่ผู้สูงอายุ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ไปนอนวัดเพื่อถือศีลปฏิบัติธรรม ถึงเวลาบุตรหลานก็จะนำอาหารไปส่งให้รับประทาน ในระหว่างที่นั่งรอหนุ่มสาวเหล่านั้นก็จะมานั่งคุยกัน เมื่อผู้สูงอายุรับประทานอาหารเสร็จ ก็จะไปเก็บสำรับที่เหลือนำมานั่งรับประทานร่วมกัน และพูดคุยสนทนากันถึงเรื่องราว เหตุการณ์ข่าวสารทั่วไป นอกจากนี้วัดยังมีส่วนทำหน้าที่เป็นสถานที่รวมสมาชิกของชุมชน เป็นสถานที่ถ่ายทอดคำสอน ข้อคิด ระเบียบการประพฤติของสังคม จริยธรรม ความดีที่ควรปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา และถ่ายทอดกระบวนการทางสังคมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ส่วนพระสงฆ์ก็มีบทบาทต่อสังคมในเรื่องของการนำเอาคำสอนทางพุทธศาสนาที่แฝงไว้ในเรื่องเล่า บทเทศน์ บทสวด มาถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความบันเทิงและสามารถสื่อสารคำสอนไปสู่ผู้ฟังได้ด้วยวิธีการเทศน์

๑.๓.๒ บทบาทของพระสงฆ์

พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นเจ้าของสถานที่ในการประกอบพิธี เป็นผู้มีบทบาทในการประกอบกิจกรรม หรือเป็นผู้เริ่มต้นในการคิดวางแผนเกี่ยวกับพิธีกรรม เมื่อถึงช่วงใกล้เวลาจัดพิธีตั้งธรรมเวสสันดร พระสงฆ์ผู้เป็นเจ้าของวัด ก็จะแจ้งแก่ปุจฺจและศรัทธาของวัดเพื่อหาหรือถึงพิธีการตั้งธรรมเวสสันดร การกำหนดวันเวลาในการจัดงานพร้อมกับจัดแบ่งภาระหน้าที่ให้กับชาวบ้านเป็นหมวดๆ นอกจากนั้นก็จะประชุมพระสงฆ์สามเณรภายในวัดเพื่อแจกคัมภีร์ธรรมเวสสันดรให้แต่ละรูปนำไปฝึกหัดเทศนาให้ถูกต้องตามอักขระและท่วงทำนอง เมื่อถึงเวลาเทศน์จะได้ไม่เก้อเขินหรือตะกุกตะกัก พระสงฆ์สามเณรบางรูปอาจจะได้เป็นผู้เทศนาธรรมมหาชาติ ๑ – ๓ ผูก บางวัดก็อาจจะนิมนต์พระสงฆ์ต่างวัดที่มีน้ำเสียงดีมาเป็นองค์เทศน์ด้วย

๑.๓.๓ บทบาทของ มัคคทายกหรือปุจฺจ^{๑๔}

มัคคทายกหรือปุจฺจก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทมาจากเจ้าอาวาส เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางประสานงานระหว่างเจ้าอาวาส พระสงฆ์ กับศรัทธาประชาชน ในการจัดเตรียมสถานที่ การนิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่างๆ เพื่อมาเป็นองค์เทศน์ และเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม เป็นผู้นำกล่าวคำ สวดมนต์ สมาทานศีล อาราธนาธรรม กล่าวคำถวายทาน และช่วยดูแลขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมในพิธีให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๑.๓.๔ บทบาทของประชาชน

ประชาชนที่เป็นศรัทธาของวัดและประชาชนโดยทั่วไป จะเข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่ก่อนวันตั้งธรรมมหาเวสสันดร ประชาชนที่เป็นศรัทธาหรือสมาชิกของวัดจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ในบริเวณวัด บริเวณภายในพระวิหาร รวมไปถึงจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีอันประกอบไปด้วย ต้นกุ๊ก ต้นกล้วย ต้นอ้อย ราชวัดิฉัตรธงต่างๆ บ้างก็ช่วยประดับตกแต่งหอปราสาทธรรมมาสน์ ซึ่งมี ๒ ประเภทคือ ประเภทที่สร้างขึ้นแบบถาวร หอปราสาทแบบนี้สร้างขึ้นด้วยไม้แกะสลักหรือประดับตกแต่งด้วยลวดลายที่สวยงาม คงทนถาวร ส่วนอีกแบบหนึ่งจะเป็นแบบชั่วคราว ผู้เป็นเจ้าของจะจ้างวานสล่าหรือช่างทำหอปราสาท จัดทำขึ้นเพื่ออุทิศถวายให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว วัสดุที่ใช้จะเป็นโครงไม้ไผ่ประดับตกแต่งด้วยกระดาษเงินกระดาษทองทั้งหมด หากเจ้าภาพเป็นผู้ที่มีฐานะดี มีศรัทธาแรงกล้า ก็อาจจะจ้างช่างให้ทำหอปราสาทด้วยไม้

^{๑๔} “ปุจฺจ” หมายถึง มัคคทายกหรืออาจารย์วัดซึ่ง คนไทขึ้นออกเสียงว่า จาน หรือ จ่าน

ที่ชาวไทจีน เรียกว่า “หอฝิ่ง”^{๑๕} บางคนจะจัดเตรียมภัตตาคาร บ้างก็จัดเตรียมห้องครัวข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่จำเป็นหรือเกี่ยวข้อง เมื่อถึงวันงานตั้งธรรมเวสสันดรทุกคนก็จะใส่เสื้อผ้าใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทจีน เข้ามาร่วมกิจกรรมฟังธรรมเวสสันดรอย่างพร้อมเพรียงกัน

สรุปได้ว่า ในการจัดพิธีกรรมต่างรวมไปถึงประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทจีนในเชียงตุงนั้น จะมีผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องหลายๆฝ่ายและมีบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันออกไป ได้แก่ บทบาทของวัดจะเห็นได้ว่าชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงมีความสัมพันธ์กับวัดมาตั้งแต่อดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เป็นโรงเรียน โดยเฉพาะภาษาไทจีนมีการถ่ายทอดวรรณกรรมต่างของชาวไทจีนผ่านวัดด้วยการเทศน์ วัดเป็นสถานพยาบาลเป็นศูนย์รวมข่าวและกระจายข่าวของชุมชน และวัดยังเป็นแหล่งรวมจิตใจของชาวไทจีนที่นับถือศาสนาพุทธ โดยจะเห็นได้จากกรณีที่ชาวไทจีนนิยมส่งบุตรหลานให้ได้บวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความปรารถนาสูงสุดของพ่อแม่เพื่อต้องการให้บุตรหลานได้บวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยเป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจให้เป็นคนดีมีความกตัญญูรวมไปถึงการได้เรียนรู้วิชาการจากพระอุปัชฌาย์ เช่นความรู้ทางการแพทย์แผนโบราณ ตำรายาสมุนไพร คาถาอาคมต่างๆ

พระสงฆ์ในเมืองเชียงตุงมีบทบาทที่สำคัญหลายอย่างนอกเหนือจากการศึกษาพระธรรมพระวินัยแล้วยังมีหน้าที่ถ่ายทอดคำสั่งสอนที่มีอยู่ในพระคัมภีร์ธรรมต่างๆผ่านการเทศน์รวมไปถึงการสอนอักขระไทจีน สอนวิชาการแพทย์พื้นบ้าน สอนตำรายาสมุนไพรและคาถาอาคม ส่วนในพิธีการตั้งธรรมเวสสันดรนั้นพระสงฆ์ โดยเฉพาะที่เป็นเจ้าอาวาสจะมีเป็นบทบาทในฐานะเจ้าของสถานที่และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมมีบทบาทสำคัญตั้งแต่การวางแผน การกำหนดวันเวลา การให้แนวทางขั้นตอนในการปฏิบัติต่างๆบางครั้งยังอาจจะเลยไปถึงการแบ่งมอบหน้าที่ในการปฏิบัติในพิธีกรรมการเทศน์เวสสันดรอีกด้วย

ปู่จารย์หรือมัคนายก ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทไม่น้อยไปกว่าพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ปู่จารย์ นอกจากจะเป็นผู้ดำเนินการในการประกอบพิธีแล้วยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสาร การประสานงานระหว่างวัด เจ้าอาวาส พระสงฆ์กับประชาชน ร่วมในการวางแผน การกำหนดวันเวลาร่วมกับเจ้าอาวาส บางครั้งก็เป็นผู้แบ่งมอบหน้าที่เสนอแนะแนวทางขั้นตอนในการปฏิบัติในพิธีกรรมต่างๆให้แก่ประชาชน

ส่วนประชาชนก็มีบทบาทหน้าที่ของตนเองตั้งแต่การเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ในพิธีการตั้งธรรมเวสสันดรในเมืองเชียงตุงจะพบว่าประชาชน

^{๑๕} “หอฝิ่ง” หมายถึง หอปราสาทธรรมาสน์ที่สร้างด้วยโครงไม้ไผ่ตกแต่งด้วยลวดลายสถาปัตยกรรมไทจีนที่ทำด้วยซี่ผึ้งทั้งหลัง

มีส่วนร่วมตั้งแต่การเข้าร่วมประชุม วางแผน จัดเตรียมสถานที่ เครื่องประกอบพิธี สนับสนุน วัตถุประสงค์รวมถึงการมีส่วนร่วมในการประกอบอาหารในวันงาน รวมไปถึงการเป็นเจ้าภาพ การเข้าร่วมฟังการเทศน์มหาเวสสันดร่อีกด้วย

ภาพที่ ๔.๘ หอปราสาทแบบถาวร

ภาพที่ ๔.๙ หอปราสาทชั่วคราวทำด้วยกระดาษ
ในพิธี “ตานจอมคนตาย” วัดเชิงชุม

๒. การกำหนดวันเวลา

การตั้งกรรมเวสสันดรของชาวไทยจีนในเชียงตุง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้นว่า พิธีการตั้งกรรมเวสสันดรนั้นมีอยู่ ๒ ลักษณะ เพราะฉะนั้นการกำหนดวันเวลาจึงมีความแตกต่างกัน จากการที่ได้ สนทนากลุ่ม(ลุงหนานจาย, จายบุญ, ลุงหนานบุญ, ลุงค้อม, แม่แก้ว, แม่คำนาง, สนทนากลุ่ม, ๑๘ มี.ค. ๒๕๕๑) สรุปลงได้ว่า นอกเหนือจากการฟังกรรมเวสสันดร (ลักษณะที่ ๑) คือในทุกวันพระของวัดบางวัดซึ่งถือว่าเป็นการฟังเทศน์ตามปกติแล้วยังมี

(ลักษณะที่ ๒) การตั้งกรรมเวสสันดรที่ถือเป็นประเพณีคือการตั้งกรรมในช่วงวันเพ็ญเดือน ๑๑ ของทุกปี (เดือน ๑๑ ของเชียงตุงตรงกับเดือน ๑๒ ของล้านนา เดือน ๑๐ ของไทยภาคกลาง) การกำหนดเวลาของการตั้งกรรมเวสสันดรลักษณะนี้ ถือว่าเป็นประเพณีของวัดและชุมชนโดยชาวไทยจีนเชื่อว่า เป็นวันที่วิญญูณของญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วจะได้รับการอนุญาตให้กลับมารับกุศลผลบุญที่ถูกหลานทำอุทิศไปให้ในวันนี้ ดังนั้นจึงมีการตั้งกรรมเวสสันดรเพื่อ

ทำบุญอุทิศให้กับญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว (ตานจอมคนตาย) และถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ประเพณีการเทศน์ ลักษณะนี้จะใช้เวลา ๑ – ๓ วัน

(ลักษณะที่ ๓) ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรที่จัดทำขึ้นนอกเทศกาลหรือที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ ได้แก่ การจัดงานเทศน์เวสสันดรขึ้นโดยเฉพาะ หรือการจัดงานเทศน์เวสสันดร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กตุ้ หรือการจัดงานเวสสันดรเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วหรือที่เรียกว่า “ตานจอมคนตาย” หรืออาจจะเป็นการจัดงานทั้ง ๓ อย่างเข้าด้วยกัน คือ ทั้งการตั้งธรรมเวสสันดรการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้คนตาย และการบวชพระเป็กตุ้ ไปในโอกาสเดียวกันนั้น จะใช้ระยะเวลา ๓ – ๗ วัน ขึ้นอยู่กับความพร้อมของเจ้าภาพเป็นสำคัญความพร้อมในที่นี้ หมายถึงความพร้อมทางด้านทุนทรัพย์ด้วยเพราะการตั้งธรรมเวสสันดรลักษณะนี้ เจ้าภาพต้องใช้จ่ายเป็นจำนวนมากในการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี จตุปัจจัย ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องอัฐบริขาร การตกแต่งสถานที่ การถวายทาน เช่น จตุปัจจัยไทยทานและข้าวปลาอาหารในการเลี้ยงดูต้อนรับญาติพี่น้องและแขกที่เชิญมาร่วมงาน ตั้งแต่วันเตรียมงานจนเสร็จสิ้นงาน รวมไปถึงค่าจ้างในการจัดทำหอปราสาท (ซึ่งหากเจ้าภาพมีความประสงค์ที่จะสร้างหอปราสาทถวาย) ความพร้อมทางด้านบุคลากร เช่นญาติพี่น้องลูกหลานที่สะดวกสามารถมาร่วมพิธีได้

๓. การจัดเตรียมเครื่องบูชา

การจัดเครื่องบูชาและเครื่องประกอบพิธีในการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทจีนในเชียงตุงนั้นพบว่า ในประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทจีนนั้นจะมีเครื่องบูชาและเครื่องประกอบพิธีตามคติและความเชื่อเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้หากมีการนำเอาคัมภีร์ธรรมอื่นๆมาเทศน์ในโอกาสเดียวกันนี้เช่น ธรรมสุขวัณณะวัฬหลง ธรรมค้ำนาม และธรรมน้ำอ้อย เป็นต้น ก็ยังต้องจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องหรือเป็นสัญลักษณ์ของตัวละครในเนื้อหาคัมภีร์ธรรมต่างๆ เพิ่มขึ้น ดังนี้

๓.๑ เครื่องบูชาการเทศน์ที่เป็นเทศกาลหรือประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรประกอบด้วย

๓.๑.๑ “ซ้างแก้ว ม้าแก้ว” เป็นไม้แกะสลักรูปซ้างและม้า ตกแต่งด้วยทรงเครื่องที่ทำจากโลหะสีเงิน บางแห่งจะใช้เป็นธงผ้าปักเป็นรูปซ้าง รูปม้า

๓.๑.๒ ตุ้งเงินตุ้งทอง

๓.๑.๓ ปัจจัยที่เป็นเงินธนบัตร พับตกแต่งบนไม้ไผ่ที่ผูกขึ้นเป็นชั้นๆลักษณะคล้ายกับฉัตรมิชาตั้งที่ทำจากต้นหญ้าคาหรือไม้ไผ่ ปัจจัยบางส่วนพับเป็นรูปแล้วนำไปเสียบในไม้

ไผ่ผ่าซึกหรือที่คนไทจีนเรียกว่า “ไม้หีบหรือไม้หีบ” ปักไว้บนสังฆทานหรือบนกระป๋อง เครื่องคัมบำรุงกำลังหรือขวดน้ำมันพืช

๓.๑.๔ หม้อเงิน หม้อคำ คือหม้อดินเผา ที่ปิดหุ้มหม้อด้วยกระดาษสาหรือปิดหุ้มด้วยกระดาษสีเงิน สีทอง เจาะปากหม้อเป็นช่องเพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาใส่เงินเหรียญหรือธนบัตร เพื่อร่วมทำบุญ จำนวน อย่างละ ๒ หม้อ

๓.๑.๕ บ้านเงินบ้านคำ หรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “เฮินเงินเฮินคำ” ทำด้วยกระดาษสีเงินสีทองเป็นรูปบ้านขนาด 1 ฟุตเล็กๆ จำนวน ๔ หลัง

๓.๑.๖ เครื่องทิพย์หรือที่ไทจีนเรียกว่า “ปิดค้าว จามร” เป็นโลหะประเภทสังกะสีหรือแผ่นเงินแกะสลักเป็นลวดลายไทจีนลักษณะคล้ายใบโพธิ์มีขนาดเล็กกว่าฝ่ามือเล็กน้อย มีด้ามทำจากไม้ทาด้วยสีแดง จำนวน ๘ อัน เสียบไว้บนขาตั้งหรือราวไม้สีแดง

๓.๑.๗ ตุ้งเข้ม หมายถึงธงหรือตุ้งที่ทำจากผ้าสีเหลืองขนาดกว้าง ๕ นิ้ว ยาวประมาณ ๑ เมตร ประดับตกแต่งด้วยเข็มเย็บผ้า เย็บร้อยติดกับผ้าตุ้ง

๓.๑.๘ ตะเกียงน้ำมันก๊าดหรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “โคมหรือผางมัน” จำนวน ๔ ดวง

๓.๑.๙ ถังน้ำพลาสติก

๓.๑.๑๐ บุงหรือซ้า สำหรับใส่พืชผักผลไม้ พวงพิก ต่างๆ

๓.๑.๑๑ มะพร้าว

๓.๑.๑๒ ประทีป ๑,๐๐๐ ดวงทำด้วยไม้ไผ่ที่จักเป็นเล่มเล็กๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ กระเบียดนิ้ว ยาว ๑ ฟุต พันด้วยฝ้ายชุบน้ำมันพืช น้ำมันงาหรือน้ำมันมะพร้าว จำนวนประมาณ ๑,๐๐๐ อัน หรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “พทีปหรือ ผาคี๊ดป็นโดง”

ซึ่งเครื่องประกอบพิธีทั้งหมดนี้จะจัดไว้เป็นชุดๆจากการสอบถามผู้สูงอายุที่ร่วมจัดเครื่องประกอบพิธีถึง ไม้ไผ่ที่พันด้วยฝ้ายชุบน้ำมันนั้นทราบว่าจะแทนประทีป ๑,๐๐๐ ดวง ที่ต้องใช้เป็นจำนวน ๑,๐๐๐ นั้น เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องบูชาพระคาถาที่ปรากฏในเนื้อหา คัมภีร์ธรรมถึง ๑,๐๐๐ พระคาถา

ภาพที่ ๔.๑๐ ไม้ไผ่ผ่าซีกพันด้วยฝ้ายชุบด้วยน้ำมันพืชไต้หวันเรียกว่า“ประทีป ๑,๐๐๐ ดวง”

ภาพที่ ๔.๑๑ เครื่องทิพย์^{๑๖} หรือ “ปิดคำจามร”

๓.๒ เครื่องบูชาของการเทศน์เวสสันดรที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือหรือจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ ได้แก่

๓.๒.๑ การจัดการเทศน์เวสสันดรขึ้น โดยเฉพาะมีเครื่องประกอบพิธี ดังนี้

^{๑๖} “เครื่องทิพย์” หรือ “ปิดคำ จามร” หรือที่คนล้านนาเรียกว่า “เครื่องท้าว” อ่านว่า “เคื่องตีว” เป็นค่านาม หมายถึงเครื่องสูงของกษัตริย์ มี ๕ อย่าง ได้แก่ เฑิงฉัตร(ฉัตร) พัดคำว(พัดโบก) จามร(จามร) ละแอ-บังวัน(มังสุราย) และไม้เท้า

๓.๒.๑.๑ “ซ้างแก้ว ม้าแก้ว” เป็นไม้แกะสลักรูปซ้างและม้า ตกแต่งด้วยทรงเครื่องที่ทำจากโลหะสีเงิน

๓.๒.๑.๒ ธงรูปซ้าง รูปม้า

๓.๒.๑.๓ ตุงเงินตุงทอง

๓.๒.๑.๔ กินารี^{๑๗} และ กินารอน เป็นตุ๊กตารูปกษัตริย์ทำจากไม้ ตกแต่งด้วยกระดาษสี ประดับอยู่บนยอดฉัตร

๓.๒.๑.๕ จ้อหรือธง ทำด้วยกระดาษสา ผูกเป็นมัดมัดละ ๑๐ อัน นำมาผูกเข้าด้วยกันเป็นวงกลมวงละ ๕๐ มัด จำนวน ๒ วง

ภาพที่ ๔.๑๒ รูปจำลองกินารี ในพิธีการเทศน์มหาเวสสันดร

๓.๒.๑.๖ ปัจจัยที่เป็นธนบัตรพับตกแต่งเสียบบนไม้ไผ่ที่ผูกขึ้นเป็นชั้นๆ เหมือนกับฉัตรมีขาตั้งที่ทำจากต้นหญ้าคาปักจ๊ายบางส่วน พับเป็นรูปแล้วนำไปเสียบบนไม้ไผ่ผ่าซีกหรือที่คนไทยจีนเรียกว่า “ไม้หีบหรือไม้หนีบ” ปักไว้บนเครื่องสังฆทาน หรือบนกระป๋องเครื่องดื่มบำรุงกำลัง หรือขวดน้ำมันพืช

^{๑๗} “กินารี” และ “กินารอน” หมายถึง อมนุษย์ในนิยายร่างกายก่อนบนเป็นมนุษย์ ก่อนล่างเป็นนก (พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๕๒)

- ๓.๒.๑.๗ ตุ้งฟ้าและหางตุ้ง
- ๓.๒.๑.๘ ไม้ไผ่ขนาดยาวประมาณ ๑ เมตร พันด้วยกระดาษสามี ลักษณะเหมือนตุ้งหรือ “ซ้อหรือจ้อ”
- ๓.๒.๑.๙ หม้อเงิน หม้อคำ คือหม้อดินเผาที่ห่อหุ้มด้วยกระดาษสา หรือกระดาษเงินกระดาษทอง เจาะช่องไว้สำหรับให้ผู้มีจิตศรัทธาใส่เงินหรือธนบัตรเพื่อร่วมทำบุญจำนวนอย่างละ ๒ หม้อ
- ๓.๒.๑.๑๐ บ้านเงินบ้านคำ หรือที่ชาวไทจีน เรียกว่า “เฮินเงินเฮินคำ” ทำด้วยกระดาษสีเงินกระดาษสีทองเป็นรูปบ้านขนาดเล็กๆจำนวน ๔ หลัง
- ๓.๒.๑.๑๑ ธงศาสนา หรือธงสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธ ทำด้วยผ้าสีน้ำเงิน สีเหลือง สีแดง สีขาว สีชมพู เย็บติดกันมีขนาด ๑ คูณ ๑.๒๕ เมตร ผูกติดด้ามไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒.๕ เมตร ๑ ฟัน
- ๓.๒.๑.๑๒ ผ้าสีเหลืองขนาด ๑.๕๐ คูณ ๒.๕๐ เมตร ผูกติดกับไม้ไผ่ที่มีลักษณะเหมือนไม้กางเขนหรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “ทัดจะก้า” จำนวน ๑ ฟัน
- ๓.๒.๑.๑๓ ต้นไม้เงินต้นไม้ทองอย่างละต้น
- ๓.๒.๑.๑๔ รูปภาพเรื่องราวของพระเวสสันดรแต่ละกัณฑ์ คัมภีร์ ชัมมเวสสันดรและคัมภีร์ชัมมย้อยอื่นๆ ที่จะใช้เทศนาในพิธีตั้งกรรมเวสสันดรในครั้งนี้
- ๓.๒.๑.๑๕ เครื่องทิพย์หรือที่ไทจีนเรียกว่า “ปิดค้าว จามร”
- ๓.๒.๑.๑๖ เครื่องดนตรีพื้นบ้านเช่น ฆ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น
- ๓.๒.๑.๑๗ “ตุ้งเข็ม”^{๑๘}
- ๓.๒.๑.๑๘ ตะเกียงน้ำมันก๊าด จำนวน ๔ ดวง
- ๓.๒.๑.๑๙ ถังน้ำพลาสติกสำหรับใส่น้ำและดอกบัวหรือดอกไม้วางไว้ตามมุมของหอปราสาท สมมุติเป็นสระ โบกขรณ์

^{๑๘} “ตุ้งเข็ม” หมายถึง เครื่องประกอบพิธีชนิดหนึ่งที่ทำจากผ้ามีขนาดความกว้าง ๑คืบ ยาวประมาณ ๑เมตร แบ่งออกเป็นช่องๆหรือตาราง แต่ละตารางมีการนำเอาเข็มเข็มเข้าร้อยประดับด้วยลูกปัดและดอกไม้ประดิษฐ์

๓.๒.๑.๒๐ กระบุงหรือตะกร้า หรับใส่พืชผักผลไม้ที่มีผู้นำมาร่วม
ทำบุญหรือใช้เป็นกัณฑ์เทศน์

๓.๒.๑.๒๑ มะพร้าวแห้งร้อยเป็นพวง ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธี

๓.๒.๑.๒๒ ประทีป ๑,๐๐๐ ดวงหรือ “ผทีปหรือประทีปปีนดวง”

นอกเหนือจากนี้ยังต้องมีเครื่องประกอบพิธีอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า “เครื่องบูชา
พระเจ้า”^{๑๕} ประกอบด้วย

- เครื่องอัฐบริวาร^{๒๐} รวมทั้ง เสือ หมอนผา หมอนสามเหลี่ยม รองเท้า ไม้เท้า
 ฯลฯ

- เครื่องนอน หมอนมุ้ง ผ้าห่ม ผ้ารองนั่ง ผ้าปูนอน อาสนะ
- เครื่องใช้ส่วนตัว เช่น ขันน้ำ แปรงฟัน ยาสีฟัน สบู่ รองเท้า ร่ม ผ้าเช็ดหน้า
ผ้าเช็ดตัว ฯลฯ

- เครื่องครัว เช่น หม้อ ไห จาน ชาม หม้อข้าว หม้อแกง ถ้วย ช้อน กระด้ง
 ฯลฯ

- เครื่องดนตรี พื้นบ้าน เช่น ขม่อม กลอง ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น
- ช่อ (จ้อหรือธงเล็กๆที่ทำด้วยกระดาษสาเนื้อดีพันติดกับไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่ๆ
เล็กๆ) จำนวน ๑,๐๐๐ อัน

- เทียนจี๋ซึ่งชาวไทยจีน ทุกคนทุกครัวเรือนมักนิยม ฟั่นหรือทำขึ้นใช้เอง
จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

- ดอกไม้จำนวน ๑,๐๐๐ ดอก บางครั้งก็จะพับกระดาษสีเงินสีทองเป็นรูป
ดอกไม้เล็กๆติด

- บนก้านไม้ไผ่เสียบติดกับต้นคา^{๒๑} แทนดอกไม้ ๑,๐๐๐ ดอก
- ข้าวเหนียว ๑,๐๐๐ ก้อน (บางครั้งก็จะพบว่ามีการใช้ข้าวที่มีสีต่างๆ เช่น
ข้าวสีเหลือง ข้าวสีดำ ข้าวสีน้ำตาล ข้าวสีเขียวมาเป็นส่วนประกอบในพิธีด้วย) จากการสอบถาม

^{๑๕} เครื่องบูชาพระเจ้า หมายถึงเครื่องอัฐบริวารที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพระ รวมไปถึงเครื่องครัว และเครื่องดนตรีสำหรับตีกลองตีปี่ที่
เจ้าภาพมีเจตนาที่จะถวายไว้แก่วัด

^{๒๐} “เครื่องอัฐบริวาร” เครื่องใช้สอยของพระภิกษุ มี ๘ อย่าง ได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มิคโกน เข็ม ประคดเอา กระบอกกรองน้ำ
(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.พ.ศ.๒๕๕๒)

^{๒๑} “ต้นคา” ทำจากการนำเอาหญ้าคามามัดรวมกันเป็นกำแบ่งด้าน โคนต้นหญ้าคาออกทำเป็นขาตั้ง เพื่อใช้สำหรับปักดอกไม้และธูปธูป
ในงานพิธีกรรมต่างๆ

เกี่ยวกับข้าวที่มีสีต่างๆ นั้นทราบว่า ไม่ได้มีความหมายแต่อย่างใด เพียงแต่คนหรือครัวเรือนใด มีข้าวชนิดไหนก็นำมาใส่เพื่อถวายเป็นทานเท่านั้น แต่จะมีข้าวอีกประเภทหนึ่งที่มีความเป็นมาและ เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาเวสสันดระ โดยตรงคือ “ข้าวมธุปายาส”หรือข้าวทิพย์ (ข้าวที่หุงหรือกวน ด้วยน้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้านม ถั่ว งาเป็นต้น นิยมใช้หญิงพรหมจารีกวนให้เข้ากัน)

๓.๒.๒ การเทศน์เวสสันดระที่เป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กคู่ (บรรพชา และอุปสมบท) จะมีเครื่องประกอบพิธีเพิ่มเติมจากการเทศน์ลักษณะที่ ๑ คือ

๓.๒.๒.๑ นัตรขาว ลักษณะคล้ายร่มผ้า สีขาว

๓.๒.๒.๒ จ้องเงินจ้องคำ (ร่มเงินร่มทอง) ลักษณะเหมือนร่มกระดาษ ที่ทำจากกระดาษสา ทาด้วยสีเงินและสีทอง

๓.๒.๒.๓ ตุ้งเงินตุ้งคำ, ตุ้งเข็ม

๓.๒.๒.๔ ตุ้งหลวง

๓.๒.๒.๕ หมอนผา หมอนหก

๓.๒.๒.๖ เครื่องอัฐบริหาร จำนวน ๒ ชุด

๓.๒.๒.๗ ข้าวของเครื่องใช้ในครัว

๓.๒.๒.๘ ข้าวของเครื่องใช้เครื่องอัฐบริหารสำหรับพระบวชใหม่

๓.๒.๓ การเทศน์เวสสันดระที่เป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้ ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว (ตานจอมตนตาย)

การเทศน์เวสสันดระที่เป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้ญาติ พี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วนั้น จะมีเครื่องประกอบพิธีเพิ่มเติมจากการเทศน์เวสสันดระที่เป็นส่วนหนึ่ง ของการบวชพระเป็กคู่คือ ข้าวของเครื่องใช้ที่ญาติต้องการอุทิศไปให้ผู้ที่ตาย เช่น

๓.๒.๓.๑ เครื่องนอนได้แก่ เสื่อ ที่นอน(ฟูก) ผ้าปูที่นอน หมอนมุ้ง ผ้าห่ม

๓.๒.๓.๒ เครื่องใช้ส่วนตัวเช่น ขันน้ำ แปรงฟัน ยาสีฟัน สบู่ รองเท้า ร่ม ผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดตัว ฯลฯ

๓.๒.๓.๓ เครื่องครัว เช่น หม้อ ไห จาน ชาม หม้อข้าว หม้อแกง ถ้วย ช้อน กระจัง ฯลฯ

๓.๒.๓.๔ รูปภาพของญาติที่เสียชีวิตไปแล้วหรือสิ่งของเครื่องใช้ที่ ผู้ตายชอบหรือโปรดปราน

๓.๒.๓.๕ สำหรับข้าวปลาอาหารก็จัดเตรียมไว้เป็นชุดๆ เท่ากับ
จำนวน ญาติที่เสียชีวิตไปหรือจำนวนของผู้ที่จะต้องอุทิศ
ส่วนกุศลไปหา

นอกจากนี้ยังมีการจัดเตรียมและตกแต่งสถานที่ในการจัดการเทศน์มหาเวสสันดร
อีกหลายอย่างได้แก่ ธรรมาสน์แก้ว หรือที่คนไทยจีนเรียกว่า “หอปราสาท” ซึ่งมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ
หอปราสาท ลักษณะที่ ๑ เป็นหอปราสาทกระดาศ (ชั่วคราว) ที่สร้างขึ้นด้วยโครง
ไม้ไผ่ ปิดทับด้วยกระดาศสีเงินกระดาศสีทองที่แกะสลักเป็นลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยจีน
และกระดาศสีอื่นๆ ตกแต่งอย่างสวยงาม ซึ่งหอปราสาทหรือธรรมาสน์ประเภทนี้ต้องใช้ค่าจ้างใน
การจัดทำมากขึ้นขึ้นอยู่กับขนาดลวดลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะและความต้องการของเจ้าภาพ ที่
สำคัญคือ หอปราสาทแบบนี้ไม่สามารถรักษาเก็บไว้ได้ตลอดไป

หอปราสาท ลักษณะที่ ๒ เป็นหอปราสาทหรือธรรมาสน์แก้ว ที่สร้างขึ้นด้วยไม้สัก
มีความคงทนถาวรประดับตกแต่งด้วยแผ่น โลหะฉลุหรือแกะสลักไม้เป็นลวดลายรูปแบบไทยจีน
ลงรักปิดทองวิจิตรบรรจงสวยงาม มีราคาสูงและมักจะมีผู้สร้างถวายอยู่แล้วทุกวัด

หอปราสาททั้งสองลักษณะนี้ เมื่อมีการตั้งธรรมเวสสันดรหรือในขณะทำพิธี จะมี
การนำเอาธนบัตร ดอกไม้ ไปผูกติดไว้ที่ยอดมุมต่างๆของหอปราสาท รวมถึงในส่วนที่เป็นฝ้า
เพดานของหอปราสาทที่อยู่เหนือศีรษะของพระองค์เทศน์ จะพบว่ามีการนำเอาผ้าขาวไปผูกติดไว้
เป็นเพดาน และภายในฝ้าจะใส่ธนบัตร ดอกไม้ เทียนไว้ด้วย เป็นที่นำสังเกตุว่าในกิจกรรมต่างๆ
รวมไปถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชาวไทยจีนในเชียงใหม่ จะไม่พบเห็นการใช้ธูปมาเป็น
ส่วนประกอบของพิธีเลย ส่วนที่ฐานของหอปราสาททั้งสี่มุมจะวางถึงน้ำขนาดกลางไว้มุมละ ๑ ถัง
ภายในใส่ดอกไม้ หมายผู้หมากเมียและมีตะเกียง หรือที่ชาวไทยจีน เรียกว่า “โคม” วางตั้งอยู่ด้วย

ภาพที่ ๔.๑๓ ช้างแก้ว ม้าแก้ว และถึงน้ำน้ำมูมธรรมาสน์ที่สมมุติเป็นสระน้ำ

ซ่างแก้วม้าแก้ว ที่ทำจากปุยฝ้ายขนาดสูงประมาณ ๘๐ เซนติเมตร อย่างละ ๑ ตัว หอพระอุปคุต ที่สร้างด้วยโครงไม้ไผ่ปิดผนังด้วยกระดาษสี กระดาษเงินกระดาษทองแกะฉลุ ลวดลายแบบไทจีนขนาดความกว้าง ๑ เมตร สูงประมาณ ๑.๘๐ เมตร จำนวน ๑ หลัง (ลักษณะเป็นหอปราสาทย่อส่วนลงมา)

เสาพระวิหารและบริเวณโดยรอบหอปราสาทจะประดับประดาไปด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นอ้อ ต้นกก ทำให้บรรยากาศดูร่มรื่นเหมือนป่าไม้ ผูกโยงไปด้วยฝ้ายสายสิญจน์หรือที่ชาวไทจีน เรียกว่า “ฝ้ายสุตมนต์” มีขันดอกไม้และตุ้งหรือจ้อขนาดเล็ก ที่ทำขึ้นเป็นขันสำหรับขอสมათานศีลหรือขันศีล จำนวน ๒ ขัน

ภาพที่ ๔.๑๔ ขันข้าวตอกดอกไม้และจ้อ สำหรับขอสมათานศีล

นอกจากกรรมาสน์สำหรับพระใช้นั่งเทศนาแล้ว จากการสังเกตพบว่า ในแต่ละมุมของหอปราสาทหรือกรรมาสน์นั้นจะมีถึงน้ำใส่ดอกไม้ประเภทดอกป่าน (ดอกบัวสาย) หรือดอกไม้อื่นๆ ไว้ด้วย จากการสอบถามผู้สูงอายุและผู้ร่วมพิธีสรุปได้ว่าเป็นการจำลองป่าหิมพานต์ สมมุติให้กรรมาสน์เป็นอาศรมของพระเวสสันดรสมมุติกระถางหรือถึงน้ำนั้นแทนหนองน้ำหรือสระน้ำ (สระโบกขรณี) ที่สองกุมารกัณหา-ชาติ หนีลงไปแอบซ่อนตอนที่ชูชกมาทูลขอสองกุมาร

และยังพบอีกว่าในพิธีตั้งกรรมเวสสันดรยังมีพิธีกรรมและเครื่องประกอบพิธีอื่นๆ ซ่อนขึ้นมาอีกเช่น หอพระอุปคุต จะทำเป็นรูปหอปราสาทขนาดย่อมๆ ฐานกว้างประมาณ ๑ เมตร

มีความสูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร ภายในจะมีพานสำหรับวางองค์สมมุติ (ก้อนหิน) ว่าเป็นพระอุปคุต คือหินจากแม่น้ำ จำนวน ๑ ก้อน มีพานดอกไม้และเทียน ตุงช่อหรือจ้อขนาดเล็กๆ คนโทใส่น้ำ และอาหาร ๑ สำหรับ เพราะชาวไทยจีนมีความเชื่อในเรื่องพระอุปคุต ซึ่งเป็นพระอรหันต์ผู้รักษางานพิธีต่างๆ ให้ดำเนินลุล่วงไปอย่างราบรื่น ตั้งแต่เริ่มงานจนเสร็จงาน โดยเชื่อกันว่าในการทำบุญแต่ละครั้งมักจะมีมารเข้ามาขัดขวางหรือทำลายพิธี ชาวไทยจีนจึงต้องนิมนต์พระอุปคุตมาร่วมคุ้มครองรักษาพิธีเพื่อช่วยขจัดอันตรายต่างๆ และเกิดความสวัสดิ์มงคลอีกด้วย

การนิมนต์พระอุปคุตจะกระทำก่อนวันที่จะมีการเทศน์มหาเวสสันดรละหนึ่งวัน หรือที่เรียกว่า "วันดา" หรือ "วันสุกดิบ" ในตอนเช้ามีคจะมีพิธีไปนิมนต์พระอุปคุตเพื่ออัญเชิญให้มาสถิต ณ บริเวณพิธีโดยจัดให้มีขบวนแห่พานหรือขันดอกไม้ที่เรียกว่า "ขันห้าหรือขันแปด"^{๒๒} ไปยังแม่น้ำจีนที่อยู่ทางทิศตะวันตกใกล้ๆเมืองเชียงคอง เมื่อถึงที่หมายแล้วปุ๊จกก็จะทำเริ่มทำพิธีโดยกล่าว เริ่มกล่าวชุมนุมเทวดา กล่าวอัญเชิญพระอุปคุต จากนั้นจะมีผู้อาวุโสคนหนึ่งเดินลงไปในแม่น้ำเพื่อมเอาก้อนหินจากแม่น้ำขึ้นมาหนึ่งก้อนแล้วชูขึ้นเหนือศีรษะพร้อมกับตะโกนถามว่า "นี่พระอุปคุตใช่ไหม" พวกที่อยู่ด้านบนตลิ่งจะตอบพร้อมกันว่า "ไม่ใช่" เขาก็จะโยนก้อนหินก้อนนั้นทิ้งไป จากนั้นก็มก้อนหินก้อนใหม่ขึ้นมาถามด้วยคำถามเดิมอีกจนครบ ๓ ครั้งในครั้งที่ ๓ นี้ผู้ที่อยู่บนตลิ่ง ก็จะตอบพร้อมกันว่า "ใช่แล้วๆ ใช่พระอุปคุตแล้ว" ผู้ที่มก้อนหินก็จะนำก้อนหินขึ้นมาบนฝั่ง ปุ๊จกก็จะนำพานดอกไม้ พานขันห้าหรือขันแปดไปรับเอาหินก้อนนั้นมาไว้บนพานทำการแห่ประ โคมด้วยฆ้องกลองเพื่ออัญเชิญเอาองค์สมมุติของพระอุปคุตไปสถิตไว้ยัง "หอพระอุปคุต" โดยได้จัดทำหอพระอุปคุตเป็นหอปราสาทขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในมณฑลพิธี ภายในจะมีเครื่องบูชาต่างๆ ได้แก่ บาตรพระ, ขันห้าหรือขันแปด, ผ้าไตรจีวร, พานหมากและพานยาสูบ, รมกangkันแดด, น้ำดื่มกระโถนและสำหรับอาหาร ๑ สำหรับ วางไว้ เพื่อให้ชาวไทยจีนได้สักการบูชาในงาน (ประวัติความเป็นมาของพระอุปคุตภาคผนวก)

^{๒๒} "ขันห้า" หรือ "ขันแปด" หมายถึงการจัดทำพานสำหรับประกอบพิธีอัญเชิญพระอุปคุต ซึ่งประกอบด้วย ดอกไม้เครื่องบูชาอย่างละ ๘ อันเช่นกระสวยดอกไม้ ๘ อัน หมากพลู ๘ คำ เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๕ หอพระอุปคุตในงานตั้งกรรมเวสสันตระที่เป็นงานบวชพระเป็กตุ้ วัดพระสิง

๓.๓ เครื่องกัณฑ์เทศน์

ในการเทศน์มหาเวสสันตระชาดกของชาวไทยจีนในแต่ละกัณฑ์นั้น จะมีการจัดเตรียมเครื่องกัณฑ์เทศน์และเครื่องประกอบพิธีตั้งจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ปู่จ่านและพระสงฆ์ชาวเชียงตุงซึ่งต่างก็ ให้ข้อมูลตรงกันว่า

“เครื่องกัณฑ์เทศน์กรรมเวสสันตระเดี่ยมนี้นี้ต่างจากเมื่อก่อนมาก เมื่อก่อนนั้นเครื่องกัณฑ์เทศน์จะใช้กระบุงหรือ “ก้วยกล้า” (ตะกร้าไม้ไผ่สาน) ในก้วยกล้าจะเอาน้ำตั้น (คนโท) ใส่ น้ำเต็ม ใส่ไว้ในก้วยกล้า เอาผักไม้ ไม้เครือ หมากเต้าหมากแตง หมากหนูน กกล้วย อ้อย หน้อยไม้ สัปะปะ เอาดินต้าง (ดินมันชนิดหนึ่ง) มาสลักเป็นรูปในธรรมแต่ละกัณฑ์”

ภาพที่ ๔.๑๖ พ่อต้อย^{๒๓} กำลังตกแต่งกัณฑ์เทศน์ที่บรรจุใน “ก้วยกล้า”^{๒๔} หรือ “บุง” หรือ “ซัว”

^{๒๓} “พ่อต้อย” เป็นคำสรรพนามที่ใช้เรียกผู้สูงอายุหรือ “ปู่” หรือ “ตา” คล้ายๆกับคำว่า “พ่ออ้อย” ในภาษาล้านนา

ภาพที่ ๔.๑๗ กัณฑ์เทศน์แบบดั้งเดิมที่บรรจุน “ก้วยกล้า”

กัณฑ์หิมพานต์ จะแกะเป็นรูปช้างเพราะในเนื้อเรื่องของกัณฑ์นี้จะกล่าวถึงในวันที่ พระเวสสันดรประสูตินั้น ทรงได้ช้างเผือกขาวบริสุทธิ์ที่แม่ช้างชาติฉัททันต์นำมาถวายไว้ในโรงช้าง ชาวสืฟิได้ให้ชื่อช้างว่า “ปัจฉิมนาเคนทร์” ด้วยเป็นช้างมงคลที่แม่จับจีไปในที่ใดก็จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

กาลต่อมาเมื่อเมืองกลิงคราชภูร์ เกิดข้าวยากหมากแพงด้วยฝนฟ้าแล้งมิตกต้องตามฤดูกาล พระเจ้ากลิงคราชภูร์มีอาจทรงแก้ไขได้ แม้จะทรงรักษาอุโบสถศีลครบกำหนด ๗ วันแล้วก็ตาม จนต้องทรงแต่งตั้งพราหมณ์ ๘ คน ไปทูลขอช้างปัจฉิมนาเคนทร์จากพระเวสสันดร พระองค์ก็ประทานให้เป็นเหตุให้ชาวเมืองสืฟิไม่พอใจถึงขึ้นกราบทูลพระเจ้ากรุงสัญชัยให้เนรเทศพระเวสสันดรออกจากบ้านเมืองไป

กัณฑ์ ทานกัณฑ์ จะแกะสลักเป็นรูปม้า ซึ่งเกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องที่กำลังกล่าวถึง เมื่อพระเวสสันดรทรงกราบบังคมทูลลาพระชนกชนนีแล้ว ทรงเบิกแก้วแหวนเงินทองบรรทุกราชรถเทียมม้า และทรงโปรยเป็นทานไปตลอดทาง แม้แต่รถทรง ม้าเทียมรถทรงก็ประทานให้แก่พราหมณ์ที่เข้ามาทูลขอไปจนหมดสิ้น จากนั้นทั้งสองพระองค์ก็อุ้มพระโอรสและพระธิดาดำเนินทางต่อไป

กัณฑ์มัทรี จะแกะสลักเป็นรูปเสื่อ รูปราชสีห์และรูปของพระนางมัทรี ซึ่งตามเนื้อเรื่องได้กล่าวถึงว่า เมื่อชุกพาสองพระกุมารไปแล้วพระอินทร์ทรงเกรงว่าพระนางมัทรีจะเสด็จกลับจากป่าเร็วกว่าปกติ ด้วยความกังวลที่ได้ฝันร้ายและเกรงว่า พระนางจะเสด็จตามสองพระกุมารที่

^{๒๔} “ก้วยกล้า” หมายถึง ภาชนะที่ทำมาจากไม้ไผ่ใช้สำหรับใส่สิ่งของต่างเหมือนกับตะกร้ามีชื่อหลายอย่างเช่น “บุง”หรือ“ซ่า”

ซุชกมัดลากไปทันจึงทรงบัญชาให้เทพดา ๓ องค์ แปลงกายเป็นสัตว์ร้ายที่น่ากลัว คือ เสือโคร่ง เสือเหลืองและราชสีห์ นอนขวางทางกลับอาศรมจนค้ำ จึงหลีกทางให้พระนาง เป็นต้น

แต่ในปัจจุบันเครื่องกัณฑ์แบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย มาเป็นวัตถุสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคอื่น ๆ อาทิ เครื่องกัณฑ์ที่บรรจุสำเร็จจากเมืองไทยบรรจุ (เครื่องกระป๋อง อาหารแห้งสำเร็จรูป ในถังพลาสติกสีเหลือง) แต่กัณฑ์เทศน์ที่พบเห็นโดยทั่วไปในระหว่างพิธีตั้งธรรมเวสสันดร มักจะเป็นเครื่องตั้งกระป๋องจำพวกน้ำอัดลม สปอนเซอร์ หรือน้ำมันพืช ปักด้วยธนบัตรที่เสียบในก้านไม้ไผ่ ตกแต่งด้วยดอกไม้กระดาษเป็นเครื่องบูชากัณฑ์ และใช้ถวายพระสงฆ์แทน(แม่แสงฟู.สัมภาษณ์, ๔ กันยายน ๒๕๕๒. ลูกหนานสาม.สัมภาษณ์, ๕ กันยายน ๒๕๕๒. แม่หลง.สัมภาษณ์, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๓. พระสวาทิยีนวล ญาณธมฺโม. พระสวาทิยาย จันทวิโส.สัมภาษณ์, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๓)

ส่วนการเทศนาธรรมสุขวัณณะวัฬหลงซึ่งเป็นคัมภีร์ธรรมที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ชาวไทจีนยึดถือและปฏิบัติมา บางวัดอาจจะใช้เทศนาร่วมในพิธีการตั้งธรรมมหาเวสสันดรแต่ใช้เทศน์ก่อนการเทศนาธรรมมหาเวสสันดรชาดกหรือที่เรียกว่าธรรมย่อในการเทศนาธรรมสุขวัณณะวัฬหลงนี้ มีการถือปฏิบัติออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ บางวัดจะใช้เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการเทศน์ธรรมเวสสันดร

ในการเทศน์ธรรมสุขวัณณะวัฬหลงที่เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรนี้จะไม่มีการประกอบพิธี เพราะถือว่าการเทศน์มหาเวสสันดรมีความยิ่งใหญ่กว่าและมีเครื่องประกอบพิธีมากกว่าอยู่แล้ว การเทศน์ธรรมสุขวัณณะลักษณะนี้ถือว่าเป็นการเทศน์ธรรมย่อเรื่องหนึ่งก่อนการเทศน์มหาเวสสันดรเท่านั้น

ส่วนการเทศน์ธรรมสุขวัณณะวัฬหลงที่จัดขึ้นเป็นเอกเทศหรือโดยเฉพาะนั้น ชาวไทจีน มักนิยมจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด ซึ่งถือว่าเป็นวันพระสำคัญเพราะชาวไทจีนเชื่อว่าญาติพี่น้องที่ตายไปเป็นเปรตหรือได้รับทุกข์เวทนาในอบายภูมิ จะได้รับการปล่อยให้ขึ้นมารับเอากุศลส่วนบุญที่ลูกหลานอุทิศให้ในวันนี้ ในการเทศน์ธรรมสุขวัณณะวัฬหลงลักษณะนี้จะมีการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีและสถานที่ในการเทศน์คล้ายกับสถานที่ในการตั้งธรรมมหาเวสสันดรชาดก คือจะมีการประดับตกแต่งบริเวณพระวิหารด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย ตกแต่งธรรมาสน์และบริเวณงานให้เข้าบรรยากาศตามที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของคัมภีร์ มีการประดับบริเวณพระวิหารให้เหมือนกับเป็นป่าไม้ มีเครื่องประกอบพิธีเช่น ผักผลไม้ต่างๆที่ขาดไม่ได้คือ “หมากมอนจิง” (ผลไม้ชนิดหนึ่งจำพวกแตง) ที่กล่าวถึงในเนื้อเรื่องว่า พญาวัวกินหมากมอนจิงเหลือและไหลลอลตามน้ำไปและนางผู้เป็นแม่ของนางอุมาทันติได้เก็บไปรับประทาน จนเป็นเหตุให้ตั้งท้องและให้กำเนิดนางอุมาทันติ นอกจากนั้นยังมีการทำรูปวัวจำลอง อันเป็นสัญลักษณ์แทนพญาวัวสุขวัณณะและ

รูปจำลองของนางอุมาทันติ อันเป็นตัวละครสำคัญของ เรื่อง ประดิษฐ์จากไม้ไผ่และกระดาษหรือ ดอกฝ้ายขึ้นมาประกอบพิธีด้วย

ส่วนเครื่องบูชาหรือเครื่องประกอบพิธีตั้งธรรมสุขวันฉัตรวันฉัตรนั้นจะมีข้าวตอก ดอกไม้และเทียนขี้ผึ้ง ที่ใช้สำหรับบูชาพระและสมათานศีล เครื่องประกอบพิธีเหล่านี้เป็นเครื่องบูชาที่มาจากคติความเชื่อ ที่ปรากฏในเนื้อหาธรรมเวสสันดรและธรรมสุขวันฉัตรวันฉัตร เป็น การปลูกฝังแนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่ชาวไทยชนให้ได้ประพฤติปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เหมาะสมตามคตินิยมทางพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า การกำหนดวันเวลาในการเทศน์มหาเวสสันดรของชาวไทยในเมือง เชียงตุงนั้นนอกจากการเทศน์ที่จัดขึ้นทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษาและการเทศน์ ในลักษณะที่ จัดขึ้นเป็นประจำโดยถือเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นตัวกำหนดแล้วยังมีลักษณะการเทศน์มหา เวสสันดรที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษหรือนอกเทศกาลอีก ๔ รูปแบบได้แก่ ๑. การเทศน์เวสสันดรที่ จัดขึ้น โดยเฉพาะ ไม่มีกิจหรือวัตถุประสงค์อื่นใดเข้ามาเกี่ยวข้อง ๒. รูปแบบการเทศน์เวสสันดรที่ จัดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กคู้ ๓. รูปแบบการเทศน์เวสสันดรที่จัดขึ้นเป็นส่วนหนึ่ง ของการทำบุญอุทิศหาคนที่เสียชีวิตแล้ว และ ๔.รูปแบบการจัดการเทศน์เวสสันดรที่จัดรวมเอากิจ ทุกอย่างเข้าด้วยกันทั้งการเทศน์มหาเวสสันดรเข้ากับพิธีบวชพระเป็กคู้และการอุทิศไปหาญาติ ที่ตายไปแล้ว ในการกำหนดวันของการเทศน์เวสสันดรในลักษณะทั้ง ๔ รูปแบบนี้จะกำหนดวัน ที่เป็นวันมงคลหรือวันดีเหมือนกับทางล้านนา นอกจากนั้นก็จะถือเอาความพร้อมของเจ้าภาพมาเป็น ส่วนประกอบแต่ส่วนมากมักจะจัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม และในการ จัดเตรียมเครื่องบูชาและเครื่องประกอบพิธีนั้น ในการเทศน์ในลักษณะแรกที่จัดขึ้นในทุกวัน พระนั้นจะไม่มีการจัดเตรียมเครื่องบูชาใดๆ เป็นพิเศษจะมีก็เพียงกัณฑ์เทศน์ตามปกติทั่วไป แต่การ เทศน์ในลักษณะที่เป็นประเพณีและลักษณะที่เป็นนอกเทศกาลหรือกรณีพิเศษนั้น จะมีการจัด เครื่องประกอบพิธีการเทศน์มหาเวสสันดรเหมือนกันเกือบทุกอย่าง แต่อาจจะจัดเพิ่มเติมเช่น การเทศน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กคู้นั้นจะมีเครื่องอัฐบริวารของพระสงฆ์เพิ่มเข้ามา หรือหากเป็นการจัดที่เป็นการอุทิศไปหาญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วก็จะมีข้าวของเครื่องใช้ที่ผู้ตายนิยม ใช้รวมไปถึงข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เครื่องครัว ตามจำนวนของผู้ที่เสียชีวิตไป เพิ่มเติมเข้ามาอีก

๔. การนิมนต์พระภิกษุสามเณร

ในการเทศน์มหาเวสสันดรชาดกของชาวไทยจีนในเชียงตุงนั้น จะมีการนิมนต์พระภิกษุสามเณรมาเป็นองค์เทศน์ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ในเมืองเชียงตุงซึ่งต่างให้ข้อมูลตรงกันว่า

การเทศน์ธรรมมหาเวสสันดรชาดกที่เป็นประเพณีหรือการเทศน์ในทุกวันพระนั้น จะนิมนต์พระสงฆ์หรือสามเณรในวัดนั้นๆ ขึ้นมาเป็นองค์เทศน์ ส่วนการเทศน์ในลักษณะที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษนั้น ในการเทศน์กัณฑ์สำคัญๆ เช่น กัณฑ์มหาพรตหรือ กัณฑ์มหาพน จะนิมนต์เจ้าอาวาสของวัดนั้นๆ หรือพระผู้ใหญ่ อาทิ สมเด็จพระญาณสังวรหรือพระที่มีสมณศักดิ์ และเป็นพระสงฆ์ที่อ่านอักขระ คัมภีร์ธรรม คล่องแคล่วไม่ผิดพลาด นอกจากนี้ยังจะเลือกเอาพระสงฆ์ที่มีโทนเสียงใหญ่ ทุ่ม เมื่อได้ฟังแล้วผู้มีอำนาจมาเป็นองค์เทศน์ เพราะถือว่าเป็นกัณฑ์เหล่านี้มีความสำคัญ สืบเนื่องจากชื่อกัณฑ์ที่มีคำนำหน้าว่า “มหา” ซึ่งมีความหมายว่า ใหญ่ เช่น “มหาราช” ส่วนกัณฑ์มัทธิก็จะนิมนต์พระสงฆ์หรือสามเณรที่มีน้ำเสียงดี เสียงเล็กใสกังวานไพเราะ และเป็นพระสงฆ์หรือสามเณรที่มีความคล่องความชำนาญในการอ่านอักขระและมีความชำนาญในการใส่ทำนอง หรือที่คนล้านนาเรียกว่า “ใส่กาพย์” มาเป็นองค์เทศน์เพราะว่า กัณฑ์มัทธิเป็นกัณฑ์ที่กล่าวถึงความรักความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูก มีการคร่ำครวญชวนให้เวทนาสงสาร มีบทเรียกขวัญของพระเวสสันดรที่เรียกเอาขวัญของนางมัทธิให้กลับคืนมา จากการสลบเพราะเสียใจเมื่อรู้ว่าพระเวสสันดรยก กัณฑ์หาและชาติ ให้เป็นทานแก่ชุกไป ดังเนื้อหาของคัมภีร์ธรรมตอนหนึ่งที่กล่าวว่า

“ก็ร้องรำให้ร้องเรียกขวัญพลางว่าลูกขึ้นมาเทอะยอดบุญขวางเฮยเมียมิ่ง ลูกขึ้นมาเทอะเมียรักยิ่งเสมอตา สามสิบสองขวัญนางอย่าไปล่าดงหนามเถื่อนถ้อง ขวัญนางอย่าไปล่าประเทศท้องที่พนาลัย ขวัญนางอย่าไปล่าดงไกลเหวดห้วย ที่น้ำไหลหลังช่วยด่านผาชัน สามสิบสองขวัญนางอย่าไปอยู่ป่าไม้จวงจันทน์ ที่คอยดงต้นหนามหลีบแหม่น ขวัญนางอย่าไปคั้งแค้นมากมัวเมาบัดนี้กูที่เป็นผู้กั้มกั้มหัวเรียกร้อง สามสิบสองขวัญมัทธิจูงรีบเร็วมา ว่าลูกขึ้นมาเทอะ ยอดเสนาเฮยเทียมท้าว เป็นที่เหนาะนุ่มชื่นเชย ลูกมาเทอะแม่ศรีนงว้ยหนุ่มหน้า ฐานะที่นี้บ่ใช่เป็นดีเจ้าเมื่อมรณ์ลูกมาเทอะแม่มัทธิผิวอ่อนพี่เฮยแม่คอดกปล้อง เต็มว่านางแม่บ่หยิ่งก็หากคูงาม” เป็นต้น

(คัมภีร์ธรรมมหาเวสสันดร ฉบับวัด.....)

ส่วนพระสงฆ์ที่นิมนต์มาเทศนากันที่อื่นที่เหลือ ก็มักจะนิมนต์พระสงฆ์หรือสามเณร
ทั่วไปที่สามารถอ่านคัมภีร์ธรรมได้ ไม่จำเป็นต้องใส่ทำนองคือเทศน์แบบธรรมวัตร

สรุปได้ว่า ในการนิมนต์พระภิกษุสามเณรมาเป็นองค์เทศน์ธรรมมหาเวสสันดรของ
ชาวไทจีนในเชียงตุงนั้น จะแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ การนิมนต์พระที่เทศน์ในทุกวันพระ
จะนิมนต์พระในวันนั้นๆ เป็นองค์เทศน์กัณฑ์ละ ๑ รูปเพราะไม่มีการแบ่งคัมภีร์ธรรมออกเป็นใบๆ
หรือวาร ส่วนการนิมนต์พระมาเป็นองค์เทศน์ในลักษณะอื่น นอกจากนี้จะนิมนต์พระทุกวัด
ที่เป็นวัดไทจีนในเมืองเชียงตุงมาเป็นองค์เทศน์ มีการแบ่งคัมภีร์ธรรมออกเป็นตอนๆหรือใบๆ
เพื่อให้พระได้เทศน์ทุกรูป สำหรับกัณฑ์สำคัญๆเช่นกัณฑ์มหาธาตุก็จะนิมนต์พระที่เป็น
พระผู้ใหญ่ อาทิ สมเด็จเจ้าอาชญาธรรมพระเจ้า พระผู้ใหญ่ที่มีสมณศักดิ์หรือเจ้าอาวาสมาเป็น
องค์เทศน์ หากเป็นกัณฑ์มัทรีก็จะนิมนต์พระที่มีน้ำเสียงดีไพเราะมาเป็นองค์เทศน์ แต่ปัจจุบัน
ไม่ค่อยได้พบเห็นพระที่มีน้ำเสียงดีไพเราะและมีความชำนาญในการเทศน์ทำนองต่างๆ มาเป็น
องค์เทศน์กัณฑ์มัทรีเนื่องจากทางคณะสงฆ์เมืองเชียงตุงได้ออกระเบียบห้ามไว้ด้วยเหตุผลทาง
การเมืองและอีกประการหนึ่งเนื่องจากปัจจุบันไม่ค่อยมีพระที่มีความชำนาญหรือฝึกหัดเทศน์แบบ
ใส่ทำนองหรือกาพย์ต่างๆจะมีการฝึกเทศน์แบบธรรมวัตรเป็นส่วนใหญ่

๕. ขั้นตอนการประกอบพิธีการตั้งธรรมมหาเวสสันดร

การตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทจีนเมืองเชียงตุงนั้นจะใช้เวลา ๓ วันขึ้นไป แต่ไม่
เกิน ๗ วัน ซึ่งจากการสัมภาษณ์การสังเกตและเข้าร่วมพิธีพบว่า ขั้นตอนของประเพณีการตั้ง
ธรรมเวสสันดรในลักษณะต่างๆมีดังนี้

๕.๑ ขั้นตอนพิธีการตั้งธรรมเวสสันดรในลักษณะที่เป็นเทศกาลหรือประเพณีมีดังนี้

วันที่หนึ่งของการตั้งธรรมเวสสันดร จะเป็นการเทศน์ธรรมโศกหรือธรรมย่อ เรื่อง
ต่างๆ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาจบภายในผูกเดียวด้วยทำนองเทศนาธรรมคา ไม่มีการเอื้อนเสียงหรือ
ใส่ทำนองมากนักเรียกว่า การเทศน์ทำนองธรรมวัตร เริ่มจากปูจวนนำสวดมนต์ไหว้พระขอขมา
พระรัตนตรัย สมาทานศีล กล่าวอัญเชิญหรือชุมนุมเทวดา จากนั้นก็จะเป็นการเทศน์ธรรมย่อโดย
เริ่มจากคัมภีร์ธรรมที่ชื่อ “ธรรมปารมี” “ธรรมนิพพานสูตร” “ธรรมมัลลสูตร” และ “ธรรมไชย
สังคหะ” ตามลำดับ จากนั้นก็เริ่มเทศน์ธรรมชาดกนอกนิบาตเรื่อง “สุขวัณณะวัฬหลง” ซึ่งเป็น
คัมภีร์ที่มีความยาว ๗ – ๑๔ ผูก แต่บางวัดอาจจะไม่มีการเทศน์ธรรมสุขวัณณะวัฬหลงก็ได้ หรือ
อาจจะมีการเทศน์คัมภีร์ธรรมที่มีผู้ประสงค์จะถวายหรือจะฟังการเทศน์คัมภีร์ธรรมเหล่านั้น

จากการสังเกตพบว่า คัมภีร์ธรรมส่วนใหม่มักจะเป็นคัมภีร์ธรรมที่เจ้าภาพต้องการอุทิศ
ไปให้ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว การเทศน์คัมภีร์ธรรมเหล่านี้ เจ้าภาพจะนิมนต์พระในวันนั้นๆ ขึ้นมา

เป็นองค์เทศน์ จะไม่มีการแบ่งคัมภีร์ธรรมออกเป็นใบๆเหมือนการเทศน์ธรรมมหาเวสสันดรระเมื่อจบกัณฑ์จะมีการตีกังสดารเป่าสังข์เหมือนการเทศน์ธรรมเวสสันดรระ เมื่อถวายกัณฑ์เทศน์แล้วก็จะนิมนต์พระสงฆ์รูปมาเทศน์คัมภีร์ธรรมเรื่องต่อๆ ไปจนหมด จากนั้นจะเป็นการถวายข้าวของเครื่องใช้ต่างๆที่จัดเตรียมมาเพื่ออุทิศให้ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วพระสงฆ์อนุโมทนาและให้พรหากพอมีเวลาเหลือก็จะพักการเทศน์เพื่อให้พระสงฆ์ผู้สูงอายุได้พักผ่อนอิริยาบถสักกระยะ เมื่อถึงเวลา ๒๔.๐๐ น. ก็จะเริ่มเทศน์คัมภีร์ธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมเวสสันดรระ โดยเริ่มจากการเทศนาคาถาพัน มหาอุบาตี อุณหสสะ สุดตันตะปิฎกษะ ปฐมมถาลัย ทุคิยถาลัย วิบากเวสสันดรระ อานิสงส์ มหาเวสสันดรระ ตามลำดับ (เนื้อเรื่องของคัมภีร์ธรรมในภาคผนวก)

วันที่ สองของการเทศน์ พิธีการในวันนี้เป็นการเทศน์เฉพาะธรรมมหาเวสสันดรระซึ่งจะเริ่มพิธีในเวลา ๐๐.๐๐ นาฬิกา ปู่จานจะนำสาวดมนต์ไหว้พระขอขมาพระรัตนตรัยสมาทานศีล กล่าวชุมนุมเทวดา อาราธนาธรรม จากนั้นก็จะเริ่มเทศน์ธรรมมหาเวสสันดรระโดยเริ่มจากการเทศน์กัณฑ์ทศพรเรียงไปตามลำดับตลอดทั้งวันและคืน เมื่อเทศน์มาถึงกัณฑ์สุดท้ายคือกัณฑ์นครกัณฑ์จะนิมนต์พระสงฆ์ ที่เป็นองค์เทศน์ทุกรูปขึ้นมานบนพระวิหารเพื่อร่วมฟังเทศน์กัณฑ์นี้ เมื่อพระสงฆ์และคณะศรัทธามาพร้อมเพรียงกันแล้ว ปู่จานจะถวายด้วยข้าวดอกดอกไม้ให้พระสงฆ์และศรัทธาที่นั่งฟังเทศน์ในพระวิหาร การเทศน์กัณฑ์นี้ชาวไทจีนเรียกว่า “ธรรมฝนห่าแก้ว” เป็นกัณฑ์ที่กล่าวถึงพระเวสสันดรได้เสด็จกลับสู่พระนคร เมื่อองค์เทศน์ฯ มาถึงตอนที่กล่าวถึงฝนโบกขรพรรษตกลงมาจากท้องฟ้า ทั้งพระสงฆ์และผู้เข้าร่วมพิธีก็จะโปรยข้าวดอกดอกไม้ และเงินหรือธนบัตรที่พับเป็นรูปเรือหรือรูปต่างๆ เป็นการสมมุติว่าเป็นฝนโบกขรพรรษตกหรือที่ชาวไทจีน เรียกว่า “ฝนเงินฝนคำ” ตามที่กล่าวไว้ในเนื้อหาคัมภีร์ เมื่อจบการเทศน์ก็จะมีการเป่าสังข์ตีกังสดารตีฆ้องกลอง เป็นอาณัติสัญญาณว่าการเทศน์ได้จบลงแล้ว เป็นการสื่อสารให้พระสงฆ์และเจ้าภาพกัณฑ์ต่อไปได้เตรียมตัว นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวแก่เทพดาในทุกชั้นฟ้าให้มาอนุโมทนาและเป็นสักขีพยานในกุศลบุญด้วย มีการถวายกัณฑ์เทศน์ให้แก่องค์เทศน์โดยเจ้าภาพของกัณฑ์หรือต่อนั้นๆ จากนั้นปู่จานจะกล่าวนำถวายเครื่องบูชากัณฑ์เทศน์พระสงฆ์อนุโมทนาให้พรเป็นลำดับไปจนจบพิธีซึ่งจะเสร็จสิ้นในเวลาประมาณ ๒๑.๓๐ น. หลังจากนั้นก็จะเป็นการแสดงมหรสพ การจุดดอกไม้ไฟ ผู้สูงอายุที่มาร่วมงานก็จะพูดคุย นอนพักผ่อนกันที่วัดเพื่อรอทำพิธีในวันต่อไป

วันที่ สามของการเทศน์ จะมีการประกอบอาหารเลี้ยงผู้สูงอายุที่นอนวัดและผู้มาร่วมพิธีหลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้วปูจวนจะนำสวดมนต์ไหว้พระ ขอขมาพระรัตนตรัย สมาทานศีล กล่าวอัญเชิญเทวดา ปูจวนกล่าวคำขอสุมาคร้วทาน กล่าวคำถวาย เครื่องไทยทานและภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาเสร็จพิธีก็เป็นการเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มาร่วมงานเป็นอันเสร็จสิ้น การตั้งธรรมเวสสันดรลักษณะนี้

๕.๒ ขั้นตอนของการตั้งธรรมเวสสันดรในลักษณะที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือเป็นกรณีพิเศษ ยัง แบ่งย่อยออกไปได้อีก ๒ – ๓ รูปแบบ คือ

๕.๒.๑ จัดงานเทศน์เวสสันดรขึ้นโดยเฉพาะ

๕.๒.๒ จัดงานเทศน์เวสสันดรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบวชกะเป็กตุ้

๕.๒.๓ จัดงานเวสสันดรเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วหรือที่เรียกว่า “ตานจอมคนตาย”

ขั้นตอนในการประกอบพิธีการตั้งธรรมเวสสันดรในลักษณะที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือจัดเป็นกรณีพิเศษ

การประกอบพิธีตั้งธรรมเวสสันดรในแต่ละลักษณะและรูปแบบนี้ มีขั้นตอนของการประกอบพิธีดังจะได้นำเสนอเป็นภาพรวม ดังนี้

พิธีกรรมที่บ้านเจ้าภาพ (ในการตั้งธรรมเวสสันดรในลักษณะที่ ๑ การเทศน์ระหว่างพรรษาและการเทศน์ในลักษณะที่ ๒ การเทศน์ธรรมเวสสันดรที่เป็นประเพณีหรือหน้าหมู่บ้านไม่มีขั้นตอนพิธีกรรมนี้) เมื่อมีการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีที่บ้านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

วันที่ ๑ ของการตั้งธรรมเวสสันดร ก่อนวันที่จะมีการแห่เครื่องไทยทานไปวัดหรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “วันขึ้นวัด” นั้นที่บ้านเจ้าภาพก็จะจัดเตรียมอาหารไว้ต้อนรับญาติพี่น้องเพื่อนบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องมาร่วมงานปูจวนจะทำพิธี “ขึ้นท้าวทั้งสี่หรือตัวทั้งสี่”^{๒๕} ซึ่งเป็นการบอกกล่าวให้เทพดาทั้งหลายให้ได้รับรู้ว่าจะจัดให้มีงานบุญ มีการจัดทำที่บูชาโดยใช้ต้นกล้วยในส่วนที่ไทจีนและชาวล้านนาเรียกว่า “กาทกล้วย” มาพับเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วขนาด ๑ ฟุต วางเสียบบนเสาไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ นิ้ว สูง ๑ เมตร จำนวน ๕ อันปักเรียกกันไว้ บางบ้านก็จะไปจัดทำไว้ที่วัดที่จะจัดงาน (พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่นี้มีการถือปฏิบัติในการเทศน์อีก ๒ ลักษณะด้วย) เมื่อถึงเวลา

^{๒๕} “ตัวตั้งสี่” (ท้าวทั้งสี่) เป็นเทพารักษ์เฝ้าดูแลรักษาชีวิต ป้องกันอันตรายต่างๆมิให้กล้าร้ายผู้คนที่อยู่อาศัยในบ้านนั้นๆ “ตัวตั้งสี่” มีอยู่สี่องค์ได้แก่ ท้าวมหาราชครุฑผู้เป็นใหญ่แห่งคนธรรพ์รักษาทิศตะวันออก ท้าววิรุฬหคผู้เป็นใหญ่แห่งกุมภคัณฑ์รักษาทิศใต้ ท้าววิรุฬหคผู้เป็นใหญ่แห่งนาครักษาทิศตะวันตกและท้าวเวสสุวรรณหรือท้าวสุวรรณผู้เป็นใหญ่แห่งยักษ์รักษาทิศเหนือ

ปูจานจะทำพิธีกล่าวอัญเชิญท้าวทั้งสี่ และถวายเครื่องบูชาท้าวทั้งสี่ด้วยข้าวปลาอาหารดอกไม้ธูปเทียน(ขั้นตอนการขึ้น “ตัวตั้งสี่” กล่าวไว้ในภาคผนวก)

ในวันนี้จะมีการจัดเลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงานซึ่งชาวไทยจีนเรียกว่า “งานอู่กัน” ซึ่งจะพบเห็นกิจกรรม “อู่กัน” นี้ในพิธีตั้งธรรมมหาเวสสันดรที่เป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กคู่เท่านั้น ส่วนญาติพี่น้องจะมาทำบุญร่วมกับผู้ที่บวชที่ชาวไทยจีนเรียกว่า “ลูกแก้วหรือสาถง” บ้างก็เอาข้าวสาร ผักผลไม้มาร่วมทำบุญด้วย ซึ่งกิจกรรมนี้ชาวไทยจีนเรียกว่า “หอมคั่วหรือหอมโค”^{๒๖} กิจกรรมนี้จะเริ่มตั้งแต่ช่วงสายๆ ไปจนถึงดึกและในเวลาประมาณ ๔ นาฬิกา ก่อนพระอาทิตย์ขึ้นจะมีพิธีอัญเชิญพระอุปคุตมายังหอพระอุปคุตในพระวิหาร

วันที่ ๒ ของการตั้งธรรมเวสสันดร มีการเริ่มพิธีตั้งแต่เช้ามืด คนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุ ในหมู่บ้านรวมไปถึงญาติและแขกของเจ้าภาพจะมาพร้อมกันที่บ้านงาน จากการสังเกตพบว่าทุกคนจะแต่งกายด้วยชุดไทยจีน คือ

สตรีชาวไทยจีนที่เป็นสาวหรือโสดจะแต่งตัวด้วยผ้าถุงหรือ “ผ้าจีน” พื้นสีขาวนวลปักดิ้น เข็มชายผ้าถึงสี่เชียว คาดด้วยผ้ามันสีแดงที่มีลวดลายปักด้วยดิ้นทอง สวมเสื้อผ้าแพรหรือผ้ามันคอจีนแขนกระบอก สีส้มพู่แบบไทยจีนทับหน้า ตะเข็บและชายเสื้อเย็บด้วยแถบดิ้นทองหรือบางคนก็จะสวมผ้าถุงพื้นสีแดงชายผ้าถุงคาดด้วยแถบสีดำหรือสีเขียวส่วนนี้เรียกว่า “ตีนลิ้น” สวมเสื้อผ้าฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองสีขาว สตรีที่มีครอบครัวแล้วจะมีผ้าสไบห่มเฉียงพาดบ่า สตรีผู้สูงอายุจะแต่งการด้วยผ้าถุงและเสื้อแขนยาวสีขาว

ส่วนชายชาวไทยจีนที่มาร่วมงานที่สังเกตเห็นจะมีด้วยกัน ๒ กลุ่มคือ กลุ่มวัยรุ่น จะแต่งตัวแบบวัยรุ่นสมัยใหม่ต่างๆ ไป อีกกลุ่มหนึ่งจะอยู่ในวัยกลางคนจนถึงสูงอายุ จะแต่งกายด้วยกางเกงขาก๊วยหรือทางล้านนาเรียกว่า “เตี่ยวสะดอ” เสื้อแขนกระบอกคอจีน กระดุมและรังคัมทำด้วยผ้าถักเป็นปมแบบไทยจีน ผู้สูงอายุมักนิยมใส่เสื้อคอกลมสีขาวหรือเสื้อเซตข้างใน บางคนก็จะโปกศีรษะด้วยผ้าสีขาวหรือสีตามเสื้อ

เมื่อมาพร้อมกันแล้วก็พากันขึ้นไปบนบ้านเจ้าภาพช่วยกันขนข้าวของเครื่องอัฐบริวารเครื่องประกอบพิธีลงมาจัดเรียงขบวน นำหน้าขบวนด้วยผู้ถือธงหรือผ้าสีเหลืองคล้ายจักรพระหรือที่ชาวไทยจีนเรียกว่า “ทัตจะก่า”^{๒๗} ตามด้วยฆ้องสามตามด้วยกั๋งสตาลหรือระฆัง ตาม

^{๒๖} “หอมคั่ว หรือหอมโค” หมายถึง การนำสิ่งของ พิษผัก ผลไม้ เครื่องอัฐบริวารรวมไปถึงปัจจัยต่างๆมาอบให้กับเจ้าภาพเพื่อเป็นการร่วมทำบุญ ซึ่งเจ้าภาพจะได้นำเอาพิษผักผลไม้เหล่านั้นไปทำเป็นอาหารเลี้ยงผู้ที่มาร่วมงาน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้พบเห็นได้ในล้านนาด้วย

^{๒๗} “ทัตจะก่า” เป็นผ้าสีเหลืองคล้ายจักรขนาดกว้างประมาณ ๑ เมตรยาวประมาณ ๒ เมตร จึงคิดไว้บนไม้ไผ่ที่ทำเป็นรูปแบบไม้กางเขน (รูปภาพในภาคผนวกหน้า)

ด้วยเครื่องสูงที่เรียกว่า “ปัดเกล้าจามร”^{๒๘} ตามด้วยช่างแก้วม้าแก้ว ต่อด้วยผู้ถือพุ่มไม้เงินทอง หมอนเครื่องอัฐบริหาร ต้นไม้เงินต้นไม้มทอง ตุงเงินตุงทอง ตุงหรือธงเล็กๆหรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “ซ้อหรือจ้อ” ตามด้วยรูปภาพพระเวสสันดรทั้ง ๑๓ กัณฑ์ จากนั้นก็จะต่อด้วยขบวนของผู้หญิงสูงอายุที่นุ่งห่มด้วยผ้าขาว ต่อด้วยกลุ่มคนหนุ่มสาว กลุ่มของพ่อบ้านและแม่บ้านที่ถือเครื่องไทยธรรม ไทยกทาน จากนั้นก็จะเป็นรถที่ผู้ที่จะบวชพระเปิดตู้ที่นั่งตามด้วยกลุ่มของเจ้าภาพที่ถือข้าวของเครื่องใช้ที่จะถวายให้พระบวชใหม่และที่จะอุทิศไปให้แก่ญาติที่เสียชีวิตไปแล้ว จากนั้นก็จะเป็นรถที่บรรพตูกวดดนตรีพื้นเมืองไทจีน ช้องกลองซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ที่ดีฆ้องกลองนี้เป็นผู้หญิงวัยกลางคนหรือกลุ่มของแม่บ้านทั้งสิ้นไม่มีผู้ชายมาปะปนเลย ปิดท้ายขบวนด้วยรถสัมภาระต่างๆ เมื่อพร้อมขบวนก็จะเคลื่อนออกเดินไปตามถนน จากการสังเกตจะเห็นผู้ชายวัยกลางคน ๒ คน หอบไม้ไผ่ที่ผ่าเป็นอันๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๑.๕ เมตร พันด้วยกระดาษสารูป ๓ เหลี่ยมลักษณะคล้ายตุงหรือจ้อ เดินปีกไปตามเส้นทางที่ขบวนจะผ่านไป เหมือนกับเป็นการกำหนดเส้นทางว่า ขบวนต้องไปตามเส้นทางหรือสัญลักษณ์นี้ ขบวนทั้งหมดจะเดินไปตามเส้นทางในเมืองเชียงตุงและไปวนรอบหนองตุง ผ่านหน้าพระวิหารที่ประดิษฐานพระเจ้าหลวงระแงง แล้วกลับเข้าสู่วัด เมื่อถึงวัดทุกคนก็จะนำเครื่องอัฐบริหาร เครื่องไทยธรรม ไทยกทาน ขึ้นสู่พระวิหารเพื่อนำไปจัดวางยังที่พื้นที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ในบริเวณพิธี จากนั้นก็ไปกราบพระประธานแล้วลงไปรับประทานอาหารที่เจ้าภาพจัดไว้รับรอง

เมื่อถึงเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. ปู่จานก็จะทำพิธีอัญเชิญเทวดา เป็นทำนองแบบธรรมวัตร และสวดสรรณคมม์ทั้งเก้า สมาทานศีลและอาราธนาธรรม ซึ่งจากการสังเกตในการร่วมพิธีพบว่าการอาราธนาธรรมของชาวไทจีนมี ๒ แบบ มีบทสั้น บทยาวมีทั้งแบบที่เป็นทำนองและแบบธรรมวัตร เมื่ออาราธนาธรรมจบลงพระองค์เทศน์ก็จะเริ่มเทศนา มีการขึ้น “นะ โม ตัสสะ ภัคคะวะโต อระหะโต สัมมา สัมพุทธ ตัสสะ” เพียงบาทเดียวจากนั้นก็เดินธรรมหรือเทศน์ธรรม ในขณะที่เริ่มเทศน์ เจ้าภาพจะจุดตะเกียงหรือที่ชาวไทจีน เรียกว่า “โกมหรือฝางมัน” ที่ตั้งวางไว้คู่กับถังน้ำปักด้วยดอกไม้ทั้ง ๔ มุมของธรรมาสน์มีการจัดเตรียมสำหรับอาหารหรือขันข้าวจำนวน ๔ สำหรับ ถือเป็นการเริ่มเทศนาธรรมเพื่ออุทิศหาญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว ซึ่งคัมภีร์ธรรมที่เทศน์จะประกอบด้วย ธรรมนิยานิกะ (บาลีธรรมย่อ) ปิตะบาลิ นิพพานสูตร อานิสงส์น้ำองวิบากกล่อมจิต (ซึ่งปกติจะมีทั้งหมด ๑๐ ผูก แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับเจตนาของเจ้าภาพ) มหามูลนิพพาน ๑ ผูก ดำนานพระแก้วดอนเต้า ปีตามะระณา มาตามะระณา วิสุทฺธิยา เมื่อเสร็จสิ้นการเทศน์คัมภีร์ธรรมทั้งหมดแล้วก็เป็นพิธี ถวายทานหรือ “การหยาดน้ำ” โดยเริ่มจากปู่จานนำสมาทานศีล ขอบมาเครื่อง

^{๒๘} “ปัดเกล้าจามร” เหมือนกันหน้า ๒๒

ไทยทาน(สุมาครวัทาน) ซึ่งในการสุมาครวัทานนี้ ปู่จางจะกล่าวชื่อเจ้าภาพ กล่าวถึงเครื่องไทยทาน รายชื่อของผู้ตาย ทั้งหมดเป็นลำดับๆ ไป เป็นที่น่าสังเกตว่า การเทศน์มหาเวสสันดรที่อุทิสหาญาติ ที่เสียชีวิตไปนั้นจะมีทั้งญาติของทั้งสองฝ่ายคือทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยา ในขั้นตอนของการ ประเคนเครื่องไทยทานนั้นจะนำคัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศนาแล้วมาถวายพระสงฆ์ด้วย มีการนำเอาผ้าสี เหลืองไปห่มให้กับพระพุทธรูปในพระวิหาร พระสงฆ์ออกไปรับประเคนเครื่องประกอบพิธี ในส่วนของคนตาย ซึ่งการออกไปรับประเคนของดังกล่าวมีความแตกต่างจากทางด้านหน้าที่เจ้าภาพ จะยกเอาข้าวของเครื่องไทยธรรมไทยทานประเคนพระสงฆ์ด้วยมือ แต่ที่เชิงตุงพระสงฆ์จะใช้ เหล็กขนาน ๒ หุนยาวประมาณ ๑ เมตร มีด้ามไม้ไปแตะๆ ข้าวของเครื่องใช้ที่จะอุทิศไปหาคนตาย แทน ในขั้นตอนนี้จะมีการถวายเครื่องอัฐบริขารสำหรับพระพุทธรูปด้วย จากนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา ให้พรเป็นเสร็จพิธี “ตานจอมคนตาย”

ต่อมาเวลาประมาณ ๑๒.๐๐ น จะเริ่มมีการเทศน์ธรรมย่อยต่างๆ เรียงลำดับไปตั้งแต่ เทศน์คัมภีร์ธรรมปารมี อุณหัสนะ สุตตันตะ วินัย ธรรมคัมภีร์ (ในงานครั้งนี้มีเจ้าภาพที่เกิดในวัน อาทิตย์ วันจันทร์ วันศุกร์และวันเสาร์เท่านั้น จึงมีการถวายธรรมคัมภีร์สำหรับเจ้าภาพดังนี้ ผู้ที่เกิด วันอาทิตย์ ถวายธรรมอภิธรรมาหรือ สังคินี วันจันทร์ถวายธรรมวิฟังคะ วันศุกร์ถวายธรรมยะมะกะ และวันเสาร์ถวายธรรมมหาปัดฐาน เมื่อเทศนาธรรมคัมภีร์เสร็จก็จะเป็นการเทศน์ธรรมน้ำอ้อย หรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “ธรรมมหาโมศรัทธา” เป็นทำนองธรรมวัตร การเทศนาธรรมน้ำอ้อยนี้ จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า การเทศน์คัมภีร์ธรรมดังกล่าวน่าจะเรียกว่าการสวดมากกว่า การเทศน์ เพราะมีพระสงฆ์จำนวน ๔ รูป นั่งล้อมรอบพับสาคัมภีร์ธรรมมหาโมศรัทธาหรือคัมภีร์ ธรรมน้ำอ้อย และสวดด้วยทำนองธรรมวัตรไปอย่างพร้อมเพรียงกัน จากการสัมภาษณ์ปู่จางถึง ที่มาของพระสงฆ์ที่เป็นองค์เทศน์หรือองค์สวดคัมภีร์ธรรมมหาโมศรัทธาทั้ง ๔ รูปนั้น ทราบว่าเป็น พระที่นิมนต์มาจากต่างวัดกันคือ มาจากวัดจอมคำ ๑ รูป วัดราชฐานหลวงเชียงยืน ๑ รูป วัดเขมินทร์ ๑ รูปและ วัดหลายไค้ ๑ รูป และทราบว่า มหาโมศตารหรือธรรมน้ำอ้อยนี้ มีด้วยกัน ๔ วาร หรือ ๔ ปีบ (ฉบับ) พร้อมกับบาลีเวสสันดร การเทศน์ธรรมน้ำอ้อยนี้จะใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง มีการหยุดเพื่อให้พระองค์สวดได้พักเสียงและอิริยาบถเป็นช่วงๆ

เมื่อเทศน์ธรรมมหาโมศตารหรือธรรมน้ำอ้อยเสร็จ ก็จะเริ่มเทศนาธรรมที่เกี่ยวข้องกับ มหาเวสสันดร โดยเริ่มเทศน์จากคาถาพัน มหาวิบากเวสสันดรหลังจากเทศนาธรรมย่อยเหล่านี้ เสร็จเวลา ก็จะเริ่มต้นขึ้นวันใหม่พอดี แต่ถ้าหากเทศนาธรรมย่อยเสร็จก่อนการเริ่มของวันใหม่ ก็จะ หยุดพักรอเวลาให้เริ่มวันใหม่ เมื่อถึงเวลา ๑๑.๐๐ น. ก็จะเริ่มเทศนาธรรมมหาเวสสันดร

วันที่ ๓ ของการตั้งกรรมเวสสันตระ เริ่มพิธีโดย ปู่จ่านำสวดมนต์ไหว้พระอัญเชิญ เทวดา อาราธนาศีล อาราธนาธรรม แล้วเริ่มแสดงพระกรรมเทศนามหาเวสสันตระ เรียงไป ตามลำดับดังนี้ ๑. กัณฑ์ทศพร ๒. กัณฑ์หิมพานต์ ๓. กัณฑ์ทานกัณฑ์ ๔. กัณฑ์วันปเวสน์ ๕. กัณฑ์ชูชก ๖. กัณฑ์จุลพน ๗. กัณฑ์มหาพน ๘. กัณฑ์กุมาร ๙. กัณฑ์มัทรี ๑๐. กัณฑ์สักกบรรพ ๑๑. กัณฑ์มหाराช ๑๒. กัณฑ์ฉกษัตริย์ ๑๓. กัณฑ์นคร เมื่อถึงกัณฑ์นครปู่จ่านก็จะนิมนต์พระสงฆ์ ทูกรูปที่อยู่ในวัดนั้นและที่มาร่วมพิธีหรือมาเป็นองค์เทศน์ขึ้นบนพระวิหาร มีการจัดเตรียมข้าวตอก ดอกไม้ และเงิน ธนบัตรพับเป็นรูปเรือหรือรูปอื่นๆเตรียมใส่พานหรือจานไว้ เมื่อองค์เทศน์เทศนา มาถึงตอนที่ฝนโบกขรพรรษตกลงมา ทั้งพระสงฆ์และทุกคนที่อยู่ในพิธีก็จะมีการโปรยข้าวตอก ดอกไม้ขึ้น เพื่อเป็นการสมมุติว่าเป็นฝนห่าแก้วเหมือนกับการเทศน์ในลักษณะที่ ๑

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเทศน์กรรมเวสสันตระที่มีเจ้าภาพคนเดียวหรือครอบครัวเดียว นี้ จะนิมนต์พระมาเป็นองค์เทศน์ ๑ รูปต่อ ๑ กัณฑ์ เมื่อพระเทศนาจบกัณฑ์ ศรัทธาและผู้ร่วมพิธี จะเปล่าวาจาว่า “สาธุ” พร้อมๆกัน มีการตีระฆังหรือกัศปาลตีฆ้องและกลองเหมือนกับการตั้ง กรรมเวสสันตระลักษณะที่ ๒ (การตั้งกรรมแบบประเพณีหรือหน้าหมู่)

วันที่ ๔ ของการเทศน์มหาเวสสันตระ ถ้าหากเป็นการจัดงานเทศน์เวสสันตระขึ้น โดยเฉพาะรวมไปถึง การจัดงานตั้งกรรมมหาเวสสันตระที่เป็นส่วนหนึ่งของการ “दानจอมคนตาย” นั้น ในวันนี้จะเป็นการถวายทานหรือที่เรียกว่า “การหยาดน้ำ” หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จ ปู่จ่านำสวดมนต์ไหว้พระขอขมาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ๕ กล่าวชุมนุมเทวดา สุมารั้วทาน กล่าวคำถวายเครื่องไทยทานและอาหารเพลแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาให้พระ พระสงฆ์ ฉันทเพล เสร็จพิธีก็เป็นการเลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมทำบุญเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีตั้งกรรมเวสสันตระ

หลังจากเสร็จสิ้นงานตั้งกรรมมหาเวสสันตระแล้วผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือเจ้าภาพ จะย้ายไปอาศัยอยู่ที่บ้านของญาติพี่น้องในหมู่บ้านอื่นเป็นเวลา ๒ - ๓ วัน เพราะชาวไทจีนเชื่อว่าเป็นการหลีกเลี่ยงเคราะห์ เหมือนกับพระเวสสันตระหลังจากได้ให้ทานทุกสิ่งทุกอย่างไปแล้ว ก็ได้ถูก ขับออกจากบ้านเมืองให้ไปอยู่ในป่าก่อนจะได้กลับเข้ามาครองเมืองอย่างมีความสุข อีกนัยหนึ่ง ทราบว่าเป็นการหลีกเลี่ยงจากโจรผู้ร้ายที่จะมาปล้นชิงเอาทรัพย์สินเงินทองที่ได้จากการทำบุญไป เนื่องจากในสมัยโบราณนั้น หากมีการจัดงานเวสสันตระขึ้น ก็จะมีคนนำเอาทรัพย์สินเงินทองของ มีค่ามาร่วมทำบุญกับเจ้าภาพเป็นจำนวนมาก จึงกลายเป็นเป้าหมายของโจรผู้ร้ายที่อาจจะมาปล้น แย่งชิงเอาทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นไปได้ ดังนั้นผู้ที่เป็หัวหน้าครอบครัวหรือเจ้าภาพจึงต้องย้ายหลบ ไปอาศัยอยู่ที่อื่นเป็นการชั่วคราว แต่หากเป็นการจัดงานตั้งกรรมมหาเวสสันตระที่เป็นส่วนหนึ่ง ของการบวชแกะเป็กคู้้นั้น ในวันนี้จะเป็พิธีบวชโดยจะเริ่มพิธีตั้งแต่วเวลา ๐๘.๓๐น. ปู่จ่านำ สวดมนต์ไหว้พระ อัญเชิญเทวดา สมาทานศีล จากนั้นก็จะเป็นพิธีการบวช เมื่อพิธีบวชเสร็จก็จะมี

การตัดบาตรพระใหม่ด้วยปัจจัยที่เป็นธนบัตร มีการถวายภัตตาหารเพล และเลี้ยงอาหารแก่ ผู้มาร่วมงาน หลังจากนั้นก็จะเป็นการถวายจุดปัจจัยเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์อนุโมทนาให้พรเป็นเสร็จพิธี

ในเย็นวันนี้ ที่บ้านของเจ้าภาพจะมีการจัดเตรียมอาหารสำหรับทำบุญในวันรุ่งขึ้นรวมไปถึงการจัดเตรียมอาหารในการเลี้ยงฉลองพระใหม่ในวันต่อไป

วันที่ ๕ ของการเทศน์เวสสันดรที่จัดขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการบวชแกะเปลือก

วันนี้เป็นวันทำบุญพระใหม่ จะมีการตัดบาตรและถวายจันทน์ (อาหารเช้า) แก่พระสงฆ์ในวัดนั้นรวมไปถึงพระบวชใหม่ด้วย โดยเริ่มจากปู่จาน นำสวดมนต์ไหว้พระ อัญเชิญเทวดา สมาทานศีล ปู่จานกล่าวสุมากรวัทาน กล่าวนำถวายข้าวพระพุทธรูป ปู่จานกล่าวโอกาสเวณदानถวายสำหรับอาหาร พระสงฆ์อนุโมทนาให้พรเป็นเสร็จพิธีทางสงฆ์ ส่วนที่บ้านเจ้าภาพก็จะจัดเตรียมงานเลี้ยงฉลองในช่วงเย็นต่อไป

วันที่ ๖ ของการเทศน์เวสสันดร เวลาประมาณ ๐๓.๓๐ – ๐๕.๓๐ น. หรือก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เจ้าภาพจะต้องนิมนต์พระอุปัชฌาย์กลับไปส่งยังที่ๆไปนิมนต์มา โดย ปู่จานจะนำสวดมนต์ไหว้พระ อัญเชิญเทวดา สมาทานศีล เสร็จปู่จานและเจ้าภาพก็จะอัญเชิญพระอุปัชฌาย์พร้อมทั้งยกเอาหอปราสาทที่ประดิษฐานพระอุปัชฌาย์ไปลอยที่แม่น้ำเพื่อทำพิธีส่งพระอุปัชฌาย์เป็นอันเสร็จพิธีตั้งกรรมเวสสันดร ส่วนในตอนสายของวันนี้ญาติพี่น้องและชาวบ้านใกล้เคียงก็มาช่วยกันเก็บสิ่งของอุปกรณ์ต่างๆ ที่ยืมมาจากวัดส่งคืน แต่เจ้าภาพบางรายอาจจะมีการเลี้ยงฉลองในบรรดาญาติพี่น้องในครอบครัวตนเองอีกก็ได้

๖. การถวายทาน

ชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง เพราะชาวไทจีนเชื่อว่าการถวายทานนั้นเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่เรียกว่า “ทานบารมี” เหมือนพระเวสสันดรที่ได้ให้ทานทุกอย่างตั้งแต่ทรัพย์สมบัติแม้กระทั่งลูกและเมีย ชาวไทจีนเชื่อว่าหากได้ทำบุญด้วยการถวายทานสิ่งใดเมื่อผู้นั้นได้ตายจากโลกนี้ไปกุศลผลบุญที่ได้กระทำหรือที่ได้อุทิศถวายไปนั้นก็จะไปเป็นบุญประการแก่ตนเองในโลกภพหน้าเช่น เชื่อว่าหากผู้ใดได้ถวายทานหอปราสาทเมื่อตายไปก็จะได้อยู่ในทิพย์วิมานมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงแข็งแรงสวยงาม ได้เกิดในตระกูลมหาเศรษฐีที่มีพร้อมด้วยสมบัติ หากไปเกิดในเทวโลกจะได้เสวยทิพย์สมบัติกลับไปมาในกามาจรสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น มีวิมานที่มีความยาวและสูง ๒๔ โยชน์ กว้าง ๑๔ โยชน์ จะได้ไปเกิดเป็นพระราชานินชาติต่อไปอันนับครั้งไม่ถ้วน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าการได้สร้างหรือเขียนกรรมเป็นทานนั้นจะได้รับอานิสงส์มากจะได้พบสุข ๓ ประการ ได้แก่พระนิพานหรือจะได้พบพระศาสนาของพระอริยมตไตรย เป็นต้น

ในการตั้งธรรมเนียมหาเวสสันดรของชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงนั้น พบว่าจะมีการเตรียมเครื่องประกอบพิธี เครื่องอัฐบริหารรวมไปถึงเครื่องกัณฑ์เทศน์และเครื่องประกอบอื่นๆอีกมากมาย รวมไปถึงอาหารเครื่องดื่มนำมาประกอบเลี้ยงผู้มีร่วมงานทั้งหมด ซึ่งชาวไทจีนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการให้ทาน

ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดงานตั้งธรรมเนียมหาเวสสันดรในทุกๆขั้นตอนนี้จะประกอบไปด้วย บุคคล ๓ กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มผู้ประกอบพิธี ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ ปู่จ่าน กลุ่มของเจ้าภาพ และกลุ่มผู้มีร่วมงาน ในขั้นตอนที่ปู่จ่านกล่าวคำถวายและช่วงที่พระสงฆ์ให้พรนั้นจะมีการกรวดน้ำเหมือนชาวพุทธในประเทศไทย แต่ที่แตกต่างออกไปก็คือในตอนนี้อาชีพชาวไทจีนจะจุดเทียนจี๊ฟั้ง ๑ - ๒ เล่ม ถือไว้ด้วยมือข้างใดข้างหนึ่ง ส่วนมืออีกข้างหนึ่งก็จะถือภาชนะที่ใส่น้ำค้อยๆ บรรจงรินลงในแก้วหรือในภาชนะที่ใช้สำหรับรองน้ำ พร้อมกับกล่าวคำกรวดน้ำเป็นภาษาบาลีทำนองธรรมวัตรไปด้วย (คำกล่าวต่างๆในการประกอบพิธีในภาคผนวก)

๗. การเลี้ยงฉลอง

การตั้งธรรมเนียมหาเวสสันดรของชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงทั้งสองลักษณะ จะมีการจัดเลี้ยงฉลองเหมือนกันแต่จะแตกต่างกันในด้านจำนวนวัน จำนวนมือของอาหารและชนิดของอาหารดังนี้

๗.๑ การเลี้ยงฉลองในการเทศน์มหาเวสสันดรลักษณะที่เป็นประเพณี

จะมีการจัดเลี้ยงผู้ที่เข้าร่วมในพิธีฟังเทศน์ทุกมือตั้งแต่มือเที่ยงของวันแรก เป็นต้นไป จนถึงมือสุดท้ายคือมือเที่ยงของวันถวายทาน ซึ่งชาวไทจีนทุกหลังคาเรือนจะมาช่วยกันประกอบอาหาร สำหรับปัจจัยหรือวัตถุที่นำมาใช้ในการประกอบอาหารนั้นได้มาจากศรัทธาประชาชนในหมู่บ้านหรือในละแวกวัดนั้นๆ นำมาร่วมทำบุญและยังมาร่วมเป็นแม่ครัวประกอบอาหารเลี้ยงผู้ที่มาร่วมในงาน ทำให้ชุมชนและสังคมชาวไทจีนเกิดความรักความสามัคคี มีความอบอุ่นเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังพบว่ามีคนทุกเพศทุกวัยมาร่วมกิจกรรมและผู้ประกอบอาหารส่วนมากจะเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย

ในการประกอบอาหารที่เลี้ยงฉลองในพิธีกรรมนี้ นับว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการประกอบอาหารจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคนิคการปรุงประเภทของอาหาร เครื่องปรุง ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามโลกยุค โลกาภิวัตน์และตามสมัยนิยมแต่ก็ไม่มากนัก อาทิชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงนิยมใช้ถั่วเหลืองในการประกอบอาหารเป็นหลักปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ แต่ที่เพิ่มเติมเข้ามาก็คือ มีการใช้สารปรุงรสต่างๆ เข้ามาประกอบอาหารบ้าง เช่น น้ำปลา ซอสปรุงรส ผงชูรส หรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “เก๋อหวาน” หรือ “เก๋อผอง” น้ำมันพืชขึ้นนี้เพื่อความสะดวก แต่ชนิดของอาหารก็ยังคงไม่แตกต่างไปจากเดิมมากนัก

สำหรับการจัดโต๊ะอาหารในงานเลี้ยงนั้นมีการจัดแบบโต๊ะจีน ตัวโต๊ะเป็นแผ่นกระดานวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒ เมตร ไปด้วยผ้าสีแดง สำหรับรับรองได้ ๑๐ คน จัดวางอาหารประมาณ ๘ – ๑๐ อย่าง ได้แก่ ถั่วคันทอด (ถั่วลันเตาทอด) น้ำพริกถั่วเหลืองหรือน้ำพริกอ่อน มีผักต้มเป็นเครื่องเคียง อาหารเจ้าพวก ผักผักบั้ง ผักคกล้า ไก่ฮูป (ไก่อบเครื่องแกงมีน้ำขลุกขลิก) ผักจ่อเล่หรือผักกาดจ่อ (อาหารล้านนา) นมวัวแห้งทอด หรือที่ชาวไทจีน เรียกว่า “นมแข็ง” (คือการนำเอานมแพะมาทำให้เป็นแผ่นตากแห้งแล้วนำมาทอด) รับประทานกับน้ำพริก

การเลี้ยงฉลองในงานเทศน์มหาเวสสันดระในลักษณะที่เป็นประเพณีนี้ จะมีการจัดเลี้ยงผู้ที่เข้าร่วมงานเฉพาะที่วัดเท่านั้น

๗.๒ การเลี้ยงฉลองในงานเทศน์มหาเวสสันดระที่เป็นการเทศน์ที่นอกฤดูกาลหรือการเทศน์ที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ

จะมีการจัดเลี้ยงญาติพี่น้องและผู้มาช่วยจัดเตรียมงานทั้งที่บ้านของเจ้าภาพและที่วัด ก่อนวันงาน (วันดา) วันที่ญาติพี่น้องมาร่วมขบวนแห่เครื่องอัฐบริหาร เครื่องประกอบพิธีไปวัด (วันขึ้นวัด) จัดเลี้ยงผู้ที่เข้าร่วมพิธีในวันที่มีการฟังเทศน์และวันหยาดน้ำ (วันถวายทาน) ทุกมือ แต่ถ้าหากเป็นงานบวชกะเป๊กตุ้ ก็จะมีการจัดเลี้ยงฉลองพระใหม่ที่บ้านเจ้าภาพในวันสุดท้ายอีกหนึ่งวันด้วย การจัดประกอบเลี้ยงในการเทศน์ลักษณะนี้ เจ้าภาพจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการประกอบเลี้ยงทั้งหมด แต่การประกอบเลี้ยงหรือการปรุงอาหาร ยังคงอาศัยญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียงเคียงกับเจ้าภาพ มาเป็นผู้ทำอาหารโดยอาจสับเปลี่ยนกันมาช่วย หรือหากผู้ใดมีเวลาว่างก็จะมาช่วยตลอดงาน เพราะการจัดเตรียมอาหารประกอบเลี้ยงในพิธีการเทศน์ลักษณะนี้ต้องจัดทำอาหารหลายๆ ชนิด หลายๆ มือหลายวัน ปริมาณอาหารที่จัดเลี้ยงในแต่ละมือก็มีปริมาณมาก เนื่องจากมีผู้มาร่วมในพิธีมากอาทิ ในวันแห่เครื่องอัฐบริหาร เครื่องประกอบพิธีไปวัด (วันขึ้นวัด) จะจัดเลี้ยงอาหารในมือเช้า มือกลางวันและมือเย็น ไปจนถึงมือเที่ยงในวันหยาดน้ำ (วันถวายทาน) นอกจากนี้ยังมีการจัดเลี้ยงอาหารมือกลางวันและมือเย็นในวันฉลองพระบวชใหม่ (ในกรณีที่มีการบวชกะเป๊กตุ้)

ประเภทและชนิดของอาหารที่ใช้ในการจัดงานเลี้ยงได้แก่ ถั่วคันทอด (ถั่วลันเตาทอด) น้ำพริกถั่วเหลืองหรือน้ำพริกอ่อนหรือน้ำพริกถั่วเน่าที่มีผักต้มเป็นเครื่องเคียง อาหารเจ้าพวก ผักผักบั้ง ผักคกล้า ไก่หรือหมู หรือปลาฮูป (ไก่หรือหมูหรือปลานำมาอบเข้ากับเครื่องแกงให้มีน้ำขลุกขลิก) แกงจืดผักกาดขาว หากเจ้าภาพมีฐานะดีก็จะมีอาหารพิเศษเพิ่มเติมอีก อาทิ ไข่เยี่ยวม้า ทรงเครื่อง ลาบหมู แกงไก่ ขาหมู ปลานึ่ง เป็นต้น

สรุปได้ว่าในขั้นตอนของการตั้งธรรมเนียมเวสสันดระนั้นมีขั้นตอนคล้ายๆ กัน เว้นแต่การเทศน์ในวันพระในช่วงเข้าพรรษาที่มีขั้นตอนปกติคือ การสวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีล อัญเชิญเทวดา ขอมมาพระรัตนตรัย อาราธนาธรรม พระสงฆ์เทศน์เวสสันดรในกัณฑ์ต่างๆ ที่เจ้าภาพต้องการให้เทศน์ ๑ กัณฑ์ต่อ ๑ รูป เสร็จจากการเทศน์มีการถวายกัณฑ์เทศน์ พระสงฆ์ให้พรเป็นการเสร็จสิ้นการเทศน์ในลักษณะนี้ ส่วนการเทศน์ เวสสันดรในลักษณะการเทศน์ที่เป็นประเพณีและการเทศน์ที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษหรือนอกเทศกาลนั้น จะมีขั้นตอนของพิธีกรรมคล้ายๆ ในขั้นตอนของการเทศน์เช่นในวันแรกของการเทศน์จะเป็นการเทศน์ธรรมย่อต่างๆ ที่มีเนื้อหาจบภายในผูกเดียวด้วยทำนองธรรมวัตร การเทศน์ธรรมย่อเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพเริ่มพิธีด้วยการสวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีล อัญเชิญเทวดาขอมมาพระรัตนตรัย อาราธนาธรรม ในการอาราธนาธรรมนั้นจะมีการกล่าวชื่อเจ้าภาพ จากนั้นก็จะเป็นการเทศน์ พระองค์เทศน์จะขึ้นต้นด้วย “นะโมตัสสะฯแล้วก็จะเดินเนื้อหาของคัมภีร์ธรรมไปจนจบกัณฑ์ด้วยบาลีว่า “นิฐิตังสัจจวรรณิเสษฯ” จากนั้นก็จะเป็นการถวายกัณฑ์เทศน์ พระองค์เทศน์ให้พร มัคคานยกประกาศเชิญเจ้าภาพและพระองค์เทศน์กัณฑ์ต่อไปขึ้นเทศน์จนหมดเจ้าภาพ จะเสร็จสิ้นในเวลาก่อนถึงเที่ยงคืนจะมีการพักให้ผู้สูงอายุและผู้ร่วมพิธีได้พักผ่อนจนเวลาอย่างเช้าสู่วันใหม่ก็จะเริ่มพิธีการเทศน์มหาเวสสันดร โดยเริ่มตั้งแต่ มัคคานยกนำสวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีล ชุมนุมเทวดา ขอมมาพระรัตนตรัย อาราธนาธรรมมหาเวสสันดร โดยเริ่มจากการเทศน์กัณฑ์ทศพรเรียงไปตามลำดับในการอาราธนาธรรมนั้นจะมีการกล่าวชื่อเจ้าภาพว่าเป็นใครเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์กัณฑ์ใดไปที่เท่าไร จากนั้นก็จะเป็นการเทศน์ พระองค์เทศน์จะขึ้นต้นด้วย “นะโมตัสสะฯแล้วก็จะเดินเนื้อหาของคัมภีร์ธรรมไปนั้นไปจนหมดหน้าและจบลงด้วยนิฐิตังสัจจวรรณิเสษจำห้องเหตุ ตามด้วยชื่อของกัณฑ์...ตามด้วยไปที่...ก็บังคมสมเด็จเจ้าฯ” จนเทศน์มาถึงกัณฑ์สุดท้ายคือกัณฑ์นครมคคานยกก็จะนิมนต์พระสงฆ์ที่เป็นองค์เทศน์ทุกรูปขึ้นมาบนพระวิหารเพื่อร่วมฟังเทศน์กัณฑ์นี้ จะมีการถวายด้วยข้าวดอกคอกไม้ให้พระสงฆ์และศรัทธาที่นั่งฟังเทศน์ในพระวิหาร การเทศน์กัณฑ์นี้ชาวไทจีนเรียกว่า “ธรรมฝนห่าแก้ว” เป็นกัณฑ์ที่กล่าวถึงพระเวสสันดรได้เสด็จกลับสู่พระนคร เมื่อองค์เทศน์ฯ มาถึงตอนที่กล่าวถึงฝนโบกขรพรรษตกลงมาจากท้องฟ้า ทั้งพระสงฆ์และผู้เข้าร่วมพิธีก็จะโปรยข้าวดอกคอกไม้ และเงินหรือธนบัตรที่พับเป็นรูปเรือหรือรูปต่างๆ เป็นการสมมุติว่าเป็นฝนโบกขรพรรษตกตามที่กล่าวไว้ในเนื้อหาคัมภีร์ เมื่อจบการเทศน์ในทุกๆกัณฑ์จะมีการเป่าสังข์ตีกลองสวดติ่มฆ้องกลองเพื่อเป็นสัญญาณว่าการเทศน์ได้จบลงแล้ว ทั้งเป็นการสื่อสารให้พระสงฆ์และเจ้าภาพกัณฑ์ต่อไปได้เตรียมตัว นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวแก่เทพดาให้มาอนุโมทนาและเป็นสักขีพยานในกุศลบุญด้วย มีการถวายกัณฑ์เทศน์ให้แก่องค์เทศน์โดยเจ้าภาพของกัณฑ์หรือตอนนั้นๆ จากนั้นมัคคานยกจะกล่าวนำถวายเครื่องบูชากัณฑ์เทศน์พระสงฆ์อนุโมทนาให้พรเป็นลำดับไปจน

จบพิธีในวันนั้น ก็จะหยุดพักชมการแสดงมหรสพและมีการจุดดอกไม้ไฟเป็นการเฉลิมฉลอง วันต่อมาจะเป็นการถวายทานหรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “วันหยาดน้ำ” จะมีการประกอบอาหารเลี้ยงผู้สูงอายุที่นอนวัดและผู้มาร่วมพิธีเมื่อรับประทานอาหารเช้าแล้วมัคนายกจะนำสวดมนต์ให้ว้พระขอขมาพระรัตนตรัย สมาทานศีล กล่าวอัญเชิญเทวดา มัคนายกกล่าวคำขอสุมาคร้วทาน กล่าวคำถวาย เครื่องไทยทานและภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ หากเป็นการเทศน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศไปให้กับญาติที่เสียชีวิตไปแล้วนั้นในขั้นตอนนี้พระสงฆ์รูปที่เป็นประธานจะเดินไปตามเครื่องประกอบพิธีพร้อมกับการนำเอาไม้ที่มีปลายทำด้วยเหล็กไปแตะตามข้าวของเครื่องใช้เครื่องประกอบพิธีที่เจ้าภาพอุทิศถวาย จนครบ พระสงฆ์อนุโมทนาให้พร หากเป็นการเทศน์เวสสันดรที่เป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กตู้ หลังจากเสร็จสิ้นการเทศน์มหาเวสสันดรแล้วในวันรุ่งขึ้นจะเป็นพิธีบรรพชาอุปสมบท เสร็จพิธีจะมีการเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มีร่วมงานเป็นอันเสร็จ

การเทศน์เวสสันดรที่จัดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศให้ญาติที่เสียชีวิตไปแล้ว และการเทศน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเป็กตู้ นั้น จะมีขบวนแห่เครื่องประกอบพิธีเครื่องภัณฑ์เทศน์จากบ้านเจ้าภาพไปยังวัดมีการอัญเชิญพระอุปัชฌาย์ มีการขึ้นหรืออัญเชิญท้าวจตุโลกบาลหรือท้าวทั้งสี่ ก่อนวันจัดงานด้วย

ตอนที่ ๓ คัมภีร์ธรรมที่ใช้ในเทศน์ในประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดร

นอกจากประเพณีการตั้งธรรมหรือฟังธรรมเทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกแล้ว ชาวไทจีน ในเชียงตุงมักจะสร้างคัมภีร์ธรรมเรื่องอื่นๆถวายวัดอีกด้วย จึงทำให้มีคัมภีร์ธรรมแพร่หลายและหมุนเนื่องตามวัดต่างๆตลอด ซึ่งคัมภีร์ธรรมเหล่านั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

๑) คัมภีร์ที่ใช้เทศน์รวมในประเพณีตั้งธรรมเวสสันดร หมายถึงคัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศน์ก่อนการเทศน์มหาเวสสันดรที่เรียกว่าธรรมย่อยประกอบด้วย คัมภีร์มาลัยเค้า คัมภีร์มาลัยปลาย คัมภีร์คำอาพัน อานิสงส์มหาชาติ คัมภีร์ธรรมสุขวิณะว้าวหลวง ธรรมค้ำนาม (ธรรมประจำวันเกิดและปีเกิด)

๒) คัมภีร์ธรรมที่นิยมสร้างขึ้นเพื่อถวายวัดส่วนใหญ่ จะเป็นคัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศน์ในงานอวมงคลเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายได้แก่ คัมภีร์ธรรมมหาวิบาก ธรรมมาลัยโศค ธรรมเปตพลี ธรรมวิบากรวมจิตหรืออานิสงส์รวมจิต ธรรมมหาอุณิพพาน ๓ ผูก ธรรมอานิสงส์ทาน หากคนตาย ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศนาในงานมงคล ซึ่งมักมีผู้สร้างถวายตามวัดต่างๆ ในเชียงตุงได้แก่คัมภีร์ธรรมเรื่อง ธรรมปารมี ธรรมอุณหัสนะ ธรรมไชยสังคหะ ธรรมโลกุตตระ ธรรมโลกาวุฒิ ธรรมคาถาเวียงแก้ว ธรรมแปดแล้งออกยอด(กาแลออกหน่อ) ธรรมเยหลวงร้องขวัญเช้า (ธรรมยั้งจางใหญ่และเรียกขวัญข้าว) รวมไปถึงธรรมอานิสงส์ต่างๆเช่น ธรรมอานิสงส์สร้างทานปารมี อานิสงส์ทานข้าวใหม่ เป็นต้น(แม่อุ๊ยบัวแก้ว, จายอ่องคำฟู, จายสามจิง, พระหลวงบุญเจ้าอวาสวัดบ้านพ่ายหรือบ้านฝ้าย, พระอออกสะนะ, พระลูกวัดวัดปางซาง, จายยอด, จายยี่, จายตาล, สัมภาษณ์, ๑๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๓)

คัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศน์ในประเพณีตั้งธรรมเวสสันดร (จะประกอบไปด้วยไปด้วยธรรมอุทิศหาคนตาย, ธรรมคำนามหมายถึงธรรมที่เกี่ยวกับปีเกิด เดือนเกิด วันเกิด ฯลฯ) ธรรมเพื่ออุทิศหาญาติพี่น้องที่ตายไป ซึ่งจะประกอบด้วย

ธรรมนิยานิกะ กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

ปีตะบาลี (เปตพลี) กล่าวถึงการมีความไม่ประมาท หมั่นทำบุญกุศลความดี มีกตัญญูต่อบิดามารดาครูอาจารย์ที่ล่วงลับไป พุทธถึงการตายของคนว่าหากได้กระทำความดีไว้ก่อนจะตาย หากมีสัตว์เรือกถึงบุญกุศลที่ได้ทำก็จะไปเกิดในสวรรค์ หากกระทำชั่วก็จะไปเกิดในนรกเนื้อหาซึ่งกล่าวถึงพระยาพิมพิสารได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เวฬุวนารามเพื่อถามปัญหาข้อข้องใจถึงพ่อแม่ญาติพี่น้องที่ได้ตายไปว่าไปเกิดที่ใดบ้างหากไปเกิดเป็นเปรตในนรกจะทำประการใดให้เขาเหล่านั้นได้หลุดพ้น ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าให้กระทำความบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ในเดือน 12 และยังได้กล่าวถึงการสร้างอาราม กุฏิวิหาร ศาลา อาศรม แก่สมณะ สร้างถนนหนทาง ถวาย ทานตุงจ้อ ฉัตร ผ้าอาบน้ำฝนสบงจีวร เครื่องบริโภคนแก่สมณะ ดังตอนหนึ่งที่ว่า “ซัมมะ ะรัง พุทธาติ ปุกกะละผู้ใดมีศรัทธาเลื่อมใส ได้สร้างอาราม กุฏิวิหาร ศาลากว้านดาน อาสะรมโรงอุปัชฌะ แก่สมณเจียงกาน สร้างหนทางเป็นสาธารณ มีศรัทธาตามตุงจ้อฉัตรการะบัตริ ดังผ้าอาบน้ำฝนสบงจีวระ เครื่องบวรวิโภคนแก่สมณะ ต้ามกาละป่าเวณิ เมื่อเดือนจี่ปีใหม่บ่อหื้อได้ขาด ปากันหยาดน้ำอุทิศะไปหา ผุงคนอันมรณาต้ายไปสู่โลกปายหน้า แม่นเขาเจ้าเข้าได้ไปตถถ้อยเจ้า อยู่ในห้องอบาย ได้เป็นเผดอสุรกาย และสัตตริจัน เขาก็จักได้รับส่วนบุญทานอันได้กระทำไว้ถ้า เขาก็จักอว้ยหน้าไปเกิดสุกตีสวรรค์ เสวยวิมาณคำอันผาเสริฐ ในจันฟ้าเลิศุดิตาฯ”

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

นิปานสูตร หรือนิพพานสูตรกล่าวถึง การที่พระพุทธเจ้าได้เทศนาสั่งสอนจัดระเบียบสงฆ์ ๘ หมื่นตระกูล อันมีพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางประชาบดี เป็นประธาน และภิกษุทั้งหลายว่าบุคคลผู้ใดอยากมีความสุข ๓ ประการ อันมีนิพพานเป็นที่สุด โดยให้รักษา ทวารทั้ง ๓ อันได้แก่

มือและเท้า ให้เว้นเสียจากการฆ่าสัตว์และลักทรัพย์ และรักษาตัวมิให้นำตนเองไปกระทำบาป
 วาจิตวาร โดยให้รักษาปากหรือคำพูดด้วยดี มโนทวาร คือการรักษาจิตใจแห่งตนเองมิให้หลงเข้าสู่
 การกระทำบาป หากรักษาไม่ได้ก็จะรับทุกข์ในอบายทั้ง 4 มีนรกเป็นต้นนอกจากนี้ยังได้พูดถึง
 อานิสงส์ของการสร้างกรรมถวาย โดยเฉพาะกรรมมหามูลนิปาณะสูตร ที่มีอานิสงส์สามารถนำพา
 เอาเปอตให้พ้นจากอบายภูมิได้

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 อานิสงส์น้านอง (ไม่แน่ใจว่า เป็นอานิสงส์ตามหาคนตาย) กล่าวถึงวิบากก่อก่อมจิต
 กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 มหามูลนิปาณ ๓ ผูกกล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้ว
 จะมีอานิสงส์ ดังนี้

ตำนานพระแก้วดอนเต้า กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 ปิตามรณา กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 มาตามรณา กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 วิทสุทธิยา กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 ปารมี กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 อุณหัสสะ กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 สุตันตะ กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้
 วินัย กล่าวถึง

โดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

กรรมค้ำนาม ซึ่งกรรมค้ำนามในงานครั้งนี้มีเจ้าภาพที่เกิดในวันอาทิตย์ วันจันทร์ วันศุกร์และวันเสาร์เท่านั้น ซึ่งผู้ที่เกิด

วันอาทิตย์ จะถวายกรรม อภิธรรมาหรือ สังคินี กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

วันจันทร์ จะถวายกรรม วิพังคะ กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

วันอังคาร ชาติกุลา กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

วันพุธ ปุคคบัญญัติ กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

วันพฤหัสบดี กถาวัตถุ กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ดังนี้

วันศุกร์ ถวายกรรมยะมะกะ กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ดังนี้

และวันเสาร์ ถวายกรรม มหาปีตฐาน กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ดังนี้

น้ำอ้อย หรือมหาโมสตาร กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

กรรมเวสสันตระ (มาลัยต้น-ปลาย, คาถาพัน, เวสสันตรชาดก, อานิสงส์ฯ)

กรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาเวสสันตระโดยเริ่มจาก

มาลัยต้น กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

มาลัยปลาย กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

คาถาพัน กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ดังนี้

มหาวิบากเวสสันตระ กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์กรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ ดังนี้

อานิสงส์เวสสันดรระ กล่าวถึงโดยมีคติและความเชื่อว่าเมื่อได้ทานคัมภีร์ธรรมเรื่องนี้แล้วจะมีอานิสงส์ดังนี้

สรุปได้ว่านอกจากประเพณีการตั้งธรรมหรือฟังธรรมเทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกแล้ว ชาวไทจีน ในเชียงตุงมักจะสร้างคัมภีร์ธรรมถวายวัดอีกด้วย ซึ่งคัมภีร์ธรรมเหล่านั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ คัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศนาร่วมในพิธีกรรมการตั้งธรรมเวสสันดรหรือที่ชาวไทจีนเรียกว่าธรรมย่อยได้แก่ คัมภีร์มาลัยคำ มาลัยปลาย คาถาพัน อานิสงส์มหาชาติ ธรรมสุขวิณะว้าวหลวง ธรรมค่านาม (ธรรมประจำวันเกิดและปีเกิด) และคัมภีร์ธรรมที่ใช้เทศน์ในงานมงคลได้แก่ ธรรมปารมี อุณหัสสะ ไชยสังคะ โลกุตตระ โลกาวุฒิ คาถาเวียงแก้ว แปดแล้ง ออกยอด(กาแลออกหน่อ) เขหลวงร้องขวัญเช้า (ธรรมขี้ฉางใหญ่และเรียกขวัญข้าว) รวมไปถึงธรรมอานิสงส์ต่างๆเช่น อานิสงส์สร้างทานปารมี ทานข้าวใหม่ และงานอวมงคลเช่น คัมภีร์ธรรมมหาวิบาก มาลัยโศค เปตพลี วิชากรอมจิตหรืออานิสงส์รอมจิต มหามูลนิพพาน ๓ ผูก อานิสงส์ทานหาคนตาย ฯลฯ

ตอนที่ ๔ คติความเชื่อ ค่านิยม และคุณค่าของประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรระที่มีต่อชาวไทจีนเมืองเชียงตุง

คติความเชื่อ ค่านิยม และการปรับเปลี่ยนของประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรระที่มีต่อชาวไทจีนเมืองเชียงตุง ในเรื่อง อานิสงส์ การสร้างธรรมถวาย ในการสร้างธรรมต่างๆ ถวายไว้กับวัดของชาวไทจีนนั้น มีความเชื่อกันว่า การสร้างธรรม การให้ธรรม การเขียนหรือจารย์ธรรมอานิสงส์ การสร้างธรรมมาสน์ เครื่องประกอบพิธี สัญลักษณ์เมื่อจบการเทศน์ มีแนวทางในการสืบทอดประเพณีความสำคัญของธรรมย่อย

ภาพที่ ๔.๑๓ “ตุ้งแฉิม” เครื่องประกอบพิธี ตั้งกรรมมหาเวสสันดรของชาวไทยจีน

ดังนั้นโดยมากแล้ว เจ้าศรัทธาหรือผู้รับเป็นเจ้าของจะเลือกรับเป็นเจ้าของภาพกัณฑ์ที่เชื่อกันว่ากรรมในกัณฑ์เหมาะกับราศีของตน คือ กัณฑ์ทศพร มี ๑๕ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีหนูหรือปีจิ้งจอก กัณฑ์หิมพานต์ มี ๑๓๔ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีวัวหรือปีเป่า กัณฑ์ทานกัณฑ์ มี ๒๐๘ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีเสือหรือปีชง กัณฑ์วนปเวศน์ มี ๕๗ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีกระต่ายหรือปีเหม้า กัณฑ์ชูชก มี ๑๕ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีงูใหญ่-พญานาคหรือปีสี กัณฑ์จุลพนมี ๑๕ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีงูเล็กหรือปีไส้ กัณฑ์มหาพน มี ๘๐ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีม้าหรือปีส่าง่า กัณฑ์กุมาร ๑๐๑ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีแพะหรือปีเมียด กัณฑ์มัทรี มี ๕๐ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีลิงหรือปีส่าง่า กัณฑ์สักกบรรพ มี ๔๑ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีไก่หรือปีเต่า กัณฑ์มหาธาตมี ๖๕ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีหมาหรือปีเสียด กัณฑ์กษัตริย์มี ๑๖ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกรรมสำหรับผู้ที่เกิดในปีหมู-ช้างหรือปีไก่ และกัณฑ์นคร มี ๔๘ พระคาถา เชื่อว่าเป็นกัณฑ์ที่ใช้สำหรับผู้ที่เกิดราศีใดก็ได้ทั้ง ๑๒ ราศี(พ่อนานตาล, พ่อนานสาม, ครุบาทพิพย์, สัมภาษณ์, ๑ กันยายน ๒๕๕๒)

ประเพณีการตั้งกรรมเวสสันดร หรือประเพณีการตั้งหมั้นหลวงของชาวไทจีนในเมือง เชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า นั้น หมายถึงประเพณีการฟังพระธรรมเทศนามหาชาติหรือมหา เวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือที่ชาวไทจีน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กรรมมหาปาง” ที่ได้ชื่อว่า “กรรมมหาปาง” คำว่า “กรรม” หมายถึง คำสั่งสอน หรือธรรมะของพระพุทธเจ้า “มหา” แปลว่าใหญ่ “ปาง” หมายถึง “ชาติ” สรุป ก็คือ เป็นพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้แสดงให้เห็นแก่ พระสงฆ์สาวกและถือว่าเป็นพระชาติ ที่ยิ่งใหญ่ หรือธรรมที่ยิ่งใหญ่ ประเพณีการเทศน์กรรมมหาเวสสันดรหรือกรรมมหาชาติของชาว ไทจีนในเมืองเชียงตุง โดยทั่วไปมักจะนิยมจัดในช่วงเข้าพรรษา (เดือน ๑๑) ของแต่ละปี หรือ ประมาณเดือนสิงหาคม-กันยายน ตรงกับประเพณีการตั้งกรรมหลวงหรือประเพณีเทศน์มหาชาติ ของชาวล้านนาไทยหรือชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธในทางภาคเหนือของประเทศไทยซึ่ง ชาวไทจีน มีความเชื่อว่า

ผู้ใดได้ฟังกรรมมหาเวสสันดรครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ๑,๐๐๐ คาถา จบในวันเดียวจะมี อานิสงส์ถึง ๕ ประการคือ

ประการที่ ๑ จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย์ ซึ่งจะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าใน อนาคต

ประการที่ ๒ จะได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร

ประการที่ ๓ จะไม่ไปเกิดในอบายเมื่อตายแล้ว

ประการที่ ๔ จะเป็นผู้มีลาภยศ ไม้ตรี มีความสุข

ประการที่ ๕ จะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลและถึงความพ้นทุกข์

(พระมหาธวัช เขมรโช ,๒๕๓๘)

การปรับเปลี่ยนของประเพณี

ปัจจุบันชาวเชียงตุงยังให้ความสำคัญกับประเพณีการตั้งกรรมเวสสันดรอยู่แม้สภาพ สังคมการเมืองการปกครองจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม ชาวไทจีนในแต่ละวัดยึดถือเป็นประเพณีมา โดยตลอดเมื่อถึงฤดูกาลตั้งกรรมเวสสันดรก็จะจัดงานนี้เป็นประจำต่อเนื่องกันทุกปี ทำให้คติ ความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งกรรมเวสสันดรของชาวไทจีนก็ยังดำรงอยู่ แต่ก็จะมีบางเรื่องที่มี การเปลี่ยนแปลงไป ตามสภาพเศรษฐกิจสังคมและสถานการณ์ของบ้านเมือง เช่น

๑. ระยะเวลาของการจัดงานตั้งกรรมมหาเวสสันดร แต่ก่อนมาชาวไทจีนเชื่อกันว่า ถ้าผู้ใดได้ฟังกรรมเวสสันดรตั้งแต่กัณฑ์แรกถึงกัณฑ์สุดท้ายจบภายใน ๑ คืน ๑ วัน จะได้รับ

อานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอาริยมตไตรยคั้งนั้น การจัดพิธีการเทศน์กรรมมหาเวสสันดรดังกล่าว จึงจัดขึ้นอย่างใหญ่โตและมีระยะเวลาในการจัดไม่น้อยกว่า ๗ วัน ซึ่งในแต่ละวันจะมีผู้มาร่วมในพิธีอย่างคับคั่งทำให้บริเวณวัดเนืองแน่นไปด้วยผู้คน แม้เวลาจะคึกคักเพียงใดก็ตาม ยังคงมีศรัทธาประชาชนหลังไหลมาร่วมฟังเทศน์และร่วมงานกันมากมาย เพราะสังคมชาวไทจีนในเมืองเชียงตุงเป็นสังคมชาวพุทธที่รักสงบ มีการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมต่อกันมาอย่างมั่นคง โดยเฉพาะในเรื่องของความกตัญญูกตเวทิต่อพ่อแม่บุญการี ญาติผู้ใหญ่ การดำรงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทางสายโลหิต เป็นสิ่งที่ชาวไทจีนให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับครอบครัวชาวไทจีนเป็นครอบครัวใหญ่ ครัวเรือนหนึ่งๆ จะอาศัยอยู่ร่วมกันตั้งแต่ปู่-ย่า ตา-ยาย พ่อแม่ ลูกหลาน เหลน เนื่องจากไม่มีความจำเป็นที่จะต้องออกไปหางานหรือประกอบธุรกิจในที่อื่น นอกจากนี้ชาวไทจีนยังมีคติความเชื่อในเรื่องของบาปบุญคุณโทษเชื่อในเรื่องของกรรม ส่วนทางด้านเศรษฐกิจของชาวไทจีนในสมัยก่อนเป็นระบบแลกเปลี่ยน ระบบอุปถัมภ์เกื้อกูลกัน ข้าวปลาอาหารพืชผักผลไม้ก็อุดมสมบูรณ์ ได้มาจากการผลิตด้วยตนเองในครอบครัว ส่วนในด้านการเมืองการปกครองของรัฐบาลทหารพม่าในอดีตนั้น ยังไม่เคร่งครัดเข้มงวดเกี่ยวกับการจัดพิธีกรรมต่างๆของชาวไทจีนและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในเขตการปกครอง

แต่ในปัจจุบันจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวไทจีนที่เป็นวัยทำงานต่างก็อพยพโยกย้ายออกไปหางานทำในต่างแดนที่ห่างไกล ทำให้ขาดแรงงานในวัยหนุ่มสาว บางหมู่บ้านบางครอบครัวจะเหลือเพียงผู้สูงอายุกับเด็กๆอยู่เฝ้าบ้านเรือนเท่านั้น ด้านค่าครองชีพในเมืองเชียงตุงก็เพิ่มขึ้น ทำให้ต้องประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรมต่างๆ การเมืองการปกครองของรัฐบาลทหารพม่าก็มีความเข้มงวดขึ้น การเดินทางไปมาหาสู่กันหรือการไปร่วมงานพิธีกรรมในยามค่ำคืนหรือยามวิกาลมีความยุ่งยากทำได้ไม่สะดวก จึงทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนประเพณีและพิธีกรรมในด้านของระยะเวลาในการจัดงานตั้งกรรมเวสสันดร ซึ่งอาจต้องมีการจัดพิธีการตั้งกรรมเวสสันดรให้ยืดหยุ่นไปตามสภาพสถานการณ์บ้านเมือง ทำให้วัดบางวัดต้องจัดพิธีกรรมหลายอย่างรวมเข้าด้วยกัน และจัดในช่วงเวลาเดียวกันเช่น

การจัดงานเทศน์มหาเวสสันดรควบคู่ไปกับการทำบุญอุทิศหาคนตาย หรือ “ตานจอมคนตาย”

การจัดงานเทศน์มหาเวสสันดรควบคู่ไปกับการบรรพชาและอุปสมบท (บวชกะเป็กตุ้)
การจัดงานเทศน์มหาเวสสันดรควบคู่ไปกับการเทศน์กรรมน้ำอ้อย, การถวายทานธรรมค้ำนาม, การถวายทานธรรมสุขวันฉะวู้หลวง เป็นต้น

หรืออาจจะจัดงานเทศน์มหาเวสสันดรผสมผสานไปกับพิธีกรรมหลายๆ อย่างในเวลาเดียวกัน ทำให้ระยะเวลาในการจัดงานต้องลดลงหรืออาจจะยืดอกออกไปก็ได้ แต่ทั้งนี้ใช้เวลาไม่เกิน ๗ วัน

จากการสอบถามและสัมภาษณ์ความคิดเห็นของชาวไทยจีน เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนของประเพณีในด้านของระยะเวลาการจัดงานนั้น พอสรุปได้ว่าระยะเวลาในการจัดงานตั้งกรรมมหาเวสสันดรลดลง การจัดพิธีกรรมหลายๆ อย่างเข้าด้วยกันนั้นเป็นสิ่งที่ดี เพราะลูกหลานญาติพี่น้องที่ไปทำงานในที่ห่างไกลหรือต่างถิ่นจะได้ไม่ต้องเสียเวลาในการทำงาน รวมไปถึงเป็นการประหยัดเวลาในการจัดเตรียมงานจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีเครื่องกัณฑ์เทศน์เพราะปัจจุบันมักใช้เครื่องกัณฑ์เทศน์สำเร็จรูปที่มีวางขายอยู่ตามท้องตลาดชายแดนระหว่างจังหวัดท่าขี้เหล็กของสหภาพพม่าและอำเภอแม่สายจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังมีการนำเข้าไปวางขายในภาคหลวงเมืองเชียงตุงด้วยทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ อีกประการหนึ่งเนื่องจากคนในวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงานชาวไทยจีนต้องออกไปทำงานในที่ห่างไกลทำให้ขาดแรงงานในการจัดเตรียมสถานที่ขาดแรงงานที่จะเป็นผู้ประกอบเลี้ยงอาหารในงานตั้งกรรมเวสสันดรจึงทำให้เกิดการจ้างงานขึ้นอีกด้วย แต่ทั้งหมดนี้ไม่ได้มีผลต่อคติและความเชื่อของคนไทยจีนที่มีต่อการตั้งกรรมมหาเวสสันดรแต่อย่างใด

๒. สิ่งของบูชาหรือเครื่องประกอบพิธี

เกี่ยวกับสิ่งของเครื่องบูชาและเครื่องประกอบพิธีในการตั้งกรรมมหาเวสสันดรนั้น แต่ก่อนมักจะจัดเครื่องประกอบพิธี เครื่องบูชาและกัณฑ์เทศน์ตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่องของกรรมเวสสันดรอย่างครบถ้วนโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น มีช่อหรือจำนวน ๑,๐๐๐ อันก็ทำจากกระดาษสา เทียนจี๊จำนวน ๑,๐๐๐ เล่มก็พันขึ้นเองโดยใช้จี๊ซึ่งที่มีอยู่ในป่าตามธรรมชาติ ดอกไม้จำนวน ๑,๐๐๐ ดอก ข้าวจำนวน ๑,๐๐๐ ก้อน ประทีปจำนวน ๑,๐๐๐ ดวง เป็นต้น แต่ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจเทคโนโลยี สังคมการเมืองและการปกครอง การที่จะหาวัสดุสิ่งของเครื่องบูชาให้ครบถ้วนอย่างละ ๑,๐๐๐ นั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยากเนื่องจากไม่มีกำลังคน กำลังทรัพย์ จึงจำเป็นต้องลดจำนวนหรือตัดเครื่องประกอบพิธีบางอย่างออกไปเช่น ดอกไม้จำนวน ๑,๐๐๐ ดอก ก็จะใช้ดอกไม้ไฟหรือที่ชาวไทยจีนเรียกว่า “ไฟดอกไม้” แทนการบูชาด้วยดอกไม้ ๑,๐๐๐ ดอก หรือใช้ข้าวดอก^{๒๕} แทนดอกไม้ก็ได้ ซึ่งเราจะพบเห็นการใช้ข้าวดอกโปรยในการเทศน์กัณฑ์นคร หรือบางท้องถิ่นอาจจะนำหญ้าคามากเป็นต้นแล้วปักกระดาษเงินกระดาษทอง เป็นดอกไม้ดอกเล็กๆ ปักไว้บนต้นหญ้าคา เป็นแบบถาวรเพื่อประหยัดเวลาและงบประมาณ

^{๒๕} “ข้าวดอก” หมายถึง ข้าวเปลือกที่นำมาคั่วให้แห้งแตกเป็นดอกบาน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.พ.ศ.๒๕๕๒)

เมื่อใช้แล้วก็สามารถเก็บรักษาไว้ใช้โอกาสต่อไปได้ ส่วนประทีป ๑,๐๐๐ ดวงนั้นแต่ก่อนชาวไทจีนจะนำเอาดินเหนียวมาปั้นทำเป็นถ้วยเล็กๆ แล้วฝั้นฝ้ายพื้นเมืองทำเป็นดินกา^{๓๐} หรือชนวนวางไว้ตรงกลางถ้วย จากนั้นก็ยัดขี้ผึ้งเทลงไปให้เต็มถ้วย ทิ้งไว้ให้ขี้ผึ้งแข็งตัว เรียกว่า “ผ่างประทีป” เมื่อถึงวันงานมีการนำมาจุดเป็นพุทธบูชาเรียกว่า “พะตีปปีนดวง” แต่ในปัจจุบันเพื่อความสะดวกรวดเร็วประหยัดเวลาและเงินในการจัดทำจึงใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นแท่งเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ มิลลิเมตรยาวประมาณ ๑ ฟุต พันด้วยฝ้ายพื้นเมืองชุบน้ำมันพืชแทนน้ำมันงาหรือน้ำมันมะพร้าว มาจุดแทนโดยถือว่า การนำเอาฝ้ายชุบน้ำมันมาพันกับไม้จุดแทนผ่างประทีปนั้นคำว่า “พัน” ใช้สมมุติแทนจำนวน ๑,๐๐๐ หรือแม้แต่สังฆทานก็เริ่มใช้ถังพลาสติกสี่เหลี่ยมภายในบรรจุด้วยเครื่องบริโภคข้าวปลาอาหารแห้ง ที่มีวางขายตามร้านค้าและร้านสังฆภัณฑ์ในประเทศไทยบ้างแล้ว ทั้งนี้เพราะมีชาวพุทธจากประเทศไทยส่วนหนึ่งนำไปถวายพระสงฆ์เมืองเชียงตุงในโอกาสต่างๆ ประกอบกับเห็นภาพจากสื่อทางโทรทัศน์ในประเทศไทย จึงมีร้านค้าบางร้านในเชียงตุงนำเอาไปเป็นแบบอย่างจัดทำขึ้นจำหน่าย นอกจากนี้สังฆทานพลาสติกส่วนหนึ่งก็มีการนำไปจากตลาดทำจีเหล็ก-แม่สายชายแดนไทย-พม่า แต่ก็มีบางอย่างที่ยังคงไว้เช่น หอปราสาทหรือธรรมาสน์แก้ว ที่ทำจากกระดาษหรือหอปราสาทที่ทำจากขี้ผึ้งที่ชาวไทจีนเรียกว่า “หอปราสาทผึ้ง” ซึ่งในปัจจุบันนี้หอปราสาทผึ้งก็เริ่มที่จะหายไปเพราะราคาของขี้ผึ้งและค่าจ้างในการจัดทำสูงขึ้นตามยุคสมัยเป็นต้น สาเหตุที่ยังคงสร้างหอปราสาทหรือธรรมาสน์แก้วไว้ เพราะชาวไทจีนมีความเชื่อว่า หากผู้ใดได้สร้างหรือถวายหอปราสาทในการเทศน์มหาเวสสันดรชาวมืดตายจากโลกนี้ไปจะได้ไปอยู่ในสวรรค์มีปราสาทเป็นที่อยู่อาศัยหรือหากมีการถวายหอปราสาทเพื่ออุทิศไปให้กับญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว บุญกุศลนั้นจะทำให้เขาเหล่านั้นได้อยู่ในที่ที่มีข้าทาสบริวารแวดล้อม เป็นต้น

๓. จุดมุ่งหมายของการฟังธรรมเทศนา

ในการฟังธรรมมหาเวสสันดรของชาวไทจีนนั้น แต่ก่อนชาวไทจีนมีความศรัทธาและนิยมฟังธรรมเวสสันดร เพื่อเป็นการสั่งสมบุญบารมีหวังในพระนิพพานหรือการได้ไปเกิดใหม่ในยุคของพระศรีอาริยมตไตรย นอกจากนี้ยังเป็นการฟังเพื่อให้ได้เนื้อหาสาระแล้วนำไปบอกเล่าสั่งสอนแก่ลูกหลานและผู้ที่มีสนใจฟัง เพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจให้เป็นผู้ที่มีจิตเมตตา ใฝ่ในการทำบุญ การเสียสละ และการกตัญญูรู้คุณบิดามารดาผู้มีพระคุณ นอกเหนือไปจากคติและความเชื่อในการได้เป็นเจ้าภาพหรือการได้ฟังธรรมมหาเวสสันดรแล้วชาวไทจีนยังมีความศรัทธาในจริยวัตรปฏิบัติของพระเวสสันดรในด้านกาให้ทาน ความอดทนต่อความยากลำบากของพระนางมัทรี และกัณหา-ชาลี ที่ต้องออกจากวังไปอาศัยอยู่ในป่าได้รับทุกขเวทนา ซึ่งเป็นแบบอย่างให้แก่ชาว

^{๓๐} “ดินกา” ทำจากเส้นฝ้ายพันเป็นเกลียวลักษณะคล้ายดินของนกกา จึงเรียกว่า “ดินกา”

ไต้หวัน ทำให้เขามีความเพียรในการนั่งฟังธรรมเทศนาจนสามารถจดจำเรื่องราวของพระเวสสันดรได้อย่างแม่นยำ

แต่ปัจจุบันนี้เนื่องจากผู้คนมีภาระหน้าที่มากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลายานั่งฟังการเทศน์มหาเวสสันดระได้ครบทุกกัณฑ์ จึงต้องฟังธรรมเทศนาเรื่องมหาเวสสันดระพอประมาณตามแต่จะมีเวลาเพื่อเอาอานิสงส์เท่านั้น หรือบางคนก็มานั่งฟังเฉพาะกัณฑ์ที่ตนชอบหรือสนใจเช่น กัณฑ์มัทรี ที่มีทำนองการเทศน์ที่ออกอ่อน นุ่มนวลไพเราะ บางคนก็มานั่งฟังเฉพาะกัณฑ์ที่ตนเองรับเป็นเจ้าภาพทำให้ไม่มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของมหาเวสสันดระทั้งหมดมากนัก ซึ่งแตกต่างจากผู้ที่ยุติเพียรพยายามตั้งใจฟังโดยตลอดหรือครบทุกกัณฑ์ จึงทำให้รู้เรื่องและเข้าใจดีกว่า แต่ในด้านทัศนคติของชาวไต้หวัน ก็ยังคงมีความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ของการฟังเทศน์มหาเวสสันดระ และการได้เป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์มหาเวสสันดระกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งอยู่ จากการที่ได้เข้าร่วมพิธีและจากการสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรม จะเห็นว่าหากชาวไต้หวันไม่มีกิจธุระจำเป็นจริงๆ เขาเหล่านั้นก็จะอยู่ในบริเวณวัด ช่วยทำภารกิจอื่นๆ หรือช่วยเหลืองานที่เกี่ยวข้องกับพิธีการตั้งธรรมมหาเวสสันดระไปด้วย แม้จะไม่ได้มานั่งฟังการเทศน์อย่างเป็นทางการก็มักจะลักษณะในพระวิหารก็ตาม

๔. ความร่วมมือของชุมชนหรือการช่วยงานของคนในชุมชน ในอดีตที่ผ่านมาชาวไต้หวันจะให้ความสำคัญกับประเพณีการตั้งธรรมมหาเวสสันดระทุกลักษณะทุกรูปแบบ เพราะมีความเชื่อว่า การได้ฟังธรรม การได้มีส่วนร่วมในการตั้งธรรมมหาเวสสันดระดังกล่าว ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เข้าไปนั่งฟังในพระวิหารก็ตาม หากได้มีโอกาสช่วยงานเช่น ได้ร่วมจัดเตรียมงาน ร่วมขบวนแห่ขบวน ในวัน“ขึ้นวัด” หรือแม้แต่ได้ลงมือลงแรงช่วยทำอาหาร ล้างจานเก็บกวาดขยะ ก็เชื่อว่าได้รับอานิสงส์เหมือนกับการได้นั่งฟังธรรมทุกประการ

แต่ในปัจจุบันจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการอพยพออกไปทำงานในที่ต่างถิ่นห่างไกล ทำให้ขาดกำลังคนในการดำเนินงานจึงเกิดการจ้างงาน จ้างคนต่างถิ่นหรือชาวเขาให้มาช่วยงาน หรือมีการจ้างผู้รับเหมาประกอบเลี้ยงอาหารในบางครั้ง อันเป็นสาเหตุของการปรับเปลี่ยนไปของประเพณี ในด้านทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ชาวไต้หวันคิดว่าแม้จะมีการจ้างงานเกิดขึ้นแทนการช่วยงานด้วยความเต็มใจหรือตามแรงศรัทธาเหมือนแต่ก่อนๆ มากก็ไม่มีความเชื่อในอานิสงส์ของการตั้งธรรมมหาเวสสันดระเปลี่ยนไป

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงใหม่ สหภาพพม่ามีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรและวิเคราะห์ คติความเชื่อ ค่านิยม คุณค่าของประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรที่มีต่อชาวไทยจีนเมืองเชียงใหม่ สหภาพ เป็นการศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือชาวไทยจีน ที่เป็นศรัทธาของวัด ๔ วัด ที่อาศัยอยู่ในเขตเวียง เชียงตุง หรือในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ จำนวน ๕๐ คน ประกอบด้วยเจ้าอาวาสวัดหรือพระเถระที่เป็นผู้นำทางศาสนาจำนวน ๑๐ รูป ผู้ประกอบพิธีกรรมหรือมัคนายกจำนวน ๑๐ คน ผู้อาวุโสทั้งชาย และหญิงชาวไทยจีนที่อาศัยอยู่ในเขตเวียงเชียงใหม่ จำนวน ๑๐ คน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งชายและหญิง จำนวน ๒๐ คน มีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่วิจัยคือ เป็นวัดของชาวไทยจีนที่ตั้งอยู่ในและนอกเขต กำแพงเมืองเชียงใหม่อย่างละ ๒ วัด การคัดเลือกคัมภีร์ธรรมเวสสันดรชาดก และคัมภีร์ธรรมที่ใช้ในการเทศน์ จากแหล่งต่างๆคือคัมภีร์ธรรมเวสสันดร (ไม่ปรากฏชื่อผู้คัดลอก และปีที่คัดลอก) ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของ รองศาสตราจารย์ ดร.อนาโตน เป็ลดิเยร์ (ARP.๐๘๖) เป็นฉบับหลักในการศึกษาด้านวรรณกรรม จำนวน ๑ เล่ม คัมภีร์ธรรมเวสสันดรชาดก ฉบับวัดสายเมือง เอ็งท่า จี้เหล็ก สหภาพพม่า ฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทย (เชิงราย : แม่สายการพิมพ์, ไม่ระบุปีที่พิมพ์) เป็นฉบับรอง เพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูล ซึ่งคัมภีร์ธรรมทั้ง ๒ ฉบับนี้มีอายุและวิธีการในการสร้างต่างกัน ส่วนการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเฉพาะด้าน ใช้วิธีการแบบ Snow Ball Sampling Technique คือการถามไปเรื่อยๆจนทราบชื่อบุคคลที่ถูกกล่าวอ้างถึงมากที่สุดในความเป็นผู้รู้เฉพาะด้าน เลือกแบบเจาะจงในกลุ่มผู้นำด้านวัฒนธรรมไทยจีนและเลือกแบบง่ายจากกลุ่มผู้ที่ระบุว่าตนเองเป็นชาวการนำเสนอผลการศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Descriptive Analysis) สรุปผลการศึกษาค้นคว้าอภิปรายผลและเสนอแนะได้ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า

๑. ประเพณีการตั้งธรรมเนียมเวสสันดรของชาวไทยจีน หมายถึงประเพณีการเทศน์มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธชาดกที่แพร่หลายและรู้จักกันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถือได้ว่าการเทศน์มหาเวสสันดรเป็นประเพณีที่ชาวไทยจีนได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพราะมีความเชื่อว่า ผู้ที่ได้ฟังการเทศน์ธรรมเวสสันดรจะได้รับอานิสงส์มากเมื่อตายไปจะได้ไปเกิดในพระศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรย ในการประกอบพิธีตั้งธรรมเนียมเวสสันดรของชาวไทยจีนในเมืองเชียงตุงนั้น จะมีการจัดเตรียมสถานที่ในการเทศน์เครื่องประกอบพิธีและขั้นตอนในการประกอบพิธีหลายอย่างหลายขั้นตอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้เป็นเจ้าภาพ นอกจากนี้ยังพบว่าประเพณีการเทศน์มหาเวสสันดรของชาวไทยจีน ในเมืองเชียงตุงนั้นเป็นประเพณีแห่งการรวมญาติเป็นประเพณีบุญนิยมมากกว่าวัดนิยม เพราะบรรดาญาติพี่น้องที่ไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่นห่างไกลจะกลับมาร่วมพิธีและมาช่วยงานกันอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังพบว่า ประเพณีการตั้งธรรมเนียมเวสสันดร เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่างๆ

๒. รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเนียมเวสสันดรของชาวไทยจีน แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่

๒.๑ รูปแบบที่เป็นเทศกาลหรือประเพณี แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

๒.๑.๑ ลักษณะที่เทศน์ในวันพระช่วงฤดูเข้าพรรษา

๒.๑.๒ ลักษณะที่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๑๑ของชาวไทยจีน

๒.๒ รูปแบบที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ แบ่งออกเป็น

๓ ลักษณะได้แก่

๒.๒.๑ ลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้น โดยเฉพาะ

๒.๒.๒ ลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระ
เป็กตุ้

๒.๒.๓ ลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศให้
ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว

อภิปรายผล

๑. ผลจากการวิเคราะห์ประเพณีการตั้งกรรมเวสสันดรของชาวไทย พบว่า

ประเพณีการตั้งกรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกในเมืองเชียงตุง เป็นประเพณีที่ได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมีความเชื่อว่าผู้ที่ได้ฟังการเทศน์กรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกจะได้รับอานิสงส์มากเมื่อตายไปจะได้ไปเกิดในพระศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรย สอดคล้องกับ ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๒๖ : ๒) ซึ่งกล่าวว่า ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลของมัลลยสูตรที่กล่าวถึงพระมัลลยเถระผู้นำข่าวสารจากพระศรีอาริยมตไตรยมาแจ้งแก่ชาวโลก โดยให้มนุษย์ทั้งหลายสักการบูชาพระธรรมเทศนามหาชาติเวสสันดรชาดกแล้วนั่งฟังให้จบในเวลาวันเดี่ยวนั้นจะได้สำเร็จอรรถผลและได้พบพระศรีอาริยมตไตรยในอนาคต

นอกจากนี้ในหนังสือเทศน์มหาชาติปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในมงคลวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕๐ พรรษา ของสำนักงานพุทธมณฑล (๒๕๔๘:๔๑) ยังได้กล่าวถึงอานิสงส์ในการฟังเทศน์มหาชาติว่ามี ๕ ประการคือ

- ๑) จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งจะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต
- ๒) จะได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร
- ๓) จะไม่ไปเกิดในอบายเมื่อตายแล้ว
- ๔) จะเป็นผู้มีลาภยศ ไม้ตรี และความสุข
- ๕) จะได้รับบรรลุ มรรค ผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

ในการตั้งกรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกนั้นจะมีการกำหนดวัน เวลา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวันเพ็ญเดือน๑๑ การศึกษาของโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน (๒๕๕๒ : (๖๘-๗๐) พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทจีนในเมืองเชียงตุงถือว่าประเพณี“การตั้งกรรมเวสสันดร” เป็นประเพณีสำคัญ เป็นการนำวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเทศนา นิยมจัดขึ้นในช่วงเข้าพรรษา คือเดือน ๑๑ แต่บางครั้งอาจจัดในเดือนอื่นๆ ก็ได้ตามความต้องการของวัดหรือเจ้าภาพ โดยมีระยะเวลาในการจัดงานแต่ละครั้ง อาจใช้ ๓-๗ วัน สอดคล้องกับ พระครูปลัดชูเกียรติ สุกิตติโก (๒๕๕๒) ที่กล่าวว่า หากเป็นธรรมที่มีใช้เรื่องมหาชาติแล้วก็มักจะฟังกันไม่เกิน ๗ วัน แต่หากเป็นเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติแล้วอาจมีการฟังธรรมต่อเนื่องกันไปถึง ๗ วัน ก่อนที่จะเทศน์มหาชาติก็จะเทศน์เรื่องอื่นไปเรื่อยๆ พอจะถึงวันสุดท้าย ก็จะเทศน์ด้วยคัมภีร์ชื่อมัลลยต้น มัลลย

ปลาย และอานิสงส์มหาชาติ รุ่งขึ้นเวลาเช้ามีดก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพรไปเรื่อยๆ จนครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งมักจะไปเสร็จสิ้นในเวลาทุ่มเศษ

สถานที่จัดการเทศน์ธรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกก็คือวัด ซึ่งจะมีการประดับตกแต่งบริเวณวัดให้เหมือนกับเป็นป่าหิมพานต์ และจัดเตรียมเครื่องบูชาที่เกี่ยวข้องอาทิ กัณฑ์เทศน์เครื่องอัฐบริขาร ส่วนการนิมนต์พระก็จะนิมนต์พระภิกษุสามเณรจากวัดต่างๆ มาเป็นองค์เทศนาโดยแบ่งกัณฑ์ธรรมในแต่ละกัณฑ์ออกเป็นส่วนๆ แจกจ่ายให้พระทุกรูปในเมืองเชียงตุงได้เทศนา เมื่อพระเทศนาเสร็จก็จะมีการถวาย กัณฑ์เทศน์และเครื่องอัฐบริขารที่เกี่ยวข้อง จากนั้นก็จะมีการถวายอาหารเพลแด่พระภิกษุสงฆ์และเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มาร่วมในพิธี

กัณฑ์ธรรมที่ใช้เทศน์ในประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกของชาวไทจีน เมืองเชียงตุงนั้นพบว่ามีการย่ออีกหลายๆ เรื่อง รวมไปถึงกัณฑ์ธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตั้งธรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดก ได้แก่ มาลัยต้น-ปลาย คาถาพัน เวสสันดรชาดก และอานิสงส์ เป็นต้นซึ่งกัณฑ์ธรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาดกอนนิบาต และเป็นกัณฑ์ธรรมที่ใช้เทศน์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องที่ได้ตายไปแล้ว

๒. ผลจากการวิเคราะห์ด้านความเชื่อ ของประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกที่มีต่อ ชาวไทจีนเมืองเชียงตุง สหภาพพบว่า คนไทจีนในเชียงตุง มีความเชื่อเรื่องของบาปบุญ เชื่อว่าใครทำในสิ่งที่ดีก็จะได้รับผลกรรมดี ใครประพฤติกรรมชั่วก็จะได้รับผลของกรรมนั้น ค่านิยมในประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกของคนไทจีนนั้นพบว่าคนไทจีนนิยมที่จะเป็นเจ้าภาพในการเทศน์เวสสันดรอย่างน้อยสักครั้งหนึ่งในช่วงชีวิตนี้ ด้านคุณค่าของประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกนั้นพบว่า ประเพณีดังกล่าวมีคุณค่าทางด้านจิตใจของชาวไทจีน เพราะวัดเป็นแหล่งรวมใจของคนไทจีนที่นับถือศาสนาพุทธ คุณธรรมคำสอนที่สอดแทรกในเนื้อเรื่องในกัณฑ์ธรรมสามารถกล่อมเกลาจิตใจของผู้ฟังให้เป็นคนอ่อนโยน มีเมตตา กรุณา กตัญญู รู้คุณผู้มีพระคุณ สอนให้เป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรม คุณค่าทางสังคม พบว่าประเพณีตั้งธรรมเวสสันดรหรือมหาเวสสันดรชาดกนั้นก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีเกิดขึ้นในกลุ่มชนชาวไทจีน เพราะจะมีการบอกบุญส่งข่าวคราวไปสู่ญาติพี่น้องมิตรสหาย เพื่อเชิญชวนให้มาร่วมทำบุญสอดคล้องกับ กัญญา ชมศิลป์ และอัมพิกา เกรือนิล (๒๕๕๒) กล่าวว่า พิธีตั้งธรรมหลวงเป็นพิธีการเทศน์มหาชาติซึ่งมีทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์ วัตถุประสงค์ของการจัดพิธีตั้งธรรมหลวงคือเป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำบุญร่วมกันในเชิงสามัคคีธรรม เพราะโดยส่วนใหญ่การทำบุญ จะมีลักษณะเป็นปัจเจก แต่หากมีการตั้งธรรมหลวงคนในชุมชนก็จะได้มีโอกาสร่วมบุญร่วมกุศลโดยถือเป็นงานของชุมชน ดังที่พระพิจิตรธรรมพาที (๒๕๔๓ : ๓) กล่าวว่า มหาชาติหรือเวสสันดรชาดก เป็นกัณฑ์ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณกาล เป็นกัณฑ์ที่

หล่อหลอมอักษาศักดิ์ของผู้คนภายในชาติให้เสียสละ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้อภัยแก่กัน ดังอุปนิสัยของพระเวสสันดร ที่สืบทอดมาเป็นอุปนิสัยของคนไทยจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าปัจจุบันจะอ่อนล้าไปบ้างแต่คัมภีร์เรื่องนี้ยังช่วยลดช่องว่างทางสังคมได้ มหาชาติจึงมีคุณค่าหลายประการ ส่วนเรื่องการจัดเตรียมสถานที่ และเครื่องประกอบพิธีก็ยังทำให้เกิดการถ่ายทอดศิลปะ วัฒนธรรม และเกิดการอนุรักษ์ศิลปะเหล่านั้นให้สืบทอดต่อกันในรุ่นต่อไปได้เป็นอย่างดี

๒. ผลจากการวิเคราะห์รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทจีนนั้น สามารถแบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบคือรูปแบบที่จัดขึ้นเป็นเทศกาลหรือประเพณีซึ่งรูปแบบนี้ยังสามารถ แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ ๑ เป็นการเทศน์เวสสันดรที่เหมือนการเทศน์เรื่องราวหรือคัมภีร์ธรรมทั่วไป ที่มีการจัดขึ้นในบางวัดบางท้องถิ่นในเมืองเชียงตุงและวัดรอบนอกเท่านั้น ในการเทศน์ลักษณะนี้จะไม่มีการเตรียมสถานที่หรือเครื่องประกอบพิธีแต่ประการใด นอกจากนี้ยังพบว่าการเทศน์ในลักษณะนี้จะไม่เรียกว่าการตั้งธรรม แต่จะเรียกว่าการฟังธรรมหรือการเทศน์ธรรม ตามชื่อถ้อยคำเท่านั้น

ลักษณะที่ ๒ เป็นการเทศน์เวสสันดรที่มีลักษณะการจัดพิธีใหญ่ขึ้นมาจากลักษณะที่ ๑ อีกระดับหนึ่ง โดยจะจัดกันในช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ การเทศน์มหาเวสสันดรลักษณะนี้ ชาวบ้าน หรือคณะศรัทธาของวัดจะจัดเป็นส่วนรวม หรือที่ชาวไทจีน เรียกว่า “หน้าหมู” มีการจัดตกแต่งบริเวณพิธี ด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นกล้วย ประดับฉัตรธงหรือตุ่งหรือ “จ้อ”

บางแห่งอาจจะมีการถวายหอบปราสาทที่ทำขึ้นด้วยกระดาษ หรืออาจจะทำจากขี้ผึ้ง สำหรับใช้เป็นธรรมาสน์สำหรับพระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเทศนา ในการตั้งธรรมเวสสันดรลักษณะนี้อาจจะมีการทำบุญอุทิศไปหาญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว ด้วย นอกจากนี้ยังมีการจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับผู้ตายไว้ด้วย

ด้านระยะเวลาในการเทศน์นั้นก็ใช้เวลา ๓ วัน จะมีการนิมนต์พระภิกษุจากวัดต่างๆ ในเมืองเชียงตุงมาเป็นองค์เทศน์ มีการแบ่งคัมภีร์ธรรมแต่ละกัณฑ์ออกเป็นใบๆ เพื่อแจกจ่ายไปให้พระสงฆ์ได้เป็นองค์เทศน์อย่างทั่วถึง ในแต่ละวันจะมีขั้นตอนและพิธี เริ่มจาก ปู่อาจารย์นำสวดมนต์ไหว้พระ ขอมมาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ๕ กล่าวอัญเชิญเทวดา อาราธนาธรรม เทศน์ธรรมย่อยต่างๆ ที่มีเจ้าภาพประสงค์จะฟังการเทศน์คัมภีร์ธรรมเหล่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคัมภีร์ธรรมที่เกี่ยวกับการการอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย ในการเทศน์คัมภีร์ธรรมเหล่านี้ จะไม่มีการแบ่งคัมภีร์ธรรมออกเป็นแผ่นๆ เหมือนการเทศน์มหาเวสสันดร เมื่อเทศน์จบกัณฑ์แล้วก็จะมีการเป่าสังข์ตีกัณธการ พระสงฆ์ให้พร เป็นเสร็จสิ้นการเทศน์ธรรมย่อย เมื่อถึงเวลา ๒๔.๐๐ น. ก็จะเริ่มเทศน์

คัมภีร์ธรรมที่เกี่ยวข้องกับกรรมเวสสันตระ เช่น มาลัยเคঁา มาลัยปลาย คาถาพัน อานิสงส์มหาเวสสันตระ เป็นต้น เมื่อถึง เวลา ๐๐.๐๐ น. จะเริ่มพิธีโดยสวดมนต์ไหว้พระ ขอมมาพระรัตนตรัย สมาทานศีล๕ กล่าว อัญเชิญเทวดา อาราธนาธรรม และเริ่มเทศน์กรรมมหาเวสสันตระ ตั้งแต่กัณฑ์กัณฑ์ทศพร ไปเรื่อยๆ จนถึงกัณฑ์นครอันเป็นกัณฑ์สุดท้ายของกรรมเวสสันตระ ทุกครั้งที่จบการเทศน์ในแต่ละวารหรือใบ จะมีการเป่าสังข์ ตีกังสดารตีฆ้องกลองเป็นอาณัติสัญญาณ ว่าการเทศนาได้จบลงแล้ว เป็นการสื่อสารให้เจ้าภาพและพระสงฆ์ที่จะมาเป็นองค์เทศน์กัณฑ์ต่อไปได้เตรียมตัว นอกจากนี้ยังพบว่า การกระทำดังกล่าวชาวไทจีนมีความเชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวแก่เทพยดาให้มาอนุโมทนาและเป็นสักขีพยานในกุศลบุญด้วย จากการศึกษายังพบว่าการจุดดอกไม้ไฟ มีการโปรยข้าวตอกดอกไม้และเงินจ้ดหรือธนบัตรที่พับเป็นรูปเรือและรูปลักษณะต่างๆ เป็นการสมมุติว่าเป็น “ฝนโบกขรพรรษ” ตกลงมาเมื่อพระเวสสันตระได้เดินทางกลับเข้าเมือง

วันที่สามของการเทศน์ จะ เริ่มพิธีเวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น และมีขั้นตอนต่างๆเหมือนสองวันแรก จะมีแตกต่างจากวันอื่นๆก็คือมีการกล่าวคำขอมมาและกล่าวคำถวายเครื่องไทยทานอาหารเพลแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนา เสร็จพิธีก็เป็นการเลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงาน

๒.๑.๑ ลักษณะที่เทศน์ในวันพระช่วงฤดูเข้าพรรษา

เป็นการเทศน์มหาเวสสันตระที่จัดขึ้นในทุกวันพระช่วงเทศกาลเข้าพรรษาซึ่งจะจัดขึ้นในวัดบางวัดเท่านั้น โดยจัดการเทศน์มหาเวสสันตระวันพระละ๑ กัณฑ์เรียงลำดับไปตั้งแต่กัณฑ์ทศพร กัณฑ์ที่ ๑ ในการเทศน์ลักษณะนี้จะนิมนต์พระในวัดนั้นๆขึ้นมาเป็นองค์เทศน์ ไม่มีการจัดตกแต่งสถานที่หรือเครื่องประกอบพิธีแต่อย่างใดจะมีก็เพียงแต่กัณฑ์เทศน์เท่านั้น

๒.๑.๒ ลักษณะที่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๑๑ ของชาวไทจีน

ในการจัดการเทศน์มหาเวสสันตระลักษณะนี้ชาวไทจีนเรียกว่า “การตั้งกรรมเวสสัน” ซึ่งจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน๑๑ หรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “เหลินสิบเอ็ดมน” ตรงกันวันเพ็ญเดือน๑๐ ของไทล้านนา การเทศน์ในลักษณะนี้เป็นการจัดขึ้นเป็นส่วนรวม ทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าภาพหรือที่เรียกว่า “หน้าหมู” เป็นการจัดการเทศน์ที่เป็นพิธีการขึ้นมาระดับหนึ่งมีการจัดเตรียมตกแต่งสถานที่บริเวณพระวิหารด้วยต้นกล้วย อ้อย ให้มีลักษณะคล้ายป่า บางวัดมีการจัดทำธรรมาสน์หรือที่ชาวไทจีนเรียกว่า “หอบปราสาท” เพื่ออุทิศให้กับญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วด้วย มีการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีให้แก่เครื่องไทยทาน กัณฑ์เทศน์ การจัดการเทศน์ลักษณะนี้จะใช้เวลา ๓ วัน โดยในวันแรกเป็นการเทศน์ธรรมย่อที่คนในชุมชนมีความประสงค์ที่จะฟังหรือเพื่ออุทิศไปหาญาติที่

น่องที่เสียชีวิตไปแล้วเช่น มหามูลนิพพาน เปตพลี ที่เกี่ยวข้องกับกรรมมหาเวสสันดรอาทิ คาถา
พัน อานิสงส์เวสสันดร เวสสันดร วิบากเวสสันดร

๒.๒ รูปแบบที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ แบ่งออกเป็น ๓
ลักษณะได้แก่

๒.๒.๑ ลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้น โดยเฉพาะ

๒.๒.๒ ลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระ
เป็กตุ

๒.๒.๓ ลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศให้
ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว

ในการตั้งกรรมหลวงนั้นจะมีเครื่องอัฐบริวาร ๘ เหมือนกัน (เครื่องจำเป็นของพระภิกษุ
ซึ่งมี ๘ อย่าง หรือเครื่อง "อัฐบริวาร" ได้แก่ สบง(ผ้าถุง) จีวร(ผ้าห่ม) สังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) ประคด
เอว บาตร มืด โคนหรือมืดตัดเล็บ เข็ม และกระบอกกรองน้ำ)

หมายเหตุ : ไม่มี เสื้อ หมอน ร่ม รองเท้า สบู่ ชันน้ำ หรือตาลปัตร อยู่ในเครื่องอัฐบริวาร
สมัยดั้งเดิมจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ...ตาลปัตรมาเพิ่มขึ้น ในสมัยปัจจุบัน(ในบางท้องถิ่น)

เครื่องไททานนอกจากนั้นก็จะขึ้นอยู่กับฐานะและเศรษฐกิจภายในท้องถิ่นหรือในพื้นที่
เท่าที่จะหาได้ ส่วนเครื่องประกอบอื่นๆ เท่าที่สังเกตเห็นในช่วงระยะเวลาที่มีการเทศน์มหาชาติ
ได้แก่ หอปราสาท หรือ หอผาสาท หรือธรรมมาส หรือ หอผ้า ที่เห็นมี ๒ ชนิดได้แก่ หอปราสาทที่
ทำจากไม้มั่นคงแข็งแรง มีการลงรักปิดทองลวดลายไทเงิน ตามที่ได้สอบถามทราบว่าหากมีผู้ที่
ฐานดีร่ำรวย หรือ ชาวบ้านทั้งหมด มีเจตนาต้องการสร้างหอปราสาท ถวายเพื่อใช้ในการเทศน์ก็จะ
ทำด้วยไม้มั่นคงแข็งแรงและถาวร แต่ต้องใช้งบประมาณมาก ส่วนหอปราสาทอีกแบบหนึ่งซึ่งเห็น
เป็นหอปราสาทที่ทำจากโครงไม้บุด้วยกระดาษแกะสลักเป็นลวดลาย หอปราสาทแบบนี้ ผู้สร้าง
ถวายจะเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์คนเดียวหรือผู้เดียวก็ได้ หรือจะเป็นผู้มีจิตศรัทธาหลายๆคนร่วมกัน
สร้างขึ้นเพื่อถวายในการใช้เทศน์กรรมหลวงก็ได้ และยังมีหอปราสาทฝั่ง คือหอปราสาทที่สร้างขึ้น
จากขี้ผึ้ง ทั้งหลัง แต่ไม่ค่อยพบเห็นบ่อยเนื่องจากมีราคาแพง

นอกจากนี้ ในการตั้งกรรมหลวงนั้น ก่อนที่จะมีการเทศน์มหาชาติก็จะมีกรรมเทศน์ธรรม
อื่นๆ เรียกว่ากรรมย่อยขึ้นก่อน โดยจะเริ่มมีการเทศน์ก่อนประมาณ ๓ วัน หรือ ๑ วันแล้วแต่ศรัทธา
ของแต่ละวัด ธรรมย่อยที่นิยมเทศน์นั้นก็มักจะประกอบด้วยกรรมเพื่ออุทิศหาญาติพี่น้องที่ตายไป
ซึ่งจะประกอบด้วย ธรรมนิยานิกะ ปีตะบาลี (เปตพลี) นิปานสูตร หรือนิพพานสูตร อานิสงส์
น้านอง ซึ่งตรงกับเรื่องอานิสงส์ทานหาคนตาย วิบากก่่อมจิต มหามูลนิพาน ๓ ผูก ดำนานพระ

แก้วดอนเต้า ปีตามรณา มาตามรณา วิทสุทธยาปารมี อุณหัสสะ สุตันตะ วินัย ธรรมค้ำนาม ซึ่ง ธรรมค้ำนามในงานครั้งนี้มีเจ้าภาพที่เกิดในวันอาทิตย์ วันจันทร์ วันศุกร์และวันเสาร์เท่านั้น ซึ่งผู้ที่เกิดวันอาทิตย์ จะถวายธรรม อภิธรรมาหรือ สังคินี วันจันทร์ จะถวายธรรม วิฟังคะ วันอังคาร ธาตุ กลา วันพุธ ปุคคบัญญัติ วันพฤหัสบดี กลาวัตถุ วันศุกร์ ถวายธรรมยะมะกะ และวันเสาร์ ถวายธรรม มหาปัดฐานน้ำอ้อย หรือมหาโมสตาร์ ธรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาเวสสันดรโดยเริ่มจาก คาถาพัน มหาวิบากเวสสันดร

แต่เรื่องสุชาวัณณะวัฬหลงนั้น ซึ่งเชื่อว่าเป็นชาติสุดท้ายก่อนที่จะเกิดเป็นพระเวสสันดร และถือว่าเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่อีกชาติหนึ่งก่อนที่จะไปประสูติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพราะสุชาวัณณะวัฬหลงเป็นชาติที่เกิดเป็นวัว และได้บำเพ็ญทานบารมีด้วยการให้ทานด้วยเลือดเนื้อและชีวิต แต่เวสสันดรชาดกเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่อีกชาติหนึ่งที่บำเพ็ญทานบารมีเหมือนกันแต่เป็นการให้ทานด้วย ทรัพย์สมบัติ ช้าง ม้า ลูก(กัณหา-ซาลี)และเมีย(พระนางมัทรี) ไม่พบว่ามีการเทศน์ในพิธีการตั้งธรรมเวสสันดร แต่จะมีการจัดการเทศน์ขึ้นแยกออกไปโดยเฉพาะ โดยมักจะจัดในช่วง เดือน ๑๑ มนของไทขึ้นตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำของไทล้านนา

การเทศน์ธรรมย่อขนาดนั้นจะเทศน์กันตลอดระยะเวลาที่กำหนดไว้ ๓หรือ๕หรือ๗ วัน โดยจะมีผู้ที่สนใจหรือมีจิตศรัทธาเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ๆ เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว การเทศน์ธรรมย่อแต่ละกัณฑ์ก็จะมี การจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีเหมือนกัน อาทิ อุทิศให้ใครก็จะมีรูปถ่ายของผู้ตาย ข้าวของเครื่องใช้ที่คิดว่าผู้ตายจำเป็นต้องใช้ ถวายทานไปด้วย อาทิ เครื่องนอน เสื้อผ้า รวมไปถึงเครื่องครัวต่างๆ นอกจากนี้ยังสังเกตพบว่าจะมีธงหรือตุ๊กตากล็กที่มีรูปช้าง รูปม้า หรืออาจจะมีการสร้างหุ่นหรือตุ๊กตา ช้าง ม้า เข้ามาประกอบพิธีด้วย เมื่อเทศน์ธรรมย่อจนถึงเวลาเที่ยงคืนหรือเริ่มเข้าสู่วันใหม่ก็จะเริ่มการเทศน์มหาชาติกัณฑ์ที่ 1 หรือผูกแรก กัณฑ์ทศพรไปเรื่อยๆจนถึงกัณฑ์นคร ซึ่งกัณฑ์นครนี้จะมีการ โปยข้าวตอกดอกไม้ด้วยซึ่งเป็นการจำลองว่าเป็นฝนหาแก้วหรือฝนแก้ว ๗ ประการ ซึ่งกัณฑ์สุดท้ายนี้ก็จะเสร็จภายในวันนั้น คือการเทศน์มหาเวสสันดรจะต้องจบหรือเสร็จสิ้นภายในวันเดียว จากนั้นในวันต่อไปก็จะเป็นการหยาดน้ำหรือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปยังญาติที่ล่วงลับรวมไปถึงการอุทิศถวายเป็นทานไปไว้ในภพภาคหน้าด้วย แต่บางแห่งก็อาจจะมีการเทศน์ธรรมอานิสงมหาเวสสันดร ก่อนการเทศน์กัณฑ์นครกัณฑ์หรืออาจจะมีการหยาดน้ำก่อนก็ได้

ในส่วนของคนหนุ่มสาวก็ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งธรรมหลวงหรือการเทศน์ธรรมย่อต่างๆ เหมือนเดิม หนุ่มสาวบางคู่พอแต่งงานแล้วก็มักจะทำบุญด้วยการสร้างหรือเป็นเจ้าภาพในการเทศน์ธรรมบางเรื่อง อาทิ ธรรมที่ชื่อ “กัณคีนน้ำอ้อย” ซึ่งเป็นคัมภีร์ธรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความหอมหวานของน้ำอ้อยเป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ พันชนะ. การใช้คำในมหาชาติล้านนาฉบับสร้อยสังกร. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- โครงการศูนย์ศึกษาประเทศเพื่อนบ้าน. วิถีไทจีนและเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่ : สำนักวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- _____ . ประเพณี 12 เดือน เมืองเชียงตุง. เชียงใหม่ : สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- จรัส พัยคมราชศักดิ์. ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.
- ชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีเชียงใหม่. ประเพณีเก่าเชียงใหม่ ๓๐๐ ปี. เชียงใหม่ : ชมรม
อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีเชียงใหม่, ๒๕๓๕.
- ถาวร เสาร์ศรีจันทร์. ปกิณกคดี : ศาสนา-วัฒนธรรม-การศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จักรถาวร,
มปป.
- นิตยา ประยูร. เทศน์มหาชาติทรงเครื่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. มหาชาติล้านนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
- ปราณี วงษ์เทศ. นิทานชาดกกับโลกทัศน์ของลาวพวน. ชลบุรี : เอกสารประกอบการสัมมนาทาง
วิชาการเรื่องประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ๑๓-๑๖ กันยายน ๒๕๓๒.
- ปรีชา นุ่นสุข. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย. สงขลา : สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๘.
- พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. เที้ยวเมืองเชียงตุง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อทิตดา, ๒๕๔๓.
- พระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์. รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๕.
- พระมหาวัช เชมร โข. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2538.
- พระมหาบุญทัน อานนุ โท. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาพิระพงษ์ พัยคกาฬ. ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในการจัดการเทศน์มหาชาติของ
ล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๔๕.

พระมหาภิรมย์ คุ้มเพชร. การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง
ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๖.

พระราชธรรมนิเทศ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
๒๕๓๗.

ไพโรศาล สังข์เอี่ยม. การวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านในมหาชาติล้านนา ฉบับส้อยสังกร. เชียงใหม่ :
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

ภาณี มหาจันทร์. พื้นฐานอารยธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

มณี พยอมยงค์. ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย. เชียงใหม่ : คนเมืองการพิมพ์, ๒๕๑๓.

_____. การวิเคราะห์เปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและ
วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
๒๕๑๕.

_____. วัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

_____. “ความเชื่อของคนไทย” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. (พิมพ์ครั้งที่ ๓).
กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. “มหาชาติ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๑๐. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

มยุรี วัดแก้ว. การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง. วิทยานิพนธ์สาขาพัฒนาสังคม บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๑.

มหาสิลา วีระวงส์. เวสสันดรชาดก (ภาษาลาว). เวียงจันทน์ : กรมวรรณคดี, ๒๕๐๕.

ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๐.

รัตนพร เศรษฐกุล. เรื่องเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๓๘.

ลมูล จันทน์หอม. วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์,
๒๕๓๘.

ลลลนา ศิริเจริญ. อลังการในมหาชาติคำหลวง. ปริญาญอักษรศาสตรุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ลำพวรรณ น่วมบุญลือ. บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและกวย :

กรณีศึกษาตำบลหนองฮะและตำบลเสมิง อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖.

วิภากรณ์ แสงมณี และประเสริฐ ลิวานนท์. ประเพณีและกฎหมาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนสยาม,
๒๕๒๕.

เวชพล อ่อนละมัย. “สังคมและวัฒนธรรมอีสาน” ใน เอกสารประกอบนิทรรศการถาวร “อีสาน
นิทัศน์”. มปท. , มปป.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ผู้ดูแลภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๓๕.

สมหมาย เปรมจิตต์. ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๕.

สมหมาย เปรมจิตต์. มหาเวสสันดรชาดก วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์
มิ่งเมือง, ๒๕๔๔.

สมหมาย เปรมจิตต์, ชัยชนะ ปิ่นเงิน และศรีเลา เกษพรหม. ครอบครัวสบายสไตล์ล้านนา. เชียงใหม่
: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

สมักร เจาะใจดี. พิธีกรรมกอร์เซาะกำป็องของชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง
จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๔๐.

สมิทธี สระอุบล. มานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. สุขวัฒนธรรมวังหลวง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคม. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

_____. เขมรล้านนาเชียงตุง. เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวกราฟิก, ๒๕๔๘.

เสฐียร โกเศศ. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๐๕.

แสง จันทร์งาม. ศาสนศาสตร์ (The Science of Religion). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.

แสงอรุณ โปร่งธูระ. คนกับเพลง. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๓๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. ลีลาชีวิต. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, ๒๕๓๑.

ไสว มาลาทอง. คู่มือการศึกษาจริยธรรม : สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง
และประชาชนผู้สนใจทั่วไป. กรุงเทพฯ : กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

อนาโตล โรเจอร์ เป็ลดิเยร์. กาลาซาเครือดอก. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
และสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ, ๒๕๓๓.

_____. คำวกลอนขอเชียงตุง. เชียงใหม่ : วัดท่ากระดาศ ต.ฟ้าฮ่าม อ.เมือง จ.เชียงใหม่,
๒๕๓๗.

- _____ . **วรรณกรรมไทเขิน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๒๖.
- _____ . **สุขวัฒนธรรมวัวหลวง**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๖.
- _____ . **อลองเจ้าสามลอ**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบุรพาทิศ, ๒๕๓๑.
- _____ . “นิทานพื้นบ้านไทเขิน” ใน เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง คติชนเผ่าไท. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. **อัตลักษณ์ (Identity) : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.
- อมรา พงศาพิชญ์. “มนุษย์กับวัฒนธรรม” ใน **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- อรศิริ ปาณินท์. **ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นดินไทพวนในประเทศไทย**. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. “เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง เมืองพะยาก และเมืองเลน” ใน **เรื่องเมืองเชียงตุง**. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๓๘.
- _____ . **เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง เมืองพะยาก และเมืองเลน**. เชียงใหม่ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๒.
- อำพร ขุนเนียม. **พิธีกรรมและประเพณีของชาวไทยยวนบ้านท่าเสา อำเภอแม่แตง แสง จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๖.
- เอกวิทย์ ฦ ถलग. **ภูมิปัญญาล้านนา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๕.

บทความ

- ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. “วรรณกรรมชาดกในจิตรกรรมฝาผนังเมืองยอง” ใน **หยิน**. ๑ (มิถุนายน ๒๕๓๗), หน้า ๕๑-๕๓.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. “ความเชื่อและมนุษย์” ใน **วารสารร่มพญักษ์**. ฉบับที่ ๑๕๕ (มีนาคม, ๒๕๒๗), หน้า ๒๒-๒๔.

หนังสือภาษาต่างประเทศ

Edward Burnett Tylor. **with an introduction by Paul Radin Religion in primitive culture.** New York : Harper, 1958

Robert Redfield. **The Little community and peasant society and culture.** Chicago : University of Chicago Press, 1960

Vessantara – Jātaka. **The Jātaka or Stories of the Buddha's former Births.** London : The Pali Text Society, 1995

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

กัญญา ชมศิลป์ และอัมพิกา เครือนิล. “ตั้งขั้วม้หลวง” ใน รัชสมัยล้านนา. ๒๕๕๒.

http://www.fm100cmu.com/fm100/100programs_detail.php?id_sub_group=57&id=1915
(2 March 2009)

พระครูปลัดชูเกียรติ สุกิตติโก. **ประเพณีตั้งขั้วม้หลวง หรือ ตั้งขั้วม้หลวง.** ๒๕๕๒.

<http://www.pnschool.ac.th/chadok/sec01p01.html> (2 March 2009)

ศุภรัศมี ฐิติกุลเจริญ. http://e-book.ram.edu/e-book/a/AN113/an113_08/an113_08_19.htm.

(9 August 2009)

เอกสารต้นฉบับ

มหาเวสสันดรชาดก. จำนวน ๑ เล่ม. เชียงตุง : วัดสายเมือง เอ็งทำจีเหล็ก เมืองเชียงตุง. (พิมพ์ด้วยอักษรไทจีน), ๒๕๕๑.

มหาเวสสันดรชาดก. **พับสาอักษรไทจีน.** ของ รศ.ดร.อนาโตน เป็ลคิเยร์, ไม่ปรากฏชื่อผู้คัดลอกและปีที่คัดลอก.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	ว่าที่พันตรีชวลิต รัตนยรรยง
วันเดือนปีเกิด	๒ มีนาคม ๒๕๐๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	๓๓/๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๓๐
ตำแหน่งปัจจุบัน	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเชียงใหม่เขต ๕
ประวัติการศึกษา	
ประถมศึกษาตอนต้น	โรงเรียนวัดทรายมูล ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
ประถมศึกษาตอนปลาย	โรงเรียนบ้านสันกำแพง ตำบลสันกำแพงอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
มัธยมศึกษาตอนต้น	โรงเรียนศิวิลย์วิทยา ตำบลวัดเกตุ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
มัธยมศึกษาตอนปลาย	โรงเรียนศิวิลย์วิทยา ตำบลวัดเกตุ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ปริญญาตรี	คุรุศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๒๔
ปริญญาโท	ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๔๒
ประวัติการทำงาน	ตำแหน่งอาจารย์๑ ระดับ๓ โรงเรียนบ้านแม่เพทหลวง สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตำแหน่งอาจารย์๑ ระดับ๕ โรงเรียนบ้านแม่ปุกา สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ตำแหน่งอาจารย์ ๒ ระดับ ๖ โรงเรียนบ้านหนองไค้ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ตำแหน่งอาจารย์๒ ระดับ๗ โรงเรียนบ้านหนองไค้ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ตำแหน่งครู วิทยฐานะชำนาญการ โรงเรียนวัดทรายมูล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดเชียงใหม่เขต ๑

ตำแหน่งปัจจุบัน

ตำแหน่งครู วิทยฐานะชำนาญการ โรงเรียนบ้านกอสะเลียม
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่เขต ๑
ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาเชียงใหม่เขต ๕